

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UGDYMO MOKSLŲ IR SOCIALINĖS GEROVĖS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

NATALJA STARAŽINSKIENĖ

EDUKOLOGIJOS (SPECIALIZACIJA ŠVIETIMO KOKYBĖ) VADYBOS
MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ PROGRAMOS STUDENTĖ

**PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ EKONOMINIO RAŠTINGUMO
PRADMENŲ UGDYMO(SI) KOKYBĖS GERINIMAS**

Magistro darbas

Darbo vadovė
Prof. habil. dr. Audronė Juodaitytė

Originalus autorinis darbas

Šiauliai, 2017

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. EKONOMINIO RAŠTINGUMO ESMĖ IR UGDYMO TEORINIS PAGRINDIMAS	10
1.1. Ekonomikos samprata, pinigų socialiniai, filosofiniai, psichologiniai aspektai	10
1.2. Raštingumo koncepcijos ir ekonominio raštingumo ugdymo teorijos pagrindai	14
1.3. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo galimybės ir patirtis	20
2. TYRIMO METODOLOGIJA	24
2.1. Kokybinio tyrimo metodologijos pagrindimas	24
2.2. Kokybinio tyrimo metodologija ir metodai	27
3. PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ EKONOMINIO RAŠTINGUMO PRADMENŲ UGDYMO EMPYRINIS TYRIMAS ĮSTAIGOJE IR ŠEIMOJE	33
3.1. Įstaigos pedagogų patirtys ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą	33
3.2. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo pradmenų ugdymo tikslai ir kokybės gerinimo priemonės įstaigos veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose	49
3.3. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymas šeimoje: tėvų požiūris ir patirtys	59
IŠVADOS	71
DISKUSIJA	73
REKOMENDACIJOS: EKONOMINIO RAŠTINGUMO PRADMENŲ UGDYMO(SI) KOKYBĖS GERINIMO KRYPTYS	74
LITERATŪRA	76
PRIEDAI	80

SANTRAUKA

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, integravusis į sparčiai besikeičiančio pasaulio visuomenę, švietimui iškilo vienas pagrindinių uždavinių užtikrinti kokybišką ugdymą ir modernų ugdymo turinį, atitinkantį besikeičiančios visuomenės poreikius. Šiuolaikinis modernus raštingumas neįsivaizduojamas be ekonominio raštingumo, paremto mąstymu ir praktine veikla. Lietuvos visuomenės ekonominių ir verslo žinių poreikis vis didėja. Todėl ekonominis raštingumas turėtų tapti prioritetine ugdymo(si) sritimi, siekiant padėti vaikui suprasti realų pasaulį, veikiančius pasaulio ekonomikos dėsnius ir kaip elgtis, susidūrus su šia realybe.

Pasaulio edukacinė patirtis rodo, kad pradėti ekonominį vaikų švietimą reikėtų jau ikimokykliniame, o vėliau tęsti priešmokykliniame amžiuje.

Tyrimo probleminis klausimas: Kaip ikimokyklinėje įstaigoje ugdomi priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo pradmenys ir kokios yra kokybės gerinimo kryptys?

Tyrimo objektas. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo pradmenų ugdymas.

Hipotezė. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo kokybės gerinimas turėtų būti siejamas su konkrečių gairių, veiklų bei rezultatų numatymu ugdymo programose bei aktyvesniu pedagogų ir tėvų bendradarbiavimu.

Tyrimo tikslas– Ištirti ikimokyklinės įstaigos priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo pradmenų ugdymo patirtis, konceptualizuojant ir empiriškai pagrindžiant turinį, būdus, formas bei numatant kokybės gerinimo kryptis.

Tyrimo metodika. Įgyvendinant išsikeltą tikslą buvo atlikti trys tyrimai: 1) atlikta „N“ ikimokyklinės įstaigos strateginio plano bei ugdymo plano kokybinė turinio analizė; 2) suorganizuotos 3 diskusinės grupės su „N“ ikimokyklinės įstaigos pedagogais (iš viso tyrime dalyvavo 16 pedagogų); 3) apklausti minėtos įstaigos priešmokyklinio amžiaus grupės lankančių vaikų tėvai (dalyvavo 37 respondentai).

Gauti rezultatai ir išvados. Remiantis gautais tyrimų rezultatais galima teigti, kad nors „N“ ikimokyklinės įstaigos strateginiame plane suformuluoti misijos ir vizijos teiginiai siejami su šiaurinėmis visuomenės poreikiais, tačiau ugdymo programoje vaiko ekonominio raštingumo pradmenų ugdymui skiriamas tik epizodinis dėmesys, ekonominį raštingumą integruojant į komunikavimo, socialinę ir pažintinę kompetencijas. Suprasdami ekonominio raštingumo svarbą priešmokykliniame amžiuje tiek įstaigos pedagogai, tiek tėvai perteikia vaikams su ekonomikos reiškiniais siejamas žinias, ugdo reikalingus gebėjimus, formuoja vaiko vertybines nuostatas, ugdo atitinkamas asmenybės savybes. Tačiau tiek pedagogai, tiek tėvai pasigenda aiškių ekonominio raštingumo ugdymo gairių, glaudesnio pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo bei abejoja dėl savo ekonominio raštingumo lygio.

SUMMARY

Lithuania's accession to the European Union and integrating to the rapidly changing global society, education has one of the main challenges - to ensure high quality education and a modern curriculum that meets the changing needs of society. The contemporary modern literacy unthinkable without economic literacy-based on thinking and practical activity. The demand of economic and business knowledge in Lithuanian society constantly increases. Therefore, economic literacy should become a priority of education (learning) in order to help the child understand the real world, the laws affecting the global economy and how to behave in the face of this reality.

The world's educational experience shows that to start children's economical education is necessary in the pre-school age and then continue it in the pre-primary age.

The study problematic issue: How pre-school children are educated the basics of economic literacy in a pre -school institution and what are directions of quality improvement?

The study object. Pre-school children's education of basics economic literacy.

Hypothesis. Pre-school children's economic literacy education quality improvement should be related to the specific guidelines, activities and results of foresight training programs and enhanced cooperation between teachers and parents.

The aim of investigation - to investigate preschool institution's preschool children's basics economic literacy educational experience, conceptualizing and empirically basing the content, methods, forms and providing the improvement of the quality of direction.

The methodology of the investigation. The implementation of its goals was to perform three tests: 1) was done "N" pre-school institution's strategic plan and the development plan, qualitative analysis of the content; 2) organized three discussion groups on thy N pre-school teachers (total 16 teachers participated in the investigation); 3) the above mentioned pre-school institution children's parents were investigated (attended by 37 respondents).

The results and conclusions. Based on the obtained results, it can be said that although in the "N" pre-school institution's strategic plan the mission and vision statements related to the needs of society today are formulated, but in the educational program for child's economic literacy development only episodic attention ia given, the economic literacy is integrated in communication, social and cognitive competencies. Recognizing the importance of economic literacy in pre-primary age body teachers, as well as parents reflect with children's economic phenomena associated knowledge, develop the necessary skills, forming the child's values, develop appropriate personality characteristics. However, both teachers and parents would like to see clear guidelines on economic literacy, closer cooperation between teachers and parents as well as doubts on their level of economic literacy.

IVADAS

Temos aktualumas. Magistro darbo tema „Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo(si) kokybės gerinimas“. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, integravusis į sparčiai besikeičiančio pasaulio visuomenę, Lietuvos švietimui iškilo vienas pagrindinių uždavinių užtikrinti kokybišką ugdymą ir modernų ugdymo turinį, atitinkantį besikeičiančios visuomenės poreikius. Tai aktuali dabartinės Europos ir Lietuvos švietimo problema. Šiuolaikinis modernus raštingumas neįsivaizduojamas be ekonominio raštingumo, paremto mąstymu ir praktine veikla. Ekonominis raštingumas tampa privaloma būtinybe dėl vykstančių pokyčių visuomenėje, diegiamų inovacijų, todėl ne tik suaugusieji, bet ir vaikai turi būti kuo anksčiau supažindinami su pagrindinėmis ekonomikos sąvokomis, ekonomikos ir verslumo logika, kuri šiandien yra adekvataus ir tvaraus pasaulio suvokimo garantas. Verslumas, iniciatyvumas, lankstumas, imlumas, adaptyvumas ir kitos svarbios žmogaus socialinės savybės dažnai lemiamos buvusios ar esamos ekonominės patirties. Socialiniai įgūdžiai apima ir ekonominius bei finansinius įgūdžius. Nesuvokus finansų, ekonomikos esmės, sunku prisitaikyti prie nuolat besikeičiančios visuomenės, perprasti vyraujančią ekonominio liberalizmo ideologiją. Todėl ekonominis raštingumas turėtų tapti prioritetine ugdymo(si) sritimi, siekiant padėti vaikui suprasti realų pasaulį, veikiančius pasaulio ekonomikos dėsnius ir kaip elgtis, susidūrus su šia realybe.

Lietuvos visuomenės ekonominių ir verslo žinių poreikis vis didėja. Šiuolaikinė visuomenė turi būti lanksti, išprususi ir intelektualiai raštinga, gebanti priimti svarbius iššūkius. Ekonomiškai raštinga visuomenė įgyja socialinės, kultūrinės, ūkinės ir pan. veiklos laisvę, nepriklausomybę, tampa atvira naujoms galimybėms. Ekonominio raštingumo procesas yra realizuojamas ugdant(is) įvairiose švietimo pakopose. I–IV pradinių klasių ir V–VIII progimnazijų klasių ugdymo programose numatyta ekonomikos ir finansų pagrindus integruoti į kitų mokomųjų dalykų turinį arba mokyti kaip pasirenkamųjų dalykų. Gimnazijų IX–X klasėse vedamos *Ekonomikos pagrindų* pamokos. Lietuvos ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, įvertinant pasaulinę patirtį, taip pat privalu ugdyti ekonominio raštingumo įgūdžius, mokyti elgsenos su pinigais ir kitų svarbių ekonomikos dalykų.

Pasaulio edukacinė patirtis rodo, kad pradėti ekonominį vaikų švietimą reikėtų jau ikimokykliniame, o vėliau tęsti priešmokykliniame amžiuje. Pasak psichologų J. Piaget (2011), Л. Выготский (1991), šis periodas yra tinkamas mokyti naujų dalykų, nes tuo laikotarpiu vaiko gyvenime vyksta asmenybės raidos šuolis: pradeda formotis vaiko vertybių sistema, požiūris į

save ir aplinkinį pasaulį, nuostatos ir dorovinė vertybių sistema, padedanti atsiskleisti vaiko požiūriui į santykius, aplinką per praktinę-patirtinę veiklą. Labai svarbus priešmokyklinio amžiaus tarpsniu tampa suaugusiojo elgsenos pavyzdys, pagalba išgryninant šeimos vertybes ir šeimos elgesio modelius. Ne mažiau svarbus ir ugdytojo vaidmuo. Ugdytojas turi tapti autoritetu vaikui, tik tuomet jis galės padėti formuoti vaiko nuostatoms, vertybėms apmąstant faktus, darant išvadas, planuojant tolesnę veiklą. Ekonominio raštingumo tikslas visų pirma yra padėti vaikui pažinti jį supantį pasaulį, formuoti dvasinių ir materialinių vertybių sistemą kaip žmogaus kultūros produktą ir pažinimo procese mokyti atitinkamo elgsenos formų. Užsienio šalių patirtis rodo, kad 6–7 metų vaikai yra pajėgūs įgyti reikiamos ekonominio raštingumo patirties ir įgūdžių, tad pradinės žinios, kaip tapti sumaniais šeiminkais, išmintingais vartotojais, turi būti diegiamos jau ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje.

Lietuvos ikimokyklinės ugdymo įstaigos turi spręsti iškilusį uždavinį – profesionaliai ir efektyviai suteikti vaikams reikiamų ekonomikos žinių. Kad ateityje turėtume ekonomiškai išprususią visuomenę, būtina ugdyti tokias asmenybės savybes kaip taupumas, atsakomybė, dalykiskumas, verslumas. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymas turi būti susietas su žaidybine, darbine, pažintine, praktine-patirtine veikla. Vaikai turėtų būti skatinami domėtis ir kaupti patirtį apie ekonominį šeimos gyvenimą, visuomenės gyvenimą. Tai svarbu vaiko asmenybės raidai, požiūrio į materialinių ir dvasinių vertybių formavimąsi. (Шатова, 2005). Mokslininkų nuomone, reikia skatinti vaikų motyvaciją (Сидякина, 2012; Козлова, 1998; Шевцова, 2014), norą pažinti visuomenę, dalyvauti jos gyvenime, domėtis ir veikti (Arndt, Rothe, Urban ir kt., 2013), laikantis pozityvumo, remiantis socialinėmis vertybėmis (Сорокова, 1998; Смоленцева, 2001). Mokslininkai E. Курак (2002), Н. Беляева (2008) teigia, kad priešmokyklinio amžiaus vaikai yra pajėgūs suvokti ekonominius reiškinius apibūdinančias sąvokas.

Lietuvoje nėra skiriama pakankamai dėmesio vaikų ekonominio raštingumo pradmenų ugdymui. Ištirtos tik kai kurios ikimokyklinio amžiaus vaikų ir pedagogų kompetencijos, susijusios su ekonominio raštingumo ugdymu. Pedagogų kompetencijų plėtotę rengiant vaikų ugdymo programas nagrinėjo K. Blaževičienė (2008), A. Stagniūnienė (2008). Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų socialinę brandą analizavo S. Lenkauskaitė (2014), T. Andrijauskienė (2014) tyrė ugdymo pasiekimų vertinimus. D. Šukienė (2014) yra apžvelgusi ir išanalizavusi tėvų įgalinimo ugdymui problemas. Ikimokyklinių įstaigų paslaugų kokybę tyrinėjo D. Martišauskienė (2011). Ypač reikšmingas R. Ponelienės (2014) atliktas tyrimas, nagrinėjantis ekonominio vaikų ugdymo raišką vartotojiškumo kontekste. Mokslininkė teigia, jog šiuolaikiniai vaikai anksti tampa vartotojais.

Vaikų ekonominės socializacijos teorijos buvo aptariamoms psichologų (Выготский, 1991; Козлова, 1998). Ekonominė socializacija apibūdinama keliais lygmenimis. Lygmenys nustatomi pagal gebėjimą formuoti ekonominius vaizdinius. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominiai vaizdiniai lemia tokių savybių kaip verslumas, komunikacinis aktyvumas, racionalus taupumas formavimąsi. Tai reikšmingi visaverčio vaiko gyvenimo socialioje aplinkoje vaizdiniai.

Ikimokyklinio ugdymo institucijoje vaikas gauna daug empirinės, socialinės patirties, turi sąlytį su aplinka. Socialinė aplinka, buitis, įvairūs tyrinėjimai, stebėjimai, žaidimai vaikui padeda įgyti įvairios patirties. Kasdienis gyvenimas, bendravimas su bendraamžiais, etikos normos, dorinis ugdymas formuoja vaikų empirinę patirtį, vėliau tai tampa ekonominio raštingumo vertybiniu pamatu.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 3 straipsnyje (2011) teigiama, kad savarankiškumo ugdymas, vertybinių nuostatų, socialinių kompetencijų plėtra, verslo kultūros ir ekonomikos pagrindų perteikimas yra būtinas ūkio pažangai. Todėl ekonominio raštingumo pradmenų ugdymo svarba negali būti nuvertinta ir suprantama siaurai. Žmogaus gebėjimas pasirinkti, mąstyti, priimti sprendimus turi būti pradėtas formuoti kuo anksčiau, nes nuo švietimo ir ugdymo priklauso visos visuomenės gerovė. Ekonomika yra mokslas ne tik apie skaičius, bet apie žmones, įvairius mainus, neišvengiamą bendravimą ir bendradarbiavimą, kuriant gerovę sau ir kitiems. Priešmokyklinio amžiaus vaikai gali būti supažindinami su ekonomikos dėsniais naudojant empirinę patirtį, žaidžiant. Tačiau žinių, kaip tai daryti, kol kas stokojama. Pasigendama tiek ekonominio raštingumo pradmenų raškos tyrimų, tiek ir ugdymo turinio bei kokybės tobulinimo gairių.

Tyrimo problemos:

Kaip ikimokyklinėje įstaigoje ugdomi priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo pradmenys ir kokios yra ugdymo kokybės gerinimo kryptys?

Tyrimo objektas. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo pradmenų ugdymas.

Hipotezė. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo kokybės gerinimas siejamas su konkrečių gairių, veiklų bei rezultatų numatymu ugdymo programose bei aktyvesniu pedagogų ir tėvų bendradarbiavimu?

Tyrimo tikslas – Ištirti priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo pradmenų ugdymo patirtis ikimokyklinio ugdymo įstaigoje ir šeimoje, konceptualizuojant ir empiriškai pagrindžiant turinį, būdus, formas bei numatant kokybės gerinimo kryptis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ekonominio raštingumo sampratą, nustatyti jo ugdymo priešmokykliniame vaiko amžiuje turinio svarbiausius komponentus.
2. Atskleisti, kaip ekonominio raštingumo ugdymas aktualizuojamas ikimokyklinio ugdymo įstaigos strateginiame bei ugdymo planuose.
3. Išanalizuoti ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogų požiūrį ir patirtis ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo pradmenis.
4. Nustatyti priešmokyklinio amžiaus vaikų tėvų požiūrį ir turimą patirtį ekonominio raštingumo ugdyme.

Tyrimo teorinės ir metodologinės nuostatos

Patirtinio mokymosi teorija, akcentuojanti vaiko mokymą(si) per aktyvią, praktinę veiklą, asmeninę patirtį ir refleksiją (Jarvis, 2001; Kolb, 1984). Laikomasi nuostatos, kad vaiko ekonominio raštingumo ugdymo procesas bus sėkmingas, jei vaikas nuo mažų dienų bus įtraukimas į šeimos biudžeto planavimą, apsipirkimo procesą, turės galimybę klysti ir reflektuoti asmeninę patirtį, o ugdymo įstaigoje bus taikomi aktyvaus mokymo(si) metodai.

Socialinio konstruktyvizmo nuostata, kad asmeninio žinojimo konstrukcijos gimsta socialinėje sąveikoje (Berger, Luckmann, 1999; Выготский, 1991). Šiame darbe laikomasi pozicijos, kad priešmokyklinio amžiaus vaiko ekonominio raštingumo ugdymo(si) procesas yra sąlygojamas socialinių, kultūrinių ir biografiškai nulemtų veiksnių, vaikui aktyviai dalyvaujant įvairiuose socialiniuose procesuose ir jų sąveikoje konstruojant asmeninį žinojimą patirties pagrindu.

Tyrimo metodai: mokslo šaltinių bei dokumentų analizė, anketinė apklausa, grupinė diskusija, aprašomoji statistinė bei faktorinė analizė, kokybinė turinio analizė.

Tyrimo imtis ir organizavimas. 2017 m. atlikta Šiaulių miesto „N“ ikimokyklinės ugdymo įstaigos tėvų apklausa raštu. Anketas užpildė 37 priešmokyklinio amžiaus vaikų tėvų. Tyrimo tikslas – atskleisti priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo situaciją šeimoje. Grupinėje diskusijoje dalyvavo 15 pedagogų, dirbančių šioje įstaigoje. Diskusijos tikslas – išsiaiškinti pedagogų ankstyvojo ekonominio raštingumo patirtį įstaigoje. Atlikta įstaigos strateginės veiklos ir ugdymo programos turinio analizė. Dokumentų turinio analizės tikslas – nustatyti įstaigos veiklos kokybės požymius ir išanalizuoti priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo turinį.

Tyrimo etapai:

1. Literatūros, susijusios su tyrimo tema ir problema, paieška (2016 10–2017 01).

2. Literatūros bei empirinių tyrimų ikimokyklinio ugdymo ir priešmokyklinio ugdymo ekonominio raštingumo kokybės gerinimo klausimais analizė (2017 02–2017 04).
3. Tyrimo instrumentų pasirinkimas ir metodikos sukūrimas (2017 03–2017 04).
4. Tėvų, kurių vaikai lanko priešmokyklinio ugdymo grupes, apklausa (2017 04).
5. Grupinė diskusija su įstaigos pedagogais (2017 04).
6. Empirinio tyrimo duomenų apdorojimas (2017 04–2017 05).
7. Magistro darbo rašymas, remiantis atlikta literatūros analize ir empiriniais tyrimais (2016 02–2017 05).

Darbo naujumas. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo, kaip dominuojančios vartojimo visuomenės srities, ugdymo galimybė pasaulio ir Lietuvos edukologijos srities mokslininkų nėra pakankamai ištirta. Nežinoma, kaip yra ugdomas priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo pradmenys, nors vaikai yra aktyvūs visuomenės gyvenimo dalyviai: eina į parduotuves, perka, leidžia kišenpinigius, taupo. Todėl darbo autorė gilinasi į šią temą, siekdama pateikti ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo kokybės gerinimo rekomendacijas.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, du skyriai: teorinis ir empirinis, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 2 priedų. Darbe pateikiama 35 lentelių, 6 paveikslų.

1. EKONOMINIO RAŠTINGUMO ESMĖ IR UGDYMO TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. Ekonomikos samprata, pinigų socialiniai, filosofiniai, psichologiniai aspektai

Plačiaja prasme ekonomika yra ūkio tvarkymo menas, kitaip – teisingo namų ūkio tvarkymo taisyklės. Iš graikų kalbos kildinamas žodis „oikonomikē“ (aikos – namas, nomos – dėsnis, taisyklė arba tvarkymo menas) tai ir reiškia. Ekonomika apima įvairias žmogaus veiklos sritis: švietimą, sveikatos apsaugą, kultūrą, gamtos apsaugą ir kitas. Ekonomikos dėsniai reguliuoja ne tik rinką – visas mūsų gyvenimas yra neatsiejamas nuo ekonomikos bei joje veikiančių dėsnių. Su ekonomika žmogus susiduria kasdien dalyvaudamas darbo santykiuose, atlikdamas įvairias pinigines operacijas, atsiskaitydamas už prekes ir paslaugas, rūpindamasis buitimi ir laisvalaikiu. Kad galėtume gyventi pilnavertį gyvenimą, privalome būti ekonomiškai raštingi.

Mokslininkai ekonomikos sąvoką aiškina skirtingai. „Ekonomiką galima apibrėžti kaip mokslą, kurį sudaro verslo ekonomikos principai, dėsniai, savybės, kriterijai, apribojimai, aksiomos ir kt. Kiekvieną išvardytą verslo ekonomikos nuostatą sudaro kategorijos“ (Jakutis, 2000, p. 62). Citatos autorius verslo kategorijomis laiko teorines sąvokas, kuriomis įvardijami verslo ekonomikos reiškiniai. Pasak jo, ekonomika – tai socialinis mokslas, paaškinantis, kaip paskirstomi ir panaudojami riboti ištekliai, siekiant patenkinti žmonių poreikius. JAV ekonomistas, Nobelio premijos laureatas P. Samuelson pateikė tokį ekonomikos apibrėžimą: „Ekonomika nagrinėja, kaip individai ir visuomenė susiduria su išteklių ribotumo problema, pasirenka tinkamesnius prekių bei paslaugų gamybos, mainų, taip pat vartojimo būdus dabar ir ateityje“ (Jakutis, 2000, p. 35). Šis apibrėžimas pateiktas XX amžiuje. JAV ekonomikos specialistai P. Wonnacott ir R. Wonnacott (1998) siūlo kitokią ekonomikos apibrėžtį. Jie ekonomiką suvokia kaip išteklių paskirstymą, siekiant patenkinti konkuruojančius, nuolat kylančius alternatyvius žmogaus poreikius. E. Dolan (1988) teigia, kad ekonomika yra mokslas apie žmonių pasirinkimą, poreikių tenkinimą, naudojant ribotus išteklius. Šeimai ar asmeniui taip pat iškyla daug klausimų, susijusių su šeimos ekonomika. Galima teigti, ekonomika atskleidžia, kaip žmonės užsidirba pragyvenimui.

Skirtingos ekonomikos apibrėžtys rodo šio mokslo sudėtingumą. Terminu „ekonomika“ reikšmė daugialypė. Pirmiausia, šis žodis siejamas su šalies ar tam tikro vieneto ūkiu. Kalbėdami apie šalies ekonomiką, jos ūkį suvokiame kaip vientisą sistemą. Toks suvokimas suponuoja prielaidą, jog ekonomika susijusi su visuomeniniu gyvenimu, kuriame neišvengiamai vykdoma

žmonių ūkinė veikla: gaminamos prekės ir paslaugos, vyksta jų mainai. Taigi ekonomika yra mokslo šaka, tirianti žmonių ūkinę veiklą, taip pat bendruosius ir tarptautinio ūkio reiškinius, kaip jie tarpusavyje sąveikauja, koks tų reiškinių priežastingumas ir veikiantys dėsniai, kaip tai susiję su gamyba (produkcija), paskirstymu (tautos ar žmogaus pajamomis, atlygiu už darbą, pelnu, palūkanomis, žemės renta), mainais (verte, kaina, pinigais, kreditu), vartojimu (konsumpcija), konjunktūromis (ciklu, depresija, krize).

Žmonių elgseną, susietą su ūkinės veiklos vykdymu, nagrinėja ekonomikos teorija. Žmonių elgsena yra nulemta tam tikrų motyvų, sprendimų ir jų rezultatų. Žmonių elgsenos tyrinėjimas padeda suvokti, kaip geriau patenkinti savo poreikius. Jau senųjų graikų filosofų Ksenofonto, Platono bei Aristotelio raštuose aptinkamos pirminės teorinės graikų ekonomikos įžvalgos. Pirmasis ekonomikos žinias į teorinę sistemą sujungė anglų ekonomistas Adam Smith (1723–1790) knygoje „Tautų turto prigimties ir priežasčių tyrinėjimas“ (sutrumpintai *Wealth of the Nations*, 1776). Analizuojant ekonomikos teoriją kaip mokslą, tiriantį ribotų išteklių naudojimą ir neribotų poreikių patenkinimo siekį, iškyla poreikių ir jų tenkinimo galimybių pasirinkimo problema. Galima teigti, jog ekonomikos teorija susieta su ūkinės veiklos galimybėmis ir jų pasirinkimu. Kitaip tariant, ekonomika analizuoja, kaip žmonės ir visuomenė vykdo ūkinę veiklą: kokius priima sprendimus ūkinėje veikloje, kokiais motyvais bei paskatomis remiasi, ko tikisi, kaip jie pasirenka, ką gaminti, kaip tvarkyti turimus išteklius, kaip elgtis su pinigais.

Prieš analizuojant, kaip turi būti ugdomas vaikų ekonominis raštingumas, būtina aptarti ekonomikos ir pinigų sąsajas bei paties vartotojiškumo sąvoką. Norint aiškiau suvokti pinigų sąlygojamą elgseną, reikia išsiaiškinti etoso (socialinės grupės priimtų normų, reguliuojančių jos narių elgesį, visuma) reikšmę, t. y. pinigų vartojimo įpročio ir pinigų vartojimo papročio reikšmę. Pinigais paremtų santykių etika – svarbus dalykinės etikos faktorius. Dalykinė etika, kaip teigia N. Vasiljevienė (2000), yra modernaus, veiklaus ir iniciatyvaus žmogaus etika, kuri nesuprantama be filosofinės etikos. Turtas ir turto valdymas, saugojimas ir vartojimas yra tam tikro elgesio – dalykinės etikos ypatybės. Mokydami vaiką elgtis su pinigais perteikiame vienokią ar kitokią pinigų filosofiją. Kita vertus, remiamės turimomis teorinėmis nuostatomis. Ekonominis ugdymas metodikos prasme tamptariai susijęs su dalykine etika, nes ekonominiai santykiai pirmiausia yra santykiai tarp asmenų. Jų sureguliuavimas, grindžiamas vertės ir daiktų paskirstymu, yra apibrėžiamas kaip ekonomika. Būtent ekonomikos dėsniai apibrėžia, kaip du asmenys, siekiantys tam tikros naudos ir / ar bendro tikslo, bendrauja tarpusavyje. Todėl svarbiausia yra suvokti, suprasti ir apibrėžti ekonominius terminus, tokius kaip vartotojiška visuomenė ir vertė.

Darbe siekiama paaikinti, kaip ekonomika susijusi su paskirstymu ir mainais. Išanalizavus mainų procesą ir iš jo kylančią vertę, kaip tam tikrų daiktų supratimo ir įgalinimo principą, pateikiamos vertės ir vartotojiškos visuomenės sąvokos.

F. Braudel (1994) teigia, kad visa socialinė istorija – tai „mainų žaidimai“. Skirtingos istorinės kapitalo formos sukuria ir įtraukia į mainų žaidimus. Rinkos ekonomika siaurąja prasme ir kasdieniai mainai yra tarpiai susiję. Mainų pasaulis yra socialiai hierarchizuotas. Visuomenės narių aktyvus dalyvavimas ekonominiuose mainuose lemia sėkmę arba nesėkmę. Kiek yra visuomenių, tiek yra ir kelių į sėkmę. Šiuo atveju svarbu atkreipti dėmesį, kad mainai kuria vertę, nes jie nustato paklausą. Mainų prasmė priklauso nuo daiktų reikalingumo. Mainų procese išryškėjęs daikto „reikalingumas“, arba jo paklausa, sukuria vertę. Todėl drąsiai galima konstatuoti, kad vertė yra kuriama mainų procese, kai mainuose nustatomas tam tikras poreikis, jo reali paklausa.

Žinoma, nustatant vertę išryškėja ir tam tikri visuomenės dėsningumai. Šiuolaikinėje visuomenėje atsiranda sąvoka „vartotojų visuomenė“. Šiai visuomenei pagaminti daiktą nebėra problema – daiktų gaminių technologijos labai išstobulintos. Šiandien daug svarbiau daiktą parduoti. Atsiradus daikto pardavimo problemoms, atsiranda ir vartojimo sąvoka. Šiuolaikiniai mainai skatina vartojimą, kyla didesnio vartojimo poreikis, vyksta išplėstinė reprodukcija ir gamyba. Kadangi pagrindinė problema yra pardavimas, tai sprendimo būdas – didesnis vartojimas, kuris skatina šiuos pardavimus. Vertės suvartojimas turi augti, nes ekonomika reikalauja vis didesnio mainų masto.

Z. Bauman (2011) pastebi, kad šiuolaikinė visuomenė iš industrinės visuomenės, kurios pagrindinė problema buvo gamyba, peraugo į vartotojišką visuomenę, kurios didžiausia problema – pardavimas ir vartojimas. Vartojimas yra vartotojiškos kultūros dalis, abu reiškiniai sudaro nedalomą vieni. Z. Bauman pabrėžia, kad ši transformacija palietė ne tik ekonomiką, bet ir žmogaus elgesį, jo kultūrą. Greito gyvenimo ir greito vartojimo visuomenė, nesuvokdama savo greičio, viską greitai suvartoja, kad būtų galima nuolat atsinaujinti. Kalbama ne tik apie daiktus, bet ir apie idėjas, nuostatas ir kultūrinės vertybes plačiąja prasme. Z. Bauman antrina ir J. Baudrillard (2010), kuris teigia, kad vartotojų visuomenėje pinigai ir vertė keičia įprastines savo funkcijas. Pinigai iš ženklo virsta simboliu. Vartojimas yra ženklinis, t. y. simbolinis. „Prekinis“ pasaulis paverstas ženklų pasauliu. Vartojimas apima visas gyvenimo sritis. Individo gyvenimo būdas tampa priklausomas nuo šių principų, ekonomikos dėsniai tiesiogiai veikia žmogaus sprendimus. Vartotojų visuomenėje greitai ir lengvai vartojama viskas, taip pat ir žmonių tarpusavio santykiai. Daikto vertė perkeliama į asmenį ir tarpusavio santykius. Šis vyksmas abiejų mąstytojų įvardijamas kaip vartotojų visuomenės realija.

Pinigų sąlygojami santykiai – vertybės ir vertės santykiai, kitaip sakant, ekonomikos ir kultūros santykiai. Tai sudėtingi socialiniai-kultūriniai mainai. V. Legkauskas knygoje „Socialinė psichologija“ (2012) fiksuoja žmogaus prisitaikymą prie aplinkos ir akcentuoja, kad žmogui svarbiausia išmokti prisitaikyti prie tam tikrų elgesio taisyklių. Elgesio taisyklių paisymas garantuoja sėkmingą integraciją į visuomenę. Jeigu žmogus geba pasirinkti tinkamą aplinką ir pritaikyti ją savo poreikiams, tai išmoksta prisitaikyti prie tos aplinkos. Žmogus turi susikurti orientacinį modelį, todėl jam svarbu suderinti savo poreikius su aplinkos keliamais uždaviniais. Tokia savivoka spartina adaptaciją. Čia svarbu suprasti, kad šis prisitaikymo ir pritaikomumo modelis yra pirminė edukologijos ugdymo priemonė.

Elgsenos su pinigais pradmenų dažniausiai įgyjama šeimoje. Vaikas, pirkdamas, taupydamas, leisdamas pinigus, matydamas, kaip tvarkomasi su finansais šeimoje ir visuomenėje, kaupia patirtį. Vaikai, suprasdami supantį pasaulį, bando prie jo prisiderinti, kaip sakė V. Legkauskas (2012). Prisitaikomumas kaip ugdymo priemonė pirmiausia pasireiškia šeimoje. Stebėdamas šeimos narius ir veikdamas vaikas dalyvauja sudėtinguose ekonominiuose ir kultūriniuose visuomenės mainuose.

A. Rand (1994) darbų rinktinėje randama daugybė rinkos visuomenės pavyzdžių. Pinigai yra mainų priemonė. Pinigai egzistuoja, nes egzistuoja daugybė gėrybių. Piniginiai mainai – tai vertės keitimas į vertę. Vertingi dalykai keičiami į tokius pat vertingus dalykus. Prekyba turi savo kodeksą, ir tai geros valios kodeksas. Gebėjimas tvarkytis su pinigais reikalauja didžiulių žmogaus pastangų. Pinigai žmogaus veikloje yra įrankis ir išlikimo priemonė.

G. Allport (1998) analizuoja tapsmo sąvoką. Tapsmas – tai ankstesnių etapų įtraukimas į vėlesnius. Svarbi tapsmo sąlyga yra kultūra. Tapsmas susijęs su mokymusi ir socializacija. Svarbų vaidmenį ugdant ekonomiškai raštingą asmenybę vaidina priešmokyklinis ugdymas, kuris padeda pagrindus tolesniam ugdymuisi. Šiame amžiuje ekonominio raštingumo pradmenis įgijęs individas vėliau galės sėkmingai tobulintis ir gilinti žinias mokykloje bei universitete. Taigi ekonominis raštingumas yra svarbi priešmokyklinio ugdymo disciplina, padedanti ugdyti svarbias asmenybės savybes ir gebėjimą prisitaikyti prie aplinkos.

Apibendrinant ekonomikos sampratos įžvalgas galima teigti, kad visi šioje darbo dalyje minimi ekonomikos specialistai, pateikdami ekonomikos apibrėžtis, akcentuoja, kad ekonomika yra mokslas, tiriantis žmonių elgseną, susijusią su lėšų paskirstymu ir ribotų išteklių panaudojimu bei savo poreikių patenkinimu. Taip pat pabrėžia pinigų, kaip vertybės ir vertės, suvokimo svarbą, kadangi nesuvokus pinigų teorinės sampratos, sunku suprasti žmonių elgesio su jais taisykles.

Aplinkinių elgesys su pinigais, tėvų ekonominis raštingumas yra svarbus dėmuo ugdant vaikų ekonominio raštingumo pradmenis. Vaikai mokosi stebėdami aplinką, perimdami kitų elgesio modelius, nuostatas, pažiūras. Todėl vaikų elgesio su pinigais modelis formuojasi stebint suaugusiojo elgesį ir imituojuant vieną ar kelis modelius. Todėl galima teigti, kad priimti sprendimus, suvokti, kaip veikia realus pasaulis, išmokti elgtis su pinigais vaikas gali tik stebėdamas jam artimą aplinką. Jeigu tėvai ir artimoje vaiko aplinkoje esantys asmenys paaikšina pagrindinius ekonomikos funkcionavimo dėsnius, vaikui lengviau suprasti šio ugdymo esmę.

Požiūris į pinigus gali būti dvejopas: ekonominis ir kultūrinis. Ekonominis požiūris nustato pinigų vertes, o kultūrinis – pinigų sampratą platesniame vertybių kontekste. Filosofų, ekonomistų pastebėjimai, jų samprotavimai apie pinigus atskleidžia, kad pinigai ir ekonomika sudaro sudėtingą mainų sistemą. Visų pirma piniginis santykis – tai vertės santykis (kaina, įkainis), o kita vertus – tai vertybiniai mainai. Žmogaus elgesį su pinigais lemia glaudi vertės ir vertybės sąveika. Pedagoginėje aksiologijoje (vertybių teorija) kalbama apie vertybių hierarchiją. Bet kokie mainai, taip pat ir piniginiai, neatsiejami nuo šios hierarchijos.

1.2. Raštingumo koncepcijos ir ekonominio raštingumo ugdymo teorijos pagrindai

UNESCO patvirtinta raštingumo koncepcija (2012) išsiplėtė nuo paprasto techninių skaitymo, rašymo ir skaičiavimo įgūdžių komplekto iki supratimo apie raštingumą, kaip šių kompetencijų įvairias dimensijas apimančią visumą. Ekonominių, politinių ir socialinių transformacijų, įskaitant globalizacijos procesą bei informacijos ir komunikacijos technologijų pažangą, akivaizdoje UNESCO pripažįsta, kad skirtingos raštingumo praktikos priklauso nuo skirtingų kultūrinių procesų, asmeninių aplinkybių ir visuomenės struktūros. Skirtingos kultūros – tai nauji iššūkiai, savitas ir modernus požiūris į pasaulį ir įvairios jo modelių interpretacijos. Skirtingos kultūros išsiskiria savo pasaulėžiūra ir elgesio modeliais, kurie skirtingai veikia priimant vienokius ar kitokius sprendimus.

Žinoma, su skirtingomis kultūromis tampriai susijęs ir ekonominis lygmuo. Ekonomika, kaip visuomenės mokslo dalis, yra ir kultūros dalis, nuo kurios labai priklausoma. Ekonominis bendradarbiavimas, skirtingi elgsenos modeliai sukuria ir skirtingus ekonominius procesus, pradedant nuo paprastų derybų ir baigiant sutarčių pasirašymu. Skirtingas, priklausomas nuo kultūros apibrėžties ekonominis bendradarbiavimas turi tapti svarbia švietimo sistemos dalimi – tai yra iššūkis ir švietimo sistemai, ir švietimo institucijoms. Mokyklos svarbiausia funkcija yra supažindinti ir išmokyti visų rašytų ir nerašytų kultūros elementų ir elgesio modelių, vadinasi, supažindinti bei išmokyti ir ekonomikos, kaip kultūros dalies, pradmenų.

Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) teigiama: „Ikimokyklinis ugdymas atliepia pagrindinius vaiko poreikius – saugumo, aktyvumo, saviraiškos. Jo uždavinys – skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą bei saugoti ir stiprinti vaiko sveikatą.“ Ekonomikos, svarbios kultūros dalies, mokoma mokyklų aukštesnėse klasėse, tačiau ekonomikos pradmenų reikėtų mokyti jau priešmokykliniame amžiuje. Ekonominis raštingumas, kaip tam tikra aktyvinimo ir saviraiškos forma, yra apibrėžtas Lietuvos švietimo koncepcijoje, todėl būtina geriau išanalizuoti tiek patį ekonominį raštingumą, tiek ir priešmokyklinio amžiaus vaikų gebėjimą įsisavinti su šia sritimi susijusias žinias. Ekonominis raštingumas yra ir intelektualio raštingumo dalis. Ekonominis raštingumas sujungia savarankiškumą, iniciatyvumą ir kūrybiškumą. Kadangi mokykla ir priešmokyklinis vaiko ugdymas pirmiausia yra nukreipti į intelektualio raštingumo ugdymą, tai ir ekonominis raštingumas, kaip jo dalis, turėtų būti ugdomas priešmokykliniame amžiuje.

Lietuvos bankas taip reglamentuoja ekonominio raštingumo koncepciją: „Ekonominis švietimas sudaro sąlygas gerinti bendrą visuomenės supratimą apie vykstančius ekonominius procesus, padeda ugdyti žmonių įgūdžius, susijusius su tinkamu rizikos įvertinimu, finansinių paslaugų ir produktų pasirinkimu. Finansų ir ekonomikos žinios yra pagrįstų asmeninių finansinių sprendimų pamatas, todėl yra svarbios kiekvienam žmogui, nepriklausomai nuo amžiaus, gyvenamosios vietos ar vykdomos veiklos. Kartu ekonominis švietimas netiesiogiai prisideda ir prie finansinio stabilumo. Finansinių klausimų išmanymas lemia didesnę žmonių pasitikėjimą finansų sistema, pagrįstų lūkesčių formavimą ir gebėjimą adekvačiai reaguoti į kintančią ekonominę situaciją. Išprusę žmonės yra labiau linkę reaguoti į priežiūros institucijų įspėjimus apie riziką, geba įžiūrėti ekonomikos siunčiamus signalus ir priimti atitinkamus sprendimus. Turėdami pamatinių žinių tokie žmonės yra reiklesni paslaugų tiekėjams, todėl skatina didesnę jų konkurenciją, naujovių diegimą ir kokybės kontrolę.“¹

Lietuvos bankas, suprasdamas, kad ekonomika yra kultūros dalis, skatina jos ugdymą tiek mokykliniame, tiek priešmokykliniame amžiuje. Šioje koncepcijoje pabrėžiama, kad ekonominis raštingumas yra susijęs su ekonomika ir žmonių elgsena. Pirma, ekonominis raštingumas sukuria prielaidas, kad individas mokės adekvačiai elgtis jį supančiame pasaulyje, antra, jo adekvatus elgesys ir visų taisyklių žinojimas sukurs prielaidą, kad ekonomika, kaip visuomenės kultūros dalis, toliau veiks jau nusistovėjusius dėsnius ir išvengs nestabilumo. Ankstyvas ekonominis raštingumas padės geriau suprasti visus pasaulėvaizdžio elgesio modelius, o tai savo ruožtu

¹ Ekonominis raštingumas apibrėžiamas Lietuvos banko. Apibrėžtis buvo sukurta 2013 metais ir pateikta Švietimo ministerijai kaip nuoroda į mokyklines programas, kurios turėtų padėti gerinti ugdymo turinį. Nuoroda į šaltinį: https://www.lb.lt/ekonominis_svietimas (Tikrinta 2017 04 10).

padės užtikrinti tolesnį sėkmingą jo tęstinumą. Ekonomiškai raštinga visuomenė, kaip pastebi Lietuvos bankas, padeda arba turėtų padėti išsaugoti elementarų ekonominį stabilumą.

Ši Lietuvos banko „Finansinio raštingumo koncepcija“, pateikta 2012–2016 m., yra teorinė visuomenės ir asmenybės poreikių ugdymo išraiška, atitinkanti ūkinės veiklos išsivystymą. Kaip jau buvo pastebėta, tai susiję su visuomenės ekonominiu raštingumu. Remiantis „Finansinio raštingumo koncepcija“, turi būti įvertinti ekonominiai poreikiai ir esamos visuomenės interesai, suformuotas socialinis uždavimas ir parengti ekonomiškai raštingi rinkos visuomenės dalyviai. Ši koncepcija apima plačią ekonominių teorijų ir ekonominio ugdymo sąveiką. Žinoma, ekonominiam raštingumui svarbios yra ekonomikos teorijos, tačiau ne mažiau svarbus ir ugdymo procesas, kurio pirminė funkcija – įvertinti amžiaus tarpsnius ir teorinius bei praktinius ugdymo modelius. Pati koncepcija yra kelių dalių ir apima filosofinį bei praktinį požiūrį į ankstyvąjį ekonominį ugdymą, kaip vertybę, būtinybę užtikrinti individo elgesį sociokultūrinėje erdvėje ir sėkmingą tolesnį ekonomikos veikimą.

Kiekvienas ekonominio ugdymo etapas parodo objektyvų ryšį tarp turinio ir formos, mokymosi struktūros, auklėjimo ir ekonominės veiklos. S. Navasaitienė, D. Stankevičienė, P. Markevičius straipsnio „Verslumo ugdymo sistemos tobulinimas“ (2008) apžvalgoje kalba apie verslumo, ekonominio raštingumo su kišenpinigių sąsają. Ekonominis raštingumas yra tarpiai susijęs su individo gebėjimu elgtis su pinigais. Verslumui ugdyti pirmiausia reikia kritinio mąstymo, mokėti atmesti tam tikras idėjas ir priimti sprendimus, todėl ekonominis raštingumas, kaip pastebi mokslininkai, jungia šias dalis. Ekonominis raštingumas – tai ne tik mokymas, kaip elgtis su pinigais ir ekonominių dėsnių išmanymas, pirmiausia tai kritinio ir analitinio mąstymo ugdymas. Būtent šis ekonominio raštingumo ir kritinio-analitinio mąstymo ryšys yra pats svarbiausias ugdymo procese. Prie analitinio mąstymo ugdymo prisideda ir kūrybiškumas, kaip svarbi ekonominio raštingumo ugdymo dalis. Todėl ekonominis raštingumas nėra tik ekonomikos dėsnių išmokimas, jis suvokiamas kaip pilnavertės visapusiškos asmenybės ugdymas.

Lietuvos švietimo plėtotės „Švietimo strategijos gairėse“ (2002) išsakoma nuostata sustiprinti ekonominio raštingumo ugdymą visais švietimo lygmenimis. Teigiama, kad ekonominio raštingumo pradmenis turi įgyti visi pageidaujantys gimnazistai ir studentai. Siekiant įgyvendinti minėtą nuostatą, numatyta atlikti tokius pagrindinius veiksmus: suteikti ekonominio raštingumo pradmenis visais švietimo lygmenimis, t. y. sudaryti ekonominio raštingumo ugdymo sąlygas bendrojo ugdymo mokyklose, profesinio mokymo sistemoje; suteikti galimybes studijuoti pasirenkamuosius vadybos ir verslo pagrindų dalykus įvairių studijų kryptių studentams; rengti mokytojus ir dėstytojus, metodinę medžiagą. 2004 metais Lietuvoje įtvirtinta

„Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija“. Ji aprėpia mokyklų ugdymo turinio ir paties ugdymo proceso pokyčius. Pateikiami turinio papildymai, siekiant įdiegti ne ekonominio raštingumo mokymą. Strategijoje ekonominis raštingumas traktuojamas kaip bendrojo raštingumo dalis ir išsilavinimo kompetencijos praktika. Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje (2004) suformuota vizija: „Kiekvienas baigiantis pagrindinę mokyklą moksleivis išsiugdys verslumą ir turės rinkos ekonomikos žinių pagrindus, žinos, kokių asmeninių savybių reikia ir kaip jas sėkmingai ugdyti, kad galėtų ateityje pasinaudoti rinkos ekonomikos teikiamomis galimybėmis.“

Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje (2004) teigiama, kad ugdymas turi apimti žinių, įgūdžių, nuostatų ir asmeninių savybių, atitinkančių mokinių amžių ir suvokimo lygį, formavimą:

1. Pradinės ir pagrindinės mokyklos lygmeniu verslumo mokymo tikslas yra ugdyti asmenines mokinių savybes (kūrybiškumą, iniciatyvumą ir nepriklausomybę). Taip pat skatinti nuostatų ugdymą (verslumo), nes jos bus naudingos ateityje. Be to, šis mokymas suteikia pagrindines žinių ir ryši su verslo pasauliu ir tam pradinį verslininkų vaidmens supratimą visuomenėje. Taikoma veikla galėtų apimti projektus, mokymąsi žaidžiant, edukacines išvykas bei vizitus į verslo įmones.

2. Vidurinės mokyklos lygmeniu toliau ugdomos jau anksčiau minėtos savybės, vertybės ir nuostatos. Tik šiame etape verslumo ugdymas apima jau ir savo įmonėje, gilinamasi į savo karjeros galimybes. (pagrindinė suamymas – mokytis tapti ne tik darbuotoju, bet ir darbdaviu. Mokymąsi paverčiant (*learning by doing*) – mokinių bendrovių veikla, techninių ir verslo žinių, kurių reikėtų kuriant naują įmonę suteikimą ypač profesinio rengimo mokyklose.

A. Župerka (2009), atlikęs gimnazijos mokytojų apklausą, nustatė, kad verslumo ugdymas, pedagogų nuomone, yra siejamas su ekonomika (90,3 proc. pedagogų), technologijomis (77,3 proc.), matematika (61,3 proc.), informacinėmis technologijomis (54,5 proc.). Mokytojai ekonominio raštingumo ugdymą taip pat sieja su gamtos bei socialiniais mokslais ir doroviniu ugdymu. Akivaizdu, kad ekonominis raštingumas, kaip buvo akcentuojama teorinėje dalyje, yra pirmiausiai susijęs su bendrąja kultūra. Tai nėra vien tik ekonominių tiesų ir teorijų išmokimas, ekonominis rašingumas apima daug platesnę sritį.

I. Zaleskienė ir L. Žadeikaitė (2008) pateikia atlikto tyrimo duomenis, kuriuos išanalizavus tampa aišku, kad mokyklų pedagogai ekonomiką labiausiai sieja su verslumo ugdymu (83,6 proc. pedagogų), taip pat su technologijomis bei informacinėmis technologijomis, matematika (54,95 proc.). Mažiausiai mokytojų verslumo ugdymą sieja su kūno kultūra (2,97 proc.) ir meniniu ugdymu (10,89 proc.). Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrojoje

programoje (2008) ekonomikos ir verslumo dalykai 5–8 klasėse integruojami į kitus mokomuosius dalykus. Tačiau I. Zaleskienės ir L. Žadeikaitės (2008) tyrimas rodo, kad daug kalbų mokytojų (75 proc.), matematikos mokytojų (54,29 proc.), technologijų mokytojų bei gamtos mokslų (46,15 proc.) niekada neintegruoja verslumo į savo dėstomus dalykus. Tyrimas atskleidė svarbią tendenciją, jog mokytojai jaučiasi nepasirengę verslumo ugdymo procesui. Panašų rezultatą konstatavo A. Jelagaitė ir V. Lukoševičius (2011, 2012), A. Župerka (2009).

Ekonomikos ir verslumo programoje (2008) aprašoma, kokie gebėjimai turi būti ugdomi kokios ekonomikos nuostatos, ir kokios žinios suteikiamos per kitų mokomųjų dalykų pamokas. Į tai turėtų atsižvelgti ekonomikos mokytojai, planuodami ekonomikos ir verslumo pamokas. Verslumo ugdymas Lietuvoje įtvirtintas *Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje* (2004). Lietuva yra viena iš verslumo ugdymo srities lyderių, turinčių verslumo ugdymo strategiją. Ekonomikos ir verslumo bendrojo ugdymo mokykloje pradedama mokytis nuo 9 arba 10 klasėje, Mokiniam gali būti siūloma alternatyva – pasirenkamieji ekonomikos ir verslumo moduliai, o tose mokyklose, kuriose ekonomikos kaip privalomojo dalyko nėra, ekonomikos ir verslumo temos dažniausiai yra integruojamos į kitus mokomuosius dalykus.

Priešmokyklinio ugdymo programos turinyje ekonominio raštingumo elementų yra nedaug. Jie pastebimi integraliu pavidalu, pavadintu socialine kompetencija: „Ją sudaro tarpusavyje glaudžiai susijusios ugdymo sritys: vaiko santykis su pačiu savimi (savivoka, savivertė ir saviugda), santykiai su bendraamžiais, santykiai su suaugusiais (šeimos nariais, globėjais, priešmokyklinio ugdymo pedagogu ir kitais mokytojais) ir santykiai su gamtine, socialine, kultūrine aplinka.“ (*Priešmokyklinio ugdymo programa*, 2014, p. 10). Siekiam, kad baigdamas programą vaikas turėtų suformuotus gebėjimus ir vertybines nuostatas: mokėtų bendrauti, bendradarbiauti, turėtų supratimą apie supantį pasaulį, asmeninę atsakomybę, laikytųsi tam tikro elgesio visuomenėje taisyklių. Ekonominis raštingumas čia traktuojamas plačiau, nes jis ne tik moko suvokti, kas yra ekonomika ir ekonominiai dėsniai, bet orientuoja į santykių tarp asmenų formavimą, atskleidžia įvairius bendravimo modelius. Todėl ekonominis raštingumas išreiškiamas kaip santykis tarp subjektų ir kaip savęs geresnis pažinimas, saviugda (kritinis ir analitinis mąstymas, kūrybiškumas ir t. t.).

Ekonominis raštingumas Lietuvoje neretai siejamas su ekonominėmis tiesomis ir jų problematika, nepaisant tai, kad ekonominio raštingumo kontekstas apima ar turi apimti visas bendražmogiškas savybes ir jų ugdymą. Ekonominio raštingumo pradmenų ugdymas, skatinantis asmenybės tobulėjimą ir kritinį-analitinį mąstymą, patirties kaupimą, turėtų prasidėti jau priešmokykliniame amžiuje. J. Godfrey (cit. Jelagaitė, Vileikis, 2012) pastebėjo, kad pagal emocinį ir socialinį išsivystymą vaikus galima būtų skirstyti į keturis amžiaus tarpsnius.

Kiekvienam iš amžiaus tarpsnių būdingi saviti gebėjimai. Nuo 5–8 metų galima pradėti mokyti vaiką elgesio su pinigais, aiškinti jų paskirtį ir vertę, formuoti gebėjimą atskirti norus nuo turimų galimybių. Autorė siūlo:

- ✓ leisti atlikti vaikams savo pinigų apskaitą (tai turėtų tapti kasdieniu įpročiu);
- ✓ informuoti vaiką apie tam tikras labiausiai jam rūpimos srities šeimos išlaidas (pvz., gyvūno priežiūrai);
- ✓ nupirkti vaikui piniginę;
- ✓ nustatyti naminio gyvūnėlio išlaikymo biudžetą, leisti vaikui pačiam priimti sprendimus dėl priežiūros ir pirkinių;
- ✓ paskirti jam namų ūkio darbą ir aptarti apmokėjimo sąlygas;
- ✓ skolinti mažas pinigų sumas, kurias vaikas galėtų grąžinti iš savo kišenpinigių.

Savo apskaitos tvarkymas būtų ekonominio-finansinio raštingumo pradmenys. Vaikas išmoktų priimti sprendimus, apskaičiuoti savo biudžetą. Matematiniai gebėjimai šiuo atveju būtų sujungti su finansiniais gebėjimais. Informuodami vaiką apie išlaidas paskatintume jį domėtis šeimos biudžetu. Piniginės dovanojimas yra pasitikėjimo vaiku ir jo gebėjimo disponuoti turimomis santaupomis išraiška. Vaiko sprendimas pirkti, leisti pinigus yra susijęs su saviverte. Reikia leisti pačiam vaikui įvertinti situaciją ir nuspręsti. Kaina – vertė, o įvertinimas – vertybė. Ekonominis raštingumas nėra tikslas savaime, tai ne savaiminė vertybė. Tai dalinis ir instrumentinis raštingumas plačiąja prasme. Pasitelkus ekonominį raštingumą lavinamas kritinis ir analitinis mąstymas, kūrybiškumas ir gebėjimas atsakyti už savo veiksmus.

Lietuvoje būtų galima pritaikyti Vokietijos pavyzdį, kai verslumo ugdymas integruotas į ekonomikos dalyką mokyklose. Vienas šio dalyko bazinių modulių yra verslumas, kuriuo siekiama parengti vaikus verslininko darbui. Siekiama, kad ugdytiniai suprastų gamybos procesus ir su jais susijusias problemas, įgytų supratimą, jog įmonė yra svarbus ekonominių ir socialinių procesų subjektas nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu. Ugdytiniai supažindinami ir su verslo vadyba, o norintys išsamiau ir plačiau mokytis verslumo, gali rinktis specialius verslumo ugdymo modulius. Verslumo ugdymas Vokietijos mokyklose pagrįstas aktyvaus mokymo metodais, ypatingas dėmesys skiriamas projektų metodui ir mokomųjų bendrovių kūrimui (Sizova ir kt., 2008). Verslumas – tai gebėjimas panaudoti išmonę, atskleisti ir kūrybiškai pritaikyti savo gebėjimus. Ekonominio raštingumo ugdymu yra siekiama tobulinti komunikacinius gebėjimus, taip pat gebėjimą patiems spręsti savo problemas. Tokiu būdu yra ugdomas vaiko savarankiškumas, kritinis-analitinis mąstymas bei kūrybiškumas.

Svarbiausia yra suprasti, kas yra ir koks turėtų būti ekonominis raštingumas. Jeigu jis apibrėžiamas vien tik kaip ekonominiai santykiai, supažindina tik su biudžetu ir pinigais bei jų

cirkuliaciniu ratu, tai labai siaura. Jeigu ekonominis raštingumas suprantamas kaip tam tikrų asmens bruožų ir gebėjimų visuma ir jų tobulinimas, tuomet jis privalo būti pradedamas dėstyti jau ikimokykliniame ir tęsiamas priešmokykliniame amžiuje. Ekonominio raštingumo pradžios ugdymas yra pirminis ir labai svarbus augančios kartos vertybinių nuostatų, gebėjimų bei žinių apie visuomenės gyvenimą formavimo(si) etapas, kuris padeda ugdyti(s) teigiamą požiūrį į darbą ir jo svarbą, racionalų išteklių naudojimą, socialines, valstybines vertybes. Tik ekonomiškai raštinga visuomenė geba prisiimti atsakomybę už savo elgesį ir veiklos rezultatus.

1.3. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo galimybės ir patirtis

Kai kurie tyrėjai, analizuodami priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo žinių apie mainus, pinigus raišką, teigia, kad *ekonominį raštingumą* reikia suprasti kaip tobulėjimą, asmeninių savybių ugdymą (Беляева, 2008). Sociologai (Выготский, 1991; Козлова, 1998), kurie tyrė ekonominės socializacijos problemas, gilinosi į vaiką, akcentuoja, jog itin svarbu ugdyti žmogiškąsias savybes, tokias kaip kritinis ir analitinis mąstymas, kūrybiškumas ir socialumas.

E. Fromm (2008) yra pastebėjęs, jog nuolat vyksta socialinės, individualiosios ir grupinės tapatybės raiškos prasilenkimas su ekonomine šalies ar visuomenės raida. Būtent dėl to, jo nuomone, kyla asmenybės konfliktas. Todėl patartina jau priešmokykliniame amžiuje pradėti ugdyti vaiko gebėjimą dalyvauti visuomenės ekonominiame gyvenime. Ekonominio raštingumo pradžios ugdymas turi būti orientuotas į vaiko ir jo patirties analizę, formuoti tokias rinkos ekonomikai reikšmingas sąvokas: atvirumo, teisingumo, atsakomybės pojūtį, numatyti tolesnius šio ugdymo tikslus. Ugdymą tikslinga pradėti ikimokykliniame amžiuje ir tęsti priešmokykliniame amžiuje, gilinant ir įvaldant vis naujas sampratas apie pinigus, mainus, vertę ir kt.

H. Шлат (2010) akcentuoja loginių žaidimų ir loginio mąstymo formavimo(si) svarbą. Ugdant siūloma naudoti loginius žaidimus. Vaikas priešmokykliniame amžiuje pasaulį geriau suvokia vaizdiniais, taip sisteminamos žinios, formuojami pažintiniai gebėjimai, vystoma kalba, vaiko intelektas, didėja kūrybinės galimybės. Žaidimas yra pagrindinė vaiko veikla, kurios metu vaikas pats to nesuvokdamas ugdomosi. Ypač svarbus tokių socialinių gebėjimų pradžios ugdymas kaip verslumas, taupumas, vartojimas, gebėjimas atsakingai elgtis su pinigais, prekių apyvarta. Ugdymas būtinas, nes jis, tikėtina, apsaugos vaiką nuo iškreiptų vaizdinių susidarymo ir besaikio vartotojiškumo.

Ekonominio raštingumo ugdymo kokybė labai priklauso nuo pedagogų kompetencijų bei švietimo vadybos strategų. Reikšmingas dėmuo yra ikimokyklinio bei priešmokyklinio ugdymo

programos, mokymo priemonės, ekonominio raštingumo kokybės standartas. Visos šios priemonės leidžia užtikrinti tinkamesnį ekonominio raštingumo ugdymą, nes nuo pedagogų priklauso, kaip vaikai įsijungs į šį procesą, ar jis bus nuoseklus, etapiškas.

T. Гусева (2005) akcentuoja vaiko vartojimo ypatybes. Vaikas turi turėti galimybę savarankiškai disponuoti tam tikra pinigų suma. Savarankiškai skirstydamas pinigus vaikas įgyja praktinių įgūdžių, išmoksta pasirinkti, kokias prekes ir paslaugas pirkti. Būtina sudaryti sąlygas vaikui mėginti ir klysti. Turėdamas būtinos informacijos apie ekonomiką vaikas mėgins ją pritaikyti socialiniame gyvenime.

Patirties svarbą tyrę mokslininkai (Козлова, 1998; Стельмашук, 2010) pastebi, kad svarbūs yra ekonominiai vaikų vaizdiniai, kurie nulemti ne prigimtinio brendimo, bet elgesio su pinigais patirties. Formuotis vartojimo ir kokybiškos prekės vaizdinius, R. Ponelienė (2014) nuomone, vaiką skatina televizijos reklama. R. Ponelienė apibendrina reklamos paveikto vaiko suvokimus apie kokybišką prekę. Vaikų ekonominiai vaizdiniai yra susiję su ekonominėmis sąvokomis, ekonominiais terminais. Mokslininkė teigia, kad vaizdinių perėmimas ir jų įsisavinimas sudaro pagrindą tam tikroms žinioms ir nuostatomis rasti. Susiformavusios nuostatos vėliau turi įtaką atitinkamam vaikų elgesiui. Vartojimo vaizdinius labiausiai formuoja reklama, kuri, pateikdama vaikams išbaigtus vaizdinius, pažeidžia ugdymo procesualumą. Reklama išblaško ir filtruoja ankstyvąją vaiko patirtį, siūlydama vaikams vartotojiškumo skatinimu grindžiamą dalyvavimą prekių apyvartos procesuose. Tikėtina, kad dėl neadekvataus požiūrio į vartotojiškumą, kuris šeimose nelaikomas blogiu, o priimamas kaip neišvengiama šių dienų realija, yra daroma žala vaikui. Todėl tyrėjų pakankamai dažnai yra akcentuojama kritinio mąstymo ugdymo būtinybė: „Vaikų atsparumą vartotojiškai kultūrai galime suprasti ne kaip vienpusį priešinimąsi jai, bet greičiau kaip gebėjimą atpažinti vartotojiškos kultūros elementus bei kritiškai vertinti medijomis gaunamą informaciją“ (Ponelienė, 2012, p. 45).

Su autore galima sutikti, ypač jei suvokiame, kad pasaulis nėra kupinas vien negatyvių reiškinų – informacijos gausa suteikia pasirinkimo galimybę, internetas griauna sienas tarp skirtingų kultūrų, šalių ir kontinentų. Kiekvieno vaiko patirtis neįkainojama, vertinga. Vartotojiškumą galima pakeisti dalinimusi, davimu, altruizmu, žmoniškumu. Nors kai kurie autoriai teigia, kad „šiandienos mokymo turinys neturi nieko bendra su tuo pasauliu, kuriame gyvena vaikai“ (Duoblienė, 2008, p. 16), negalima visko kategoriškai vertinti kaip juoda ar balta. Susidūrus su vartotojiškąja kultūra, į pirmą planą iškeliant materialinį ir finansinį aspektą, kyla didelė rizika žmogiškųjų vertybių nykimui. Tai dinamiškas socialinės raiškos procesas, kuris apima ne tik pasyvią, bet ir aktyvią adaptaciją. Todėl jau ikimokykliniame amžiuje reikia skatinti vaiką dalyvauti šeimos, visuomenės ekonominiame gyvenime ir, įtraukus į socialinį-ekonominį

žaidimą, ugdyti jo gebėjimus. Ekonominio raštingumo pradmenų ugdymas, orientuotas į vaiką, jo patirties raiškos analizę, formuoja tokias rinkos ekonomikai reikšmingas savybes kaip aktyvumas, mokėjimas priimti teisingus sprendimus ir leidžia numatyti tolesnius šio ugdymo tikslus. Priešmokyklinio ugdymo procese pradinės žinios gilinamos, papildant jas vis naujomis sąvokomis, sampratomis apie pinigus, mainus, vertę ir formuojant naujus vaizdinius. Todėl žaidimas yra ne mažiau svarbus elementas ekonominio raštingumo pradmenų formavimui.

A. Adler (2015) knygoje „Žmogaus pažinimas“ kalba apie žaidimus ir žaidimų kuriamus įgūdžius ekonominės psichologijos kontekste. Žaisdamas vaikas geriausiai išreiškia save. Žaidimuose ryškėja ir būsima profesinė nuovoka. Ekonominė gerovė ir modernesnės gyvenimo sąlygos turi įtaką vaiko gabumams. Vaikų sumanumą skatina ankstesnė patirtis, ankstesnės patybos. Tai jų parengiamoji bazė. Vertė siejama su atliekamomis pareigomis.

E. Berne (2008) darbe „Žaidimai, kuriuos žaidžia žmonės“ gilinasi į žmonių žaidimų genezę. Jo teigimu, procedūrų, ritualų ir neįpareigojančio bendravimo formų išmanymas lemia naujas tiek vaikų, tiek suaugusiųjų žaidimo galimybes. Žaidžiant žaidimus priešmokykliniame amžiuje atsiranda sąlygos formuoti žinių, vaizdinių, samprotavimų apie socialinį-ekonominį gyvenimą įvairovei. Čia veikia principas „Moku žaisti – moku gyventi“. Taigi žaidimas yra tam tikrų taisyklių išmokimas ir supratimas, jas taikant galima pasiekti kognityvinių ir socialinių tikslų. Žaidimo praktika ypač tinkama priešmokykliniame amžiuje mokant ekonominio raštingumo pradmenų. Tokio amžiaus vaikams sunku suprasti tiesmukus nurodymus, jų abstraktus suvokimas dar nėra išsivystęs, todėl būtina taikyti žaidimo praktiką, kai imituojami tam tikri veiksmai. Būtent imitavimo procesas veikia kaip pažintinis ir išmokimo procesas, jis padeda priešmokykliniame amžiuje geriausiai suprasti ir įsisavinti ekonominio gyvenimo bendruomenėje pagrindus bei ugdytis su ja susijusias savybes.

Šiai koncepcijai antrina J. Piaget (2011), kuris teigia, jog 6–7 metų vaikai turi įgimtą gebėjimą mokytis. Vaiko mėgdžiojimas paremtas kūryba ir atradimais. Vaikui artimesnis veiksmas, negu žodis. Akcentuodamas darbo ir žaidimo sąveiką, mokslininkas siūlo sukurti sąlygas žaidimo įgūdžiams virsti darbo įgūdžiais. Mat, kai aplinka vaikui yra nesuprantama, pasireiškia protinė inercija. J. Piaget pastebi, kad verbalinis mokymasis tokio amžiaus vaikams yra nepriimtinas, jį reikia keisti praktiniu mokymu. Praktinis mokymas šiuo atveju pirmiausia suprantamas kaip sudominimas vaizdiniais ir žaidimu, praktinių situacijų kūrimas. Tokiu būdu užtikrinamas vaiko gebėjimas adekvačiai elgtis. Todėl šie du žaidimo aspektai yra svarbiausios praktinio mokymo(si) dalys.

Ugdant vaikų ekonominį raštingumą dėmesys turi būti skiriamas tiek ugdymo turiniui, tiek pačiam ugdymo procesui. Būtina išlaikyti dermę tarp žinių įgijimo ir jų analizės. Ikimo-

kyklinukams ugdyti visiškai netinkamas mechaniškas mokymas. To išvengti galima pritaikant gyvenimo ir mokymo patirtį. Mechaniškas išmokimas nežadina motyvacijos ir kompetencijų, kurios yra svarbios vystant vaikų gebėjimus (Župerka, 2009; 2010). Mokslininkas teigia, kad siekiant rezultatyvaus verslumo ugdymo tikslinga pereiti nuo mokymo prie mokymosi paradigmos ir sukurti tokią mokymosi aplinką, kuri atitiktų šiuolaikinį verslo pasaulį. Ugdytojas turi ne tik teikti informaciją vaikui, jis turi sukurti intriguotus scenarijus (Jelagaitė, Lukoševičius, 2011). Anot A. Župerkos (2010), verslumą nagrinėjantys mokslininkai (Gibb, 1987; Deakins, Freel, 1998) sutaria, kad verslumas ugdomas per patirtimi grįstą veiklą. Patirtimi grįsta veikla – tai realių stebėjimų, atvejų analizė. Kai yra aiškus atvejis, aiškus pavyzdys, galima ir elgesį sukurti. Svarbus dėmesys yra skiriamas ugdytinio asmenybei, jo kūrybiškumui, kuris ne visada būna išreikštas. Pedagogo užduotis padėti vaikui atsiskleisti. Inicatyva gali būti užgniaužta, jeigu vaikui nebus suteikta galimybė išreikšti save. Krišškai ir problemišškai mokyti mąstyti vaikai gali, kai yra palanki aplinka diskusijai, kai keičiamasi nuomonėmis.

Apibendrinant skyriuje išdėstytas mintis galima teigti, kad ekonominis raštingumas tapo neatsiejama šiuolaikinės visuomenės bendrojo raštingumo dalimi. Ekonominiai santykiai pirmiausia yra socialiniai, kultūriniai, visuomeniniai santykiai, paremti nuolatiniais mainais. Ekonominė veikla ir ugdymas vyksta ne izoliuotoje, o konkrečioje socialinėje aplinkoje. Mainų dalyviams būtinas pasitikėjimas savimi, patirtis, žinios, gebėjimai, vertės ir vertybės suvokimas. Pastebėta, kad išmokus vykdyti socialinius mainus, išmokstama socializuotis, greičiau susiformuoja svarbūs socialiniai ir ekonominiai įgūdžiai. Pinigų filosofija akcentuoja pinigų abstraktų pobūdį, t. y. numanomą žinojimą, kuris nesusietas su konkrečia mainų veikla. Piniginis santykis įsiterpia į žmonių santykius tarp abstraktumo ir konkretumo, tarp vertybės ir vertės. Ekonominio raštingumo pradmenų ugdymo patirtys yra svarbios, kadangi žmogaus individualios savybės yra nulemtos socialinių įgūdžių ir socialinės patirties bei ugdymo. Dalykinės savybės yra aukščiau asmeninių savybių, jos turi būti pradėtos ugdyti kuo anksčiau.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Kokybinio tyrimo metodologijos pagrindimas

Tyrimo atlikimo organizavimas

Analizuojant ekonominio raštingumo ugdymo situaciją pasirinktame ikimokyklinio ugdymo įstaigą bei siekiant atskleisti šios įstaigos pedagogų požiūrį ir patirtis ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą buvo atlikti du kokybiniai tyrimai: 1) N ikimokyklinės ugdymo įstaigos strateginės veiklos plano bei ugdymo programos dokumentų kokybinė turinio analizė ir 2) organizuotos minėtos įstaigos pedagogų grupinės diskusijos.

Grupinės diskusijos buvo organizuotos 2017 metų balandžio mėnesio 18–25 dienomis Šiaulių ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje N. Diskusijos vyko įstaigos aktų salėje, rengiant „apskritąjį stalą“. Visas sesijas moderavo tyrimo autorė, pasirinkusi patį tiksliausią duomenų fiksavimo būdą – diskusijų įrašymą garso technika (diktofonu). Sesijos metu diskusijoje dalyvavusių pedagogų buvo prašoma apmąstyti užduodamus klausimus, klausytis kitų dalyvių pasisakymų, nuomonių ir atsižvelgus į juos papildyti savo pasisakymus, nebūtinai siekiant susitarimo aptariamais klausimais.

Dokumentų kokybinė turinio analizė buvo atliekama 2017 metų gegužės mėnesio 2–15 dienomis. Šio tyrimo metu analizuotas įstaigos *strateginės veiklos planas* (2017–2019 m.) bei *ugdymo programa* (2016–2017 m.).

Tyrimo imtis

Kokybiniame tyrime nėra aiškių imties dydžio nustatymo taisyklių (Mason, 2010), tačiau konkretaus tyrimo imčiai atsirenkamų informantų skaičius priklauso nuo šių sąlygų (Bitinas ir kt., 2008a): a) *reiškinio tyrimo detalumo* (siekiant detaliai iširti reiškinį, dažniausiai pasirenkama mažesnė imtis ir gilinamasi į įvairius patirties aspektus; siekiant visapusiškesnio tyrimo, tiriama mažiau patirties aspektų didesnėje imtyje); b) *tyrimo strategijos*; c) *duomenų rinkimo metodo*; d) *renkamų duomenų informatyvumo* (į tyrimą verta įtraukti naujus imties vienetus tol, kol pradeda mažėti gaunamų duomenų informatyvumas).

Dauguma tyrimo metodologijos autorių nurodo, kad grupinės diskusijos dalyvių skaičius vienoje grupėje turėtų būti nuo 6 iki 12 asmenų (Rupšienė, 2007), tačiau taip pat aptinkama nuomonė, kad minimalus grupės dydis, taikant minimą duomenų rinkimo metodą, gali būti 4–5 žmonės (Bitinas ir kt., 2008b). Šiame tyrime iš viso buvo suorganizuotos 3 grupinės diskusijos, įtraukiant į jas 16 ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogų (po 6 tyrimo dalyves pirmoje ir

trečioje grupėse bei 4 dalyvės antroje grupėje). Tyrimo imčiai sudaryti buvo taikytas kokybiniam tyrimui būdingas *patogiosios atrankos* metodas (Creswell, 2013). Pagrindinis tyrimo dalyvėms keltas reikalavimas – patirtis dirbant su priešmokyklinio amžiaus vaikais.

Tyrimo dalyvavusių pedagogių amžiaus vidurkis siekia 46 metus, o pedagoginio darbo patirtis ikimokyklinio ugdymo įstaigoje – 23 metus (žr.1 lentelę). Trys tyrimo dalyvės turėjo auklėtojo, dešimt – vyresniojo auklėtojo, trys – auklėtojo metodininko kvalifikaciją.

1 lentelė. **Diskusinių grupių dalyvių charakteristika**

Eil. Nr.	Diskusinės grupės kodas (G1, G2, G3)	Informanto (tyrimo dalyvio) kodas I1, I2, I3, I4, ...	Amžius (metai)	Pedagoginio darbo stažas (metai)	Pedagoginis vardas
1	2	3	4	5	6
1.	G1	I1	56	36	Vyresnioji auklėtoja
2.	G1	I2	57	36	Vyresnioji auklėtoja
3.	G1	I3	57	36	Auklėtoja metodininkė
4.	G1	I4	60	38	Vyresnioji auklėtoja
5.	G1	I5	56	34	Vyresnioji auklėtoja
6.	G1	I6	45	18	Vyresnioji auklėtoja
7.	G2	I7	26	2	Auklėtoja
8.	G2	I8	24	2	Auklėtoja
9.	G2	I9	25	2	Auklėtoja
10.	G2	I10	48	25	Vyresnioji auklėtoja
11.	G3	I11	42	19	Vyresnioji auklėtoja
12.	G3	I12	49	26	Vyresnioji auklėtoja
13.	G3	I13	58	31	Vyresnioji auklėtoja
14.	G3	I14	35	9	Vyresnioji auklėtoja
15.	G3	I15	59	40	Vyresnioji auklėtoja
16.	G3	I16	43	19	Vyresnioji auklėtoja

Duomenų rinkimo metodas ir instrumentas. Duomenims rinkti buvo naudojamas grupinės diskusijos metodas. Vienas reikšmingiausių šio metodo privalumų, lyginant su kitais kokybiniais duomenų rinkimo metodais – nuomonių ar požiūrių, kurių informantai neišsakytų individualiame interviu, atskleidimas (Rupšienė, 2007).

Grupinės diskusijos dalyvėms buvo užduodami šie su priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymu susiję klausimai:

- Kaip Jūs suprantate ekonominį vaikų raštingumą? Papasakokite apie tai.
- Kokia Jūsų nuomonė apie ekonominio raštingumo ugdymo reikalingumą priešmokykliniame amžiuje?
- Ar yra skiriama dėmesio ekonominio raštingumo ugdymui ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programoje?
- Kaip reiškiasi vaikų ekonominis raštingumas?

- Kaip manote, koks turėtų būti priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo turinys (į kokias žinias, kokius gebėjimus, kokias vertybines nuostatas jis turėtų būti orientuotas)?
- Kokiomis formomis turėtų būti organizuojamas priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymas?
- Kaip vertinate savo ugdytinių ekonominį raštingumą?
- Papasakokite apie savo patirtį ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą (Kokiomis temomis diskutuojate su vaikais? Kokias formas taikote? Kokius metodus naudojate?).
- Kokie Jūsų pasiekimai (turite ar neturite) vaikų ekonominio raštingumo ugdymo srityje?
- Su kokiomis problemomis ugdydami priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą susiduriate?
- Kaip į įstaigos vaikų ekonominio raštingumo ugdymą įtraukiami tėvai?
- Jūsų siūlymai priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo klausimais: a) programų rengėjams, b) pedagogams, c) ugdytinių tėvams (žr. 1 priedą).

Duomenims rinkti buvo naudojamas dokumentų rinkimo metodas. Vienas reikšmingiausių dokumentų rinkimo metodo privalumų yra tai, kad dokumentiniai šaltiniai suteikia reikalingą informaciją, leidžia nustatyti tendencijas ir pokyčius.

Duomenų analizės metodas

Grupinių diskusijų duomenų ir įstaigos vidinių dokumentų analizei buvo naudotas kokybinės turinio (*content*) analizės metodas. Kokybinė turinio analizė tyrimų metodologijoje įvardijama kaip metodas, tinkantis tekstų analizei ir leidžiantis analizuojamo teksto pagrindu daryti specifines išvadas (Mayring, 2010).

Šiame tyrime kokybinė turinio analizė buvo atliekama keturių žingsnių (Žydžiūnaitė ir kt., 2005) nuosekliu vykdymu, apimančiu: 1) daugkartinį teksto skaitymą; 2) manifestinių kategorijų išskyrimą, remiantis „raktiniais“ žodžiais; 3) kategorijų turinio skaidymą į subkategorijas; 4) kategorijų ir subkategorijų interpretavimą bei pagrindimą iš teksto ekstrahuotais įrodymais.

Tyrimo etika

Tyrime neįvardijamas ikimokyklinės ugdymo įstaigos pavadinimas, kad nebūtų paviešinti šios įstaigos dokumentai bei nebūtų galima identifikuoti tyrime dalyvavusių pedagogių tapatybės.

Prieš diskusinių grupių organizavimą tyrimo autorė informavo pedagoges apie tyrimo tikslą, tyrimo ataskaitos publikavimą magistro darbe bei suteikė kitą aktualią informaciją. Laikantis pagarbos asmens orumui principo visi tyrimo dalyviai turėjo asmeninio apsisprendimo teisę dalyvauti arba nedalyvauti diskusinėje grupėje. Informantų konfidencialumas užtikrintas grupinių diskusijų ištraukose nenurodant duomenų, pagal kuriuos būtų galima identifikuoti tyrimo dalyvius. Todėl grupinių diskusijų tekstai užkoduoti pagal informanto dalyvavimo tyrime eiliškumą.

Tyrimo kokybės užtikrinimas

Atlikto tyrimo kokybė užtikrinta išpildant šiuos esminius metodologinius reikalavimus: *tikėtinumą* (angl. *credibility*), *priklausomumą* (angl. *dependability*) ir *perkeliamumą* (angl. *transferability*). Tikėtinumas šiame tyrimesiejamas: a) su skirtinga tyrimo dalyvių pedagogine ir ekonominio raštingumo ugdymo patirtimi; b) tiksliausiu duomenų fiksavimo būdu (įrašymu diktofonu bei pažodiniu tekstų transkribavimu); c) skirtingų šalių sutarimu dėl kokybinės turinio analizės metu išskirtų kategorijų ir subkategorijų (ši sąlyga išpildyta konsultuojantis su darbo vadove). Renkant duomenis priklausomumo sąlyga įgyvendinta organizuojant diskusines grupes pagal iš anksto pasirengtą planą. Kadangi tyrimo perkeliamumas siejamas su rezultatų panaudojimu kitomis aplinkybėmis, minėtas principas atliktame tyrime išpildytas išsamiai pateikiant tyrimo atlikimo eigą.

Tyrimo ribotumai

Buvo atlikta tik vienos įstaigos vidinių dokumentų analizė. Diskusinėse grupėse taip pat dalyvavo tik vienos ikimokyklinės ugdymo įstaigos pedagogai.

2.2. Kiekybinio tyrimo metodologija ir metodai

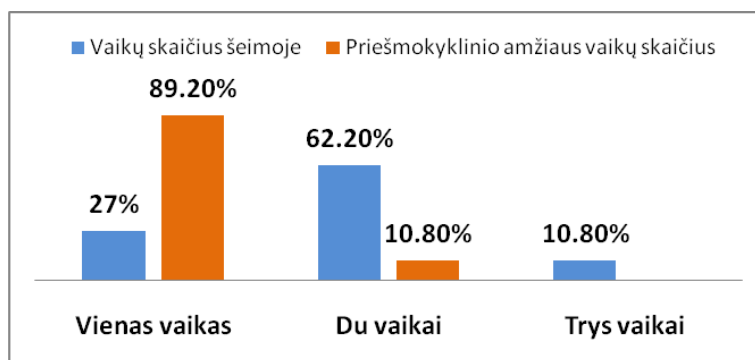
Tyrimo atlikimo organizavimas ir imtis

Kiekybinis tyrimas (anketinė apklausa) buvo atliekamas 2017 metų balandžio mėnesio 3–14 dienomis, apklausiant vieno Šiaulių miesto ikimokyklinės ugdymo įstaigos „N“ priešmokyklinės grupės lankančių vaikų tėvelius/globėjus. Iš viso buvo išdalinta 40 anketų kadangi tiek vaikų lanko priešmokyklinio amžiaus grupės minėtoje įstaigoje. Atgal buvo sugrąžintos 37 pilnai užpildytos anketos, taigi anketų grįžtamumas siekė 92,5%.

2 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal demografinius požymius (N=37)

DEMOGRAFINIS RODIKLIS	Respondentų skaičius	Respondentų pasiskirstymas (procentinė išraiška)
LYTIS		
Vyras	7	18,9%
Moteris	30	81,1%
AMŽIUS		
iki 29 m.	2	5,4%
30-45 m.	33	89,2%
46-60m.	2	5,4%
IŠSILAVINIMAS		
Pagrindinis	1	2,7%
Vidurinis	5	13,5%
Aukštesnysis	7	18,9%
Nebaigtas aukštasis	1	2,7%
Aukštasis	23	62,2%
SOCIALINIS STATUSAS		
Dirba viešajame sektoriuje	16	43,2%
Dirba privačiame versle	10	27,0%
Turi savo verslą	5	13,5%
Šiuo metu laikinai nedirba (motinystės / tėvystės atostogos, liga ir pan.)	4	10,8%
Namų šeimininkas (-ė)	1	2,7%
Bedarbis (-ė)	1	2,7%
GYVENAMOJI VIETA		
Šiaulių miestas	34	91,9%
Šiaulių rajonas	3	8,1%
ŠEIMYBINĖ PADĖTIS		
Nevedęs/netekėjusi	2	5,4%
Vedęs/ištekėjusi	33	89,2%
Išsituokęs	2	5,4%

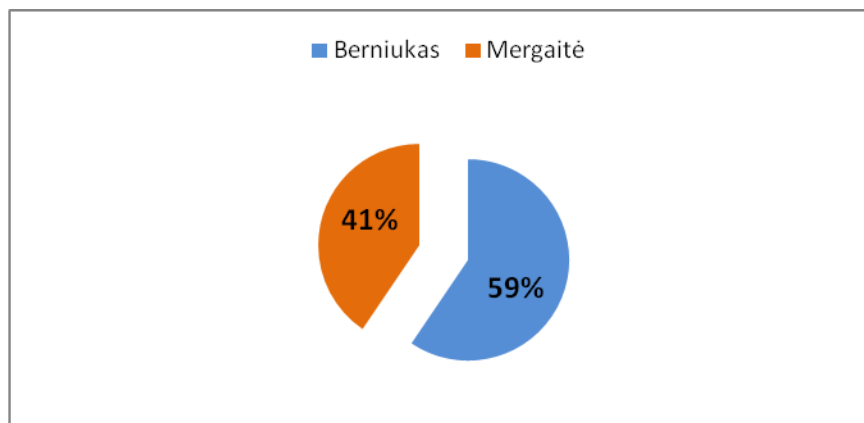
Remiantis pateikta anketinės apklausos dalyvių demografinė charakteristika (žr. 2 lentelę) galima teigti, kad tyrime aktyviau dalyvavo moterys (vaikų mamos/globėjos) nei vyrai (tėčiai / globėjai). Atkreiptinas dėmesys, kad tyrimo imtyje absoliučią daugumą sudarė 30–45 metų, dirbantys, aukštąjį išsilavinimą turintys, Šiaulių mieste gyvenantys, vedusių/ištekėjusių šeimyninį statusą nurodę respondentai.

1 pav. Vaikų skaičius šeimoje (N=37)

Trys penktadaliai (62,2%) apklausoje dalyvavusių tėvų nurodė, kad augina du vaikus, šiek tiek daugiau nei ketvirtadalis (27%) pažymėjo, jog šeimoje yra vienas vaikas (žr. 1 paveikslą). Likusi dalis respondentų (10,8%) atsakė, kad šeimoje auga vienas vaikas.

Kas dešimtas (10,8%) apklausos dalyvis nurodė, kad priešmokyklinio amžiaus vaikų skaičius šeimoje yra du, visose kitose šeimose auga po vieną nurodyto amžiaus vaiką.

2 pav. Priešmokyklinio amžiaus vaikų lytis (N=37)

Analizuojant tyrime dalyvavusiose šeimose auginamų priešmokyklinio amžiaus vaikų pasiskirstymą pagal lytį (žr. 2 paveikslą), pastebima, kad mergaitės sudaro didesniąją dalį (59%) analizuojamo amžiaus vaikų grupės.

Duomenų rinkimo metodas ir instrumentas

Kiekybiniais tyrimais socialiniuose moksluose vadinamas kiekybiniais matavimais pagrįstas informacijos rinkimas, apdorojimas ir vertinimas (Kardelis, 2007). Šio tipo tyrimuose žmonių elgesys suvokiamas kaip reguliarus ir nuspėjamas, yra tikrinama didelė imtis, siekiant atskleisti populiacijos nuomonę, o gauti ir apibendrinti tyrimo rezultatai gali būti taikomi populiacijai (Tidikis, 2003). Atliekant tyrimą duomenų rinkimui pasirinktas populiariausias kiekybinių tyrimų duomenų rinkimo metodas anketinė apklausa sudarė galimybę operatyviai atlikti pasirinktos imties matavimus, išsaugant tyrimo dalyvių konfidencialumą, objektyviai analizuoti duomenis ir aiškiai pristatyti tyrimo rezultatus.

Tyrimo instrumentą (klausimyną) (žr. 1 priedą) sudaro: a) demografinio bloko klausimai (respondentų lytis, amžius, išsilavinimas, socialinis statusas, gyvenamoji vieta, šeimyninė padėtis, šeimoje esančių vaikų ir priešmokyklinio amžiaus vaikų skaičius ir lytis); b) klausimai, susiję su priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo turiniu (žinios, gebėjimai, vertybinės nuostatos ir asmenybės savybės); c) vaikų ekonominio raštingumo ugdymo šeimoje

situacija ir ugdymo būdai; d) tėvų turima informacija apie vaikų ekonominio raštingumo ugdymą (informacijos gavimo būdai ir poreikis); e) žinių apie vaikų ekonominio raštingumo ugdymą pakankamumas; f) pasiūlymai dėl priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo (pasiūlymai tėvams, auginantiems priešmokyklinio amžiaus vaiką, pedagogams, ugdymo programų rengėjams).

3 lentelė. Tyrimo instrumento pagrindimas

Klausimyno struktūrinės dalys	Klausimyno turinio aprašymas	Klausimų numeriai	Klausimų pagrindimas
Demografiniai duomenys	Duomenys apie respondentą ir jo šeimą (lytis, amžius, išsilavinimas, socialinis statusas, gyvenamoji vieta, šeimyninė padėtis, šeimoje esančių vaikų ir priešmokyklinio amžiaus vaikų skaičius ir lytis)	1–9	Statistinės žinios apie tyrimo imties ypatumus
Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo turinys tėvų požiūriu	Ekonominio raštingumo ugdymo turinys (žinios, gebėjimai, vertybinės nuostatos ir asmenybės savybės)	10–12	<i>Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija</i> (2004); <i>Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa</i> (2014); <i>Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas</i> (2014); Беляева (2008).
Vaikų ekonominio raštingumo ugdymo šeimoje situacija ir būdai	Vaikų ekonominio raštingumo ugdymas šeimoje (kaip vaikas įtraukiamas į šeimos biudžeto planavimą; ar vaikas dalyvauja apsipirkimo procese; ar tėvai su vaiku diskutuoja, tariaisi prieš pirkdami jam skirtą prekę; ar vaikas gauna kišenpinigių; ar yra šeimoje nustatyta tvarka, kaip vaikas gali elgtis su savo turimais pinigais)	13–14	Беляева (2008); Шевцова (2014); Шатова А. (2005); Ponelienė (2014).
Tėvų turima informacija apie vaikų ekonominio raštingumo ugdymą	Informacija apie vaikų ekonominį raštingumą (kokiais būdais tėvai gauna ir kokiais būdais norėtų gauti informaciją apie vaikų ekonominio raštingumo ugdymą)	15–16	Ponelienė (2014).
Žinių apie vaikų ekonominio raštingumo ugdymą pakankamumas tėvų požiūriu	Tėvų žinių, susijusių su vaikų ekonominio raštingumo ugdymu, lygis	17	Tėvų turimų ekonominio raštingumo ugdymo žinių į(si)vertinimas pagal Likert skalę
Tėvų pasiūlymai dėl priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo	Tėvų pasiūlymai, kaip reikėtų tobulinti vaikų ekonominio raštingumo ugdymą (pasiūlymai tėvams, auginantiems priešmokyklinio amžiaus vaiką, pedagogams, ugdymo programų rengėjams)	18	Vaikų ekonominio raštingumo ugdymo dalyviai

Duomenų analizės metodai

Tyrimo duomenys buvo apdoroti naudojant **SPSS** (*Statistical Package for Social Sciences*) programinę įrangą. Konkrečiai buvo taikomi šie statistiniai metodai:

- aprašomosios statistikos metodai;

- faktorinė analizė (metodas, įgalinantis įvairius kintamuosius jų tarpusavio koreliacijos pagrindu klasifikuoti tarp savęs, t. y. gauti vidinę tiriamojo reiškinio struktūrą).

Pateikiant tyrimo rezultatus ataskaitoje naudojami įvairūs statistiniai rodikliai. Visi rodikliai su jų paaiškinimais pateikti (žr. 3 lentelėje).

4 lentelė. Naudojamų statistinių rodiklių paaiškinimas

Rodiklio žymėjimas	Rodiklio pavadinimas	Rodiklio paaiškinimas ir prasmė
N	Atsakiusiųjų skaičius	Dydis parodo, kiek pagal konkretų klausimą buvo apdorota stebinių. Kitaip tariant, kiek į šį klausimą atsakė tiriamųjų. Šis dydis nežymiai svyruoja todėl, kad apklaustieji kartais linkę vieną kitą klausimą praleisti, neatsakyti. Toks reiškinys apklausose yra tipinis.
R/Nr.	Reitingo pozicijos numeris	Reitingo pozicijos numeris (R/Nr.) parodo, kelintą vietą konkretus respondentų įvertintas objektas užima sąraše, sudarytame įverčių mažėjimo tvarka. Šioje tyrimo ataskaitoje pateikiamos pagal ranginę skalę įvertintos ekonominio raštingumo ugdymo žinios, gebėjimai, vertybinės nuostatos ir asmenybės savybės.
M	Įverčio aritmetinis vidurkis	Aritmetinis vidurkis (M) – gaunamas sudedant visus įverčius ir padalinant juos iš atsakiusiųjų skaičiaus.
SD	Standartinis nuokrypis	Standartinis nuokrypis (SD) (StandartDeviation) yra matuojamojo požymio reikšmių sklaidos matas, parodantis, kaip atskiros požymio reikšmės svyruoja apie vidurkį: $SD = \sqrt{\frac{\sum (X - M)^2}{N}}$ Kuo SD reikšmė mažesnė, tuo apklaustųjų nuomonė nagrinėjamu klausimu yra vieningesnė. Ir atvirkščiai, kuo didesnis SD, tuo respondentų nuomonė atitinkamu klausimu mažiau vieninga.
Mo	Moda	Moda – tai dažniausiai pasikartojanti požymio reikšmė imtyje. Skirtingai nei aritmetinis vidurkis, moda nebūtinai turi būti viena reikšmė.
Max	Didžiausia reikšmė	Didžiausia duomenų aibėje esanti reikšmė.
Min	Mažiausia reikšmė	Mažiausia duomenų aibėje esanti reikšmė.
r	Koreliacijos koeficientas	Koreliacija yra statistinis ryšys tarp kintamųjų. Koreliacijos koeficientas – koreliacijos stiprumo matas. Jeigu dviejų kintamųjų koreliacijos koeficientas lygus nuliui, tai tie kintamieji yra statistiškai nepriklausomi. Koreliacijos koeficientas visada yra skaičius iš intervalo [-1; 1]. Koreliacijos koeficiento (r) reikšmių skalė: 0 – nėra ryšio; 0–0,3 – koreliacija nereikšminga; 0,3–0,5 – koreliacija silpna; 0,5–0,7 – koreliacija vidutinė; 0,7–0,9 – koreliacija stipri; 0,9–1 – koreliacija labai stipri. Šiame tyrime skaičiuotas Spirmeno (<i>Spearman</i>) ranginės koreliacijos koeficientas r_s .
KMO	KMO adekvatumo koeficientas	KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) adekvatumo koeficientas rodo, ar duomenų matrica tinka faktorinei analizei (tinka, jei šio koeficiento reikšmė nemažesnė kaip 0,6; kuo artimesnė 1, tuo labiau tinka).
L	Faktorinis svoris	Faktorinis svoris yra statistinis dydis, randamas faktorinės analizės, atliekamos kompiuteriu, pasekoje. Jis parodo, kaip stipriai konkretus kintamasis koreliuoja su kompiuterio išskirtu faktoriumi. Faktorinis svoris matematine prasme yra ne kas kita, kaip koreliacijos koeficientas (r). Jo reikšmės gali svyruoti nuo -1 iki 1. Kuo stipriau kintamasis koreliuoja su faktoriumi, tuo yra geriau.

Šaltinis: Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2002). *Statistika ir jos taikymai*. II., Vilnius: TEV.

Tyrimo etika

Atliekant anketinę apklausą buvo vadovautasi šiais bendraisiais socialinių tyrimų etikos principais: 1) aiškumo; 2) tyrimo naudingumo; 3) anonimiškumo; 4) laisvanoriškumo; 5) sąžiningumo.

3. PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ EKONOMINIO RAŠTINGUMO PRADMENŲ UGDYMO EMPYRINIS TYRIMAS ĮSTAIGOJE IR ŠEIMOJE

3.1. Įstaigos pedagogų patirtys ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą

Organizuotų grupinių diskusijų tikslas buvo atskleisti pedagogų požiūrį ir patirtis ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą. Pedagogai išsakė, kaip jie supranta ekonominį raštingumą bei koks jo poreikis priešmokykliniame amžiuje, atskleidė savo turimą patirtį šioje ugdymo srityje, pateikė pasiūlymus dėl priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo kokybės gerinimo.

Ekonominio raštingumo samprata ir jo ugdymo poreikis priešmokykliniame amžiuje

Ekonominio raštingumo samprata pedagogų atsakymuose siejama su: a) supratimu apie pinigų paskirtį ir vertę; b) supratimu apie pinigų cirkuliaciją rinkoje; c) gebėjimu valdyti asmeninius finansus; d) gebėjimu taupyti ir skaičiuoti bei e) ekologine nuostata (žr. 5 lentelę).

Supratimas apie pinigų paskirtį ir vertę, informantų teigimu, turėtų pasireikšti „*žinomis, ką reiškia euras ir ką galima už jį pirkti*“ (G1, I4) bei pinigų vertės atpažinimu, suvokiant „*kas yra pinigai ir kokia jų vertė*“ (G1, I1). Ekonominį raštingumą siedami su turimu supratimu apie pinigų cirkuliaciją rinkoje diskusijų dalyviai akcentavo „*suvokimą, iš kur atsiranda lėšos*“ (G2, I7) bei supratimą, „*kodėl reikia eiti į darbą*“ (G2, I7).

5 lentelė. Ekonominio raštingumo sampratų kategorijos

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Supratimas apie pinigų paskirtį ir vertę	Žinios apie pinigų paskirtį	„Nors vaikai maži, jie turėtų žinoti, ką reiškia euras ir ką galima už jį pirkti.“ (G1, I4). „Supratimas iš kur atsiranda pinigai, kaip juos vėliau panaudoti.“ (G2, I8).
	Vertės atpažinimas	„Kas tai yra pinigai ir kokia jų vertė.“ (G1, I1).
Supratimas apie pinigų cirkuliaciją rinkoje	Žinios apie pinigų apyvartą	„Tai supratimas, kaip pinigai ateina, išeina...“ (G2, I10). „Suformuotas suvokimas, iš kur atsiranda lėšos...“ (G2, I7).
	Darbo paskirties suvokimas	„Vaikų supratimas ne tik apie pinigus, bet ir apie tai, kodėl reikia eiti į darbą.“ (G2, I7).
Gebėjimas valdyti asmeninius finansus	Gebėjimas elgtis su pinigais	„Suprantu tai kaip vaikų gebėjimą elgtis su savo pinigėliais. Kad ir nedideliais, žinau, kad dauguma vaikų nemoka, nes tuoj pat gauna ir tuoj pat išleidžia.“ (G2, I9). „Susiję su vaikų mokėjimu elgtis su pinigais, kuriuos jie gauna iš tėvelių.“ (G2, I8). „Kaip reikia išmokyti vaikus panaudoti tinkamai pinigus.“ (G1, I5).

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Gebėjimas taupyti ir skaičiuoti	Taupymas	„Tai taupymas – ir žaislų, ir maisto, ir rūbų...“ (G1, I3).
	Skaičiavimo įgūdžiai	„Vaikų skaičiavimo įgūdžiai.“ (G3, I15).
Ekologinė nuostata	Atsakingas vartojimas	„Aš tai pavadinčiau kitaip – ekologiniu ugdymu, t. y. atliekų rūšiavimas, antrinių žaliavų panaudojimas, perdirbimas.“ (G3, I11).
		„Visos aplinkos puoselėjimas.“ (G1, I3).

Ekonominis raštingumas, informantų atsakymuose atkoduojamas kaip įvairūs kasdieniame gyvenime reikalingi gebėjimai, pasireiškia gebėjimu elgtis su pinigais („*Susiję su vaikų mokėjimu elgtis su pinigais, kuriuos jie gauna iš tėvelių.*“ (G2, I8)), gebėjimu taupyti („*Tai taupymas – ir žaislų, ir maisto, ir rūbų...*“ (G1, I3) bei turimais skaičiavimo įgūdžiais. Ekonominių raštingumą kaip ekologinę nuostatą tyrime dalyvavę pedagogai sieja su atsakingu vartojimu, puoselėjant aplinką, rūšiuojant atliekas bei panaudojant antrines žaliavas („*Aš tai pavadinčiau kitaip – ekologiniu ugdymu, t. y. atliekų rūšiavimas, antrinių žaliavų panaudojimas, perdirbimas.*“ (G3, I11)).

Pagrįsdami ekonominio raštingumo ugdymo poreikį priešmokykliniame amžiuje informantai nurodo minėto ugdymo naudas, tokias kaip: a) vartotojiškumo mažinimas; b) gebėjimo elgtis su pinigais ugdymą; c) vaiko rengimą gyvenimui; d) ekonominių žinių suteikimą; e) bendrųjų gebėjimų ugdymą; f) jau šiuo metu ugdymo įstaigoje vykdomą laipsnišką ir integruotą gebėjimų ugdymą; g) vertybinių nuostatų formavimą (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. **Ekonominio raštingumo ugdymo priešmokykliniame amžiuje poreikio kategorijos**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Vartotojiškumo mažinimas	Pajamų ir išlaidų valdymas	„Mes gyvename visuomenėje, kur vartojimas yra nuolatinis mūsų palydovas. Vaikai turi mokėti pasirinkti ir suskaičiuoti savo ūkio pajamas ir išlaidas. Kuo anksčiau pradės tai daryti, tuo didesnė tikimybė, kad jie suaugę gebės tai padaryti.“ (G2, I7).
	Atsakingas vartojimas	„Reikėtų jau pradėti ugdymą priešmokykliniame amžiuje ir paaiškinti, paklausti vaiko, ar mums reikia visko, ką mes matome. Matome, perkame vartojame, metame, tai tas ugdymas turėtų būti kitoks. Ar mums reikia visko, ką mes matome?“ (G3, I16). „Reikalingas, nes vaikai anksti tampa vartotojais.“ (G1, I6).
Gebėjimo elgtis su pinigais ugdymas	Medijų įtaka	„Reikia pradėti nuo pat mažumės. Mato vaikai ir televiziją... yra labai daug pavyzdžių, kaip nemoka su pinigais elgtis.“ (G2, I8).
	Nesugebėjimas įsiverti savo finansinių galimybių	„Prisiima pinigų, paskolų, nemoka su jais elgtis, atsiranda problemos... Manau, kad jei būtų mokoma nuo mažų dienų, dabar turėtumėm mažiau problemų tuo klausimu.“ (G2, I8).
Vaiko rengimas gyvenimui	Savarankiškumo ugdymas	„Priešmokyklinis amžius, tai toks pereinamasis laikotarpis, kai vaikai tuoj išeis į pradinę mokyklą ir būtent tikslinga apie tai kalbėti ir paruošti vaikus šiek tiek tapti savarankiškesniais.“ (G2, I9).
	Ruošimas mokyklai	„Vaikai daugiau laiko praleis po veiklos, po pamokų mokykloje, į parduotuves užeis. Jis yra reikalingas.“ (G2, I9). „Svarbu, nes tuoj vaikai išeis į pirmą klasę, o ten prasideda ėjimas į valgyklą ir pirkimai.“ (G3, I13).

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Ekonominių žinių suteikimas	–	„Reikalingas yra, nes auga mažas vaikas ir turi žinoti nors mažas detales apie ekonomiką, apie pinigą.“ (G1, I4).
Bendrųjų gebėjimų ugdymas	Rašymo įgūdžių ugdymas	„Vien susipažinimas su skaičiais, rašo vaikai skaičius.“ (G1, I3).
	Skaičiavimo įgūdžių ugdymas	„Galima rasti įvairiose temose skaičiavimo. Vaikams jis labai įdomus.“ (G3, I16). „Dažnai vaikai nesuvokia, duoda arba ima pinigus ir jie nesuvokia paties skaičiavimo, todėl reikia ugdyti įgūdžius.“ (G3, I14).
	Planavimo įgūdžių ugdymas	„Vaikai planuoti išmoksta.“ (G2, I9).
	Žinių taikymo praktikoje gebėjimo ugdymas	„Mane džiugina gebėjimas pritaikyti visas turimas žinias praktikoje.“ (G2, I10).
Laišniškas ir integruotas gebėjimų ugdymas	–	„Ir pačios tik negalvojame, kad mažais žingsneliais žengiam. Pačios tai jau darome reikia tik daugiau išplėsti.“ (G1, I3). „Reikalingas toks ugdymas, tik reikia išplėsti. (G1, I3).
Vertybinių nuostatų formavimas	Dalinosi su kitais nuostatos formavimas	„Vaikai suvokia, išmoksta, dalintis, būti ne tokie savanaudiški.“ (G2, I9).
	Mokėjimo mokytis formavimas	„Vaikai išmoksta mokytis iš savęs ir iš kito.“ (G2, I9).
	Atsakomybės formavimas	„Ugdome atsakomybės jausmą.“ (G3, I13).

Vartotojiškumo mažinimas priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdyme, informantų teigimu, visų pirma, turėtų pasireikšti asmeninių pajamų ir išlaidų valdymu ir to reikėtų mokyti kuo ankstesniame amžiuje („*Vaikai turi mokėti pasirinkti ir suskaičiuoti savo ūkio pajamas ir išlaidas. Kuo ankščiau pradės tai daryti, tuo didesnė tikimybė, kad jie suaugę gebės tai padaryti.*“ (G2, I7)). Vartotojiškumo mažinimas, tyrimo dalyvių teigimu, taip pat turėtų būti siejamas ir su atsakingu vartojimu, ugdant vaikų suvokimą „*Ar mums reikia visko, ką mes matome?*“ (G3, I16).

Gebėjimui elgtis su pinigais šiandieninėje visuomenėje svarbų vaidmenį atlieka medijos, pvz. televizija, formuojančios neatsakingą elgesį, todėl nesugebėdamas įsivertinti savo finansinių galimybių, ekonomiškai neišprusęs asmuo dažnai susiduria su finansinėmis problemomis („*Prisiima pinigų, paskolų, nemoka su jais elgtis, atsiranda problemos...*“ (G2, I8)).

Ekonominio raštingumo ugdymas priešmokykliniame amžiuje, pedagogų nuomone, prisidėtų prie vaiko rengimo gyvenimui. Dalyvavimas įvairiose šiam ugdymui priskiriamose veiklose ugdytų vaiko savarankiškumą bei paruoštų jį mokyklai („*Svarbu, nes tuoj vaikai išeis į pirmą klasę, o ten prasideda ėjimas į valgyklą ir pirkimai.*“ (G3, I13)). Ugdant ekonominį raštingumą, informantų teigimu, vaikas ne tik įgytų tam tikrų ekonominių žinių, bet tuo pačiu būtų ugdomi ir jo bendrieji gebėjimai, tokie kaip gebėjimas rašyti, gebėjimas skaičiuoti, gebėjimas planuoti ar gebėjimas taikyti žinias praktikoje. Pedagogės pažymi, kad ir dabar jos ugdymo procese skiria dėmesio ir ekonominiam raštingumui, tačiau kol kas tai yra tik pradžia

(„Ir pačios tik negalvojame, kad mažais žingsneliais žengiam. Pačios tai jau darome reikia tik daugiau išplėsti.“ (G1, I3)). Vertybinės nuostatos, tokios kaip dalinimasis su kitais, mokėjimas mokytis, atsakomybė, tyrimo dalyvių teigimu, taip pat turėtų būti formuojamos ekonominio raštingumo ugdymo procese.

Ekonominio raštingumo ugdymo situacija įstaigoje

Vienas iš ekonominio raštingumo ugdymo situacijos įstaigoje vertinimo kriterijų buvo išskirtas priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo lygis, kuris pagal informantų atsakymus buvo suskirstytas į šias kategorijas: a) pakankamas vaikų ekonominio raštingumo lygis; b) nepakankamas vaikų ekonominio raštingumo lygis; c) neapibrėžtas vaikų ekonominio raštingumo lygis; d) šeimos sąlygojamas vaikų ekonominio raštingumo lygis (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo lygių kategorijos

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Pakankamas vaikų ekonominio raštingumo lygis	Gebėjimas skaičiuoti	„Kai kurie vaikai buvo labai raštingi, nes ir skaičiavo, ir domėjosi...“ (G1, I2).
	Gebėjimas taupyti	„Pastebėjau, kad vaikai moka taupyti. Pirkti saldinius, bet turi taupykles, taupo, geba radus pinigą lauke kalbėti ir pasakoti, kad va dėsiu pinigą į taupyklę.“ (G1, I6).
	Gebėjimas skolinti ir dalintis	„Nuoširdumas vaikų džiugina. Jei jie turi pinigėlių taupyklėje ir kažkuriam nariui reikia daugiau šiuo momentu, jie sugeba paskolinti kitiems savo šeimos nariams...“ (G1, I2).
	Pinigų pažinėjimas	„Vaikai sugeba pinigą pažinti.“ (G1, I4). „Vaikai buvo raštingi, nes pinigus pažinojo.“ (G1, I2).
	Ekonominių reiškinių supratimas	„Vaikai supranta prasmę, kodėl reikia dirbti, kodėl reikia taupyti, kur panaudojami pinigai, kad tikslingai jie būtų panaudojami visų jų daiktai. Supranta, kad rūbus reikia saugoti ir tas pats vaikų suvokimas labiausiai ir džiugina.“ (G2, I8).
	Domėjimasis ekonominiiais reiškiniais	„Gerai pasiekimai – vaikai buvo imlūs, domėjosi, iš kur atsiranda pinigai.“ (G1, I1). „Gerai vaikų pasiekimai, vaikai motyvuoti domėtis, ieškojo informacijos.“ (G1, I6).
Nepakankamas vaikų ekonominio raštingumo lygis	Netinkamas vaiko ugdymas šeimoje	„Jei tėvai tenkina visus vaiko poreikius, vaikai nesupranta, kad pinigai iš dangaus nekrenta.“ (G2, I9). „Silpni vaikai, nes tėvai neugdė namuose.“ (G1, I4).
	Manipuliacinis elgesys su pinigais	„Mano ugdytiniai turėtų žemesnį negu vidutinį ekonominio raštingumo pasiekimų lygį. Stengiasi savo pinigėlius laikyti sau, o tėvų, močiucių – leisti. Ir visai kaip.“ (G2, I10).
Neapibrėžtas vaikų ekonominio raštingumo lygis	Vertinimo standartų stoka	„Sunku įvertinti, nes nėra standartų.“ (G1, I3).
	Labai skirtingas vaikų ekonominio raštingumo lygis	„Individualiai ir skirtingai.“ (G3, I12). „Labai skirtingi vaikų gebėjimai...“ (G3, I13). „Vaikų lygis labai skirtingas...“ (G3, I15).
Šeimos sąlygojamas vaikų ekonominio raštingumo lygis	–	„Daug priklauso nuo šeimos, kaip šeimoje vaikai tuo klausimu ugdomi.“ (G3, I13). „Šeimose skirtingai gvildena. Dalykai gvildenami skirtingai, ir modelį atsineša iš šeimos.“ (G3, I15). „Yra šeimų, kur vežasi vaikus, diskutuoja, ir lygis raštingumo yra geras.“ (G3, I16). „Kurių raštingumas geras, tėvai dirba su vaikais namuose šitoje srityje. Skaičiuoja pinigus, kalbasi, moko planuoti, panaudoti.“ (G2, I8).

Pakankamą priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo lygį pedagogai sieja su tokiais gebėjimais, kaip gebėjimas skaičiuoti („*Kai kurie vaikai buvo labai raštingi, nes ir skaičiavo...*“ (G1, I2)), gebėjimas taupyti („*Pastebėjau, kad vaikai moka taupyti.*“ (G1, I6)), gebėjimas skolintis ir dalintis. Pakankamas raštingumo lygis, grupinių diskusijų dalyvių teigimu, taip pat pasireiškia per pinigų pažinimą („*Vaikai sugeba pinigą pažinti.*“ (G1, I4)), įvairių ekonominių reiškinių supratimą („*Vaikai supranta prasmę, kodėl reikia dirbti, kodėl reikia taupyti, kur panaudojami pinigai...*“ (G2, I8)) bei domėjimąsi minėtais reiškiniais („*Geri pasiekimai - vaikai buvo imlūs, domėjosi, iš kur atsiranda pinigai.*“ (G1, I1)).

Nepakankamą vaikų ekonominio raštingumo lygį informantai sieja su netinkamu vaiko ugdymu šeimoje („*Jei tėvai tenkina visus vaiko poreikius, vaikai nesupranta, kad pinigai iš dangaus nekrenta.*“ (G2, I9)) bei manipuliaciniu vaiko elgesiu su pinigais („*Stengiasi savo pinigėlius laikyti sau, o tėvų, močiucių – leisti...*“ (G2, I10)).

Pedagogai pripažįsta, kad apibrėžti vaikų ekonominio raštingumo lygį yra sudėtinga, nes kol kas nėra aiškių vertinimo standartų („*Sunku įvertinti, nes nėra standartų.*“ (G1, I3)), o ir kiekvieno vaiko pasiekimai yra individualiai skirtingi („*Labai skirtingi vaikų gebėjimai...*“ (G3, I13)). Vienas svarbiausių veiksnių, kuris sąlygoja vaikų ekonominio raštingumo lygį, tyrimo dalyvių nuomone, yra dėmesys, kuris šiam reiškiniui skiriamas šeimoje („*Kurių raštingumas geras, tėvai dirba su vaikais namuose šitoje srityje. Skaičiuoja pinigus, kalbasi, moko planuoti, panaudoti.*“ (G2, I8)).

Kalbėdami apie tėvų įtraukimą į priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymą pedagogai išskyrė: a) labdaros akcijas; b) įstaigos organizuojamus renginius; c) projekcinę veiklą; d) profesijų pristatymą įstaigos vaikams; e) pedagogų individualius pokalbius su tėvais; f) pavyzdžių situacijų analizę (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Tėvų įtraukimo į priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymą kategorijos

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Labdaros akcijos	–	„Mūsų grupės mergaitė susirgo vėžiu, ir tėveliai padėjo geranoriškai tai šeimai. Paskui pagalba, jeigu reikia remti. Tėveliai noriai padėjo. Tėveliai geranoriškai įsitraukia į pagalbą vaikams.“ (G1, I1).
Įstaigos organizuojami renginiai	Akcijos	„Tėvus kviečiame dalyvauti įvairiose akcijose.“ (G1, I5). „Akcijos visokios organizuojamos.“ (G3, I13).
	Mugės	„Kaziuko mugę surengiame ir prašome tėvus dalyvauti kartu su savo vaikais.“ (G3, I12).
	Parodos	„Rengiame bendras parodas antrinių žaliavų.“ (G2, I9).
	Atvirų durų renginiai	„Atvirų durų savaitėse dalyvauja.“ (G3, I13).
	Tradiciniai darželio renginiai	„Turime tėvų prašyti pagalbos, skatinti dalyvauti visose darželio akcijose. Darželyje buvo organizuota akcija rudenį „Papuošk medžių kamienus“. Vyko vakaronė, atsinešė iš namų nereikalingus audinius ir iš jų pynė kasas ir po to visa tai tvirtinome ant medžių. Dar gamino namų gamybos plastiliną. Mes nepirkome, o iš namuose turimų medžiagų galėjo panaudoti. Savo pavyzdžiu parodėme, kaip galima taupyti.“ (G2, I10).

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Projektinė veikla	–	„Ilgalaikiai grupių projektai (nebūtinai darželio aplinkoje), gaminame kažkokias valiutas, pinigus ir pratęsiame tai namuose su tėvais.“ (G2, I7). „Organizuojame projektinę veiklą.“ (G3, I11).
Profesijų pristatymas įstai-gos vaikams	–	„Tėveliai dalyvauja ugdyme, pristatydami savo profesiją, jie yra įtraukiami į grupės gyvenimą. Tai pat organizuojamos išvykos į tėvų darbovietes.“ (G2, I9).
Pedagogų individualūs pokalbiai su tėvais	–	„Individualūs pokalbiai būna, tomis temomis kalbame.“ (G1, I2). „Pokalbiai, diskusijos apie vertybes.“ (G3, I14).
Pavyzdžių situacijų analizė	–	„Tiesiog konkretūs pavyzdžiai, kai vaikas elgiasi blogai, tėvai vaikui neduoda pinigų, elgesį koreguoja per pinigėlius. Tai yra taisyklių pažeidimas, ir mes bendradarbiaujame su tėvais.“ (G1, I5).

Kalbėdami apie labdaros akcijas įstai-gos pedagogai pateikė pavyzdį, kada grupės vaikų tėvai materialiai parėmė sergančios mergaitės šeimą („*Mūsų grupės mergaitė susirgo vėžiu, ir tėveliai padėjo geranoriškai tai šeimai. Paskui pagalba, jeigu reikia remti. Tėveliai noriai padėjo.*“ (G1, I1)). Iš įstai-gos organizuojamų renginių, kuriuose dalyvauja tėvai, informantai išskyrė: akcijas, mugės („*Kaziuko mugę surengiame ir prašome tėvus dalyvauti kartu su savo vaikais.*“ (G3, I12)), parodas, atvirų durų renginius („*Atvirų durų savaitėse dalyvauja.*“ (G3, I13)) bei tradicinius darželio renginius.

Kaip gerąją bendradarbiavimo su tėvais patirtį pedagogai taip pat paminėjo projektinę veiklą („*Ilgalaikiai grupių projektai (nebūtinai darželio aplinkoje), gaminame kažkokias valiutas, pinigus ir pratęsiame tai namuose su tėvais.*“ (G2, I7)) bei veiklas, kurių metu vaikai susipažįsta su įvairiomis profesijomis („*Tėveliai dalyvauja ugdyme, pristatydami savo profesiją, jie yra įtraukiami į grupės gyvenimą. Tai pat organizuojamos išvykos į tėvų darbovietes.*“ (G2, I9)).

Individualiajame lygmenyje bendradarbiavimas su tėvais vyksta kalbant su jais įvairiomis ekonominio raštingumo temomis („*Individualūs pokalbiai būna, tomis temomis kalbame.*“ (G1, I2)) ar analizuojant konkrečias situacijas „*Tiesiog konkretūs pavyzdžiai, kai vaikas elgiasi blogai, tėvai vaikui neduoda pinigų, elgesį koreguoja per pinigėlius. Tai yra taisyklių pažeidimas, ir mes bendradarbiaujame su tėvais.*“ (G1, I5)).

Diskutuodami apie tai, kokią jie turi sukaupę patirtį ekonominio raštingumo ugdyme, darželio auklėtojai nurodė, kad jie asmeniškai vaikų ekonominį raštingumą plėtojaper: a) teminių pokalbių su vaikais vedimą; b) situacinių žaidimų organizavimą; c) labdaros akcijų organizavimą; d) projektinę veiklą; e) praktinio mokymo(si) organizavimą (žr. 8 lentelę).

Pedagogai nurodė, kad su priešmokyklinio amžiaus vaikais yra vedę pokalbius šiomis ekonominio raštingumo temomis: atsakingas elgesys su pinigais („*Turėjome situaciją, kai iš grupės buvo pavogti pinigėliai. Tai daug apie tai kalbėjome, saugodavome, mokėmės, kad auklėtojai nereikia pasidėti atvirai pinigėlių. Saugoti pinigėlius, grąžą, nepamesti.*“ (G1, I2)),

taupymas, („*Kalbėjome, kaip taupyti... apie vandens taupymą, elektros taupymą.*“ (G1, I6)), pagalba kitiems, piniginiai mainai ir pirkimas, darbas ir profesijos („*Aptarėme darbo naudą, kam reikalinga dirbti...*“ (G2, I9); „*Gera tema „Profesijos“, kalbame apie atlygį.*“ (G3, I14)).

9 lentelė. **Pedagogų patirčių kategorijos priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdyme**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Teminių pokalbių su vaikais vedimo patirtis	Atsakingas elgesys su pinigais	„Turėjo me situaciją, kai iš grupės buvo pavogti pinigėliai. Tai daug apie tai kalbėjome, saugodavome, mokėmės, kad auklėtojai nereikia pasidėti atvirai pinigėlių. Saugoti pinigėlius, grąžą, nepamesti.“ (G1, I2).
	Taupymas	„Kalbėjome, kaip taupyti... apie vandens taupymą, elektros taupymą.“ (G1, I6). „Kalbėjome apie atliekų rūšiavimą. A iškinomės, kaip reikia atliekas prižiūrėti, rūšiuoti, mokėmės prie konteinerių. Kalbėjome apie perdirbimą, taupymą.“ (G2, I10).
	Pagalba kitiems	„Mes diskutavome su savo vaikais, kai vyko akcija beglobiams gyvūnams. Vaikai savo už savo pinigus pirko maistą gyvūnams. Dėjom į dėžutę ir atidavėm surinktas aukas organizacijos vadovams. Kiekvienas nešė ir rodė gerą savo širdelę.“ (G1, I5).
	Piniginiai mainai ir pirkimas	„Kalbėjome apie pirkimą...“ (G1, I6). „Man pasiteisino tema „Prekybos centre“. Tai paliečia konkrečiai vartojimą.“ (G3, I14).
	Darbą ir profesijos	„Aptarėme darbo naudą, kam reikalinga dirbti, kokių būdu jie uždirbami... Dar diskutavome apie antrines žaliavas.“ (G2, I9). „Gera tema „Profesijos“, kalbame apie atlygį.“ (G3, I14). „Kalbėjome šiais metais apie tėvų profesijas, klausinėjome savo tėvus, darėme pranešimus apie savo svajonių profesiją. Su tėvelių pagalba pristatė savo profesijas, pasakojo ką veikia darbe, kaip prasideda jų diena darbe.“ (G2, I9).
Situacinių žaidimų organizavimo patirtis	–	„Esame žaidę „Parduotuvę“ ...“ (G1, I2). „Labai mėgsta pinigus išsikarpyti, susidėti į pinigines ir žaisti.“ (G3, I15). „Grupėje mokėmės žaisti parduotuvę, vaidinome pardavėjus, pirkėjus, aiškinomės kas tai yra pinigai, kiek tai yra daug, kiek yra mažai, stebėjome, ką galima pirkti ir ko kiek. Mėginome rinktis pagal prekės kainą.“ (G2, I7). „Situacijų imitavimas per žaidimus, per žaidybines situacijas. Darė sumuštinukus, pardavinėjo vienas kitam.“ (G3, I12). „Dalyvaujame „Kaziuko mugėje“. Vaikas suvokia, kiek gali vertinti savo darbą, pasižiūri kitus, palygina, gal gražesnis, gal didesnis, suvokia jo kainą, skaičiuoja kiek turi, mokosi pasirinkti kas jam svarbiau. Uždirbti pinigus mokosi, kad reikia darbo įdėti.“ (G1, I6).
Labdaros akcijų organizavimo patirtis	Pagalba grupės draugams	„Mūsų grupėje sunkiai sirgo vienas vaikelis, ir tėveliai aukojo kartu su vaikais. Mokėmės aukotis, dalintis su savo grupės draugais.“ (G1, I4).
	Pagalba gyvūnams	„Vyko akcija, aukojo tėveliai ir vaikai žaisliukus, maistą gyvūneliams. Buvo formuojamas suvokimas, iš kur reikia globos. Iš kur atsiranda tas maistas, kad reikia pirkti.“ (G2, I8).
	Aukos žymių lankytinų vietų priežiūrai	„Važiavome į „Kryžių kalną“ ir vaikai buvo atsinešę aukojimui pinigėlių, ir jie labai pergyveno, kad nepamestų. Prašė, kad dėčiau į bendrą piniginę ir paskui jiems duočiau. Jie labai skaičiavo ir domėjosi, kas bus jei pamesiu?“ (G1, I1).
Projektinės veiklos patirtis	Visos įstaigos bendruomenės veikla	„Projektinė veikla, į kurią įtraukiami tėvai, vaikai ir bendruomenė, tarptautinis projektas.“ (G3, I13).

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Praktinio mokymo(si) organizavimo patirtis	Patirtinė veikla parduotuvėje	„Esame ėję į parduotuvę. Nešėsi eurus ir svarstė, ką už juos galima nusipirkti. Aptarėme, kad tas, kuris turėjo daugiau pinigų galėjo nusipirkti daugiau saldinių. Vėliau dalinosi vienas su kitu.“ (G1, I5).
	Patirtinė veikla knygyne	„Dėl knygyno ėjome du kartus į susitikimus. Tie kas galėjo dėjo į taupyklę pinigėlius ir suskaičiavome knygyne. Diskutavo vaikai ir nutarėme pirkti vieną knygą. Buvo bendras susitarimas.“ (G1, I3).

Informantai teigė, kad vaikai yra aktyviai įtraukiami į skirtingoms tikslinėms grupėms skirtas labdaros akcijas, aukojant grupėms draugams („*Mūsų grupėje sunkiai sirgo vienas vaikelis, ir tėveliai aukojo kartu su vaikais. Mokėmės aukotis, dalintis su savo grupės draugais.*“ (G1, I4)), benamiams gyvūnams („*Vykto akcija, aukojo tėveliai ir vaikai žaisliukus, maistą gyvūnėliams. Buvo formuojamas suvokimas, iš kur reikia globos.*“ (G2, I8)) ar renkant aukas žymių lankytinų vietų priežiūrai ir išlaikymui („*Važiavome į „Kryžių kalną“, ir vaikai buvo atsinešę aukojimui pinigėlių...*“ (G1, I1)).

Vaikų ekonominiam raštingumui ugdyti tyrime dalyvavę įstaigos pedagogai taip pat taiko įvairius situacinius žaidimus („*Esame žaidę „Parduotuvę“...*“ (G1, I2)), projektinę veiklą ar praktinį mokymąsi realiose aplinkose („*Esame ėję į parduotuvę. Nešėsi eurus ir svarstė, ką už juos galima nusipirkti. Aptarėme, kad tas, kuris turėjo daugiau pinigų galėjo nusipirkti daugiau saldinių. Vėliau dalinosi vienas su kitu.*“ (G1, I5)).

Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo problemomis pedagogai nurodė: a) nepakankamą dėmesį ekonominiam raštingumui priešmokyklinio ugdymo programoje; b) žemą tėvų ekonominio raštingumo lygį; c) tėvų nenorą bendradarbiauti; d) nepakankamą dėmesį vaiko ugdymui šeimoje; e) nepritaikytą įstaigos materialinę bazę; f) nepakankamą pedagogų ekonominio raštingumo lygį (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominis raštingumo ugdymo problemų kategorijos

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Nepakankamas dėmesys ekonominiam raštingumui priešmokyklinio ugdymo programoje	Gerosios patirties stoka	„Naujoje programoje daugiau kalbama apie verslumą ir profesijas, o ekonominiam raštingumui nebuvo skiriamas dėmesys, čia naujovė.“ (G1, I3). „Dabar yra verslumas, bet iki tol nebuvo iš viso nieko.“ (G1, I6). „Galima rasti sudedamųjų dalių, kaip reikėtų ugdyti, bet konkretaus norėtusi daugiau...“ (G2, I7).
	Nepakankamas valandų skaičius ugdymo programoje	„Per mažai skyrė laiko ekonominio raštingumo ugdymui.“ (G1, I5). „Mažai skiriama laiko (ekonominio raštingumo ugdymui).“ (G3, I14). „Nedaug skirta programoje dėmesio ir laiko. Norėtumėm daugiau, kad būtų.“ (G2, I10).

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Žemas tėvų ekonominio raštingumo lygis	–	„Trukdo šeimos supratimo lygis. Vienoje šeimoje aiškinama, kodėl reikia dirbti, kodėl reikia pinigų saugoti, o kitoje šeimoje yra viskas leidžiama ir vaikams yra nesuvokiama, kodėl reikia saugoti daiktus. Didžiausias trukdis – šeimų supratimo lygis, šeimos ekonominis raštingumas.“ (G2, I9). „Vaikai nėra mokomi ir auklėjami, o tik lepinami.“ (G3, I12). „Šeima nemoka taupyti, tai ir vaikas nemoka taupyti.“ (G1, I5). „Auklėti, skatinti ir šviesti tėvus, kad nebūtina tenkinti kiekvieną vaiko užgaidą. Ir išaiškinti, kad šiuo metu gal nėra pinigų šeimoje ir negali nupirkti vaikui to, ar ano daikto. Tėvai dar nemoka paaikškinti savo vaikams. Vaikai gauna viską, ką nori.“ (G1, I2).
Tėvų nenoras bendradarbiauti	–	„Tėvų nenoras bendradarbiauti, atsakomybės nusimetimas ir manymas, kad ugdymo įstaiga turi viską padaryti už juos.“ (G3, I11). „Neprisikviečiam tėvų į pagalbą. Šeima nusiima atsakomybę ir lieka nuošalyje nuo ugdymo.“ (G3, I16). „Nėra tęstinumo. Vieningo, kryptingo darbo šeima- pedagogai.“ (G2, I7).
Nepakankamas dėmesys vaiko ugdymui šeimoje	–	„Tėvai per daug užsiėmę, neturi savo vaikams laiko.“ (G1, I3).
Nepritaikyta įstaigos materialinė bazė	–	„Priemonių, medžiagos trūkumas. Visokias priemonių trūkumas...“ (G2, I9). „Trūksta priemonių, žaidimų, pinigų maketų ekonominio raštingumo ugdymui.“ (G3, I13).
Nepakankamas pedagogų ekonominio raštingumo lygis	–	„Nelabai žino me, kas tai (ekonominis raštingumas) yra.“ (G3, I15). „Mūsų pačių (pedagogų) žinių lygis.“ (G2, I8).

Tai, kad priešmokykliniame amžiuje vaikų ekonominiam raštingumui programos rengėjai skiria nepakankamą dėmesį, informantų teigimu, patvirtina faktas, kad „*naujoje programoje daugiau kalbama apie verslumą ir profesijas, o ekonominiam raštingumui nebuvo skiriamas dėmesys, čia naujovė*“ (G1, I3). Todėl pastebima gerosios patirties stoka bei numatytas nepakankamas valandų skaičius toms temoms, kurios turi bendrų sąsajų su ekonominiu raštingumu („*Nedaug skirta programoje dėmesio ir laiko. Norėtumėm daugiau, kad būtų.*“ (G2, I10)).

Aktualiomis problemomis ugdant vaiko ekonominį raštingumą diskusijų dalyviai taip pat įvardijo su vaikų šeimomis siejamas problemas, tokias kaip žemas tėvų ekonominio raštingumo lygis („*Trukdo šeimos supratimo lygis... didžiausias trukdis – šeimų supratimo lygis, šeimos ekonominis raštingumas.*“ (G2, I9)), tėvų nenoras bendradarbiauti („*Tėvų nenoras bendradarbiauti, atsakomybės nusimetimas ir manymas, kad ugdymo įstaiga turi viską padaryti už juos.*“ (G3, I11)) ar nepakankamas šeimos dėmesys vaiko ugdymui („*Tėvai per daug užsiėmę, neturi savo vaikams laiko.*“ (G1, I3)).

Pedagogai užsiminė, kad ir pačioje įstaigoje egzistuoja problemos, kurios išsprendimas galėtų vaikų ekonominio raštingumo ugdymą paversti efektyvesniu. Visų pirma, įstaigos materialinė bazė nėra pilnai pritaikyta minėto ugdymo organizavimui („*Trūksta priemonių, žaidimų, pinigų maketų ekonominio raštingumo ugdymui.*“ (G3, I13)), taip pat ir kai kurių pedagogų ekonominio raštingumo lygis nėra pakankamas „*Nelabai žinome, kas tai (ekonominis raštingumas) yra.*“ (G3, I15)).

Ekonominio raštingumo ugdymo priešmokykliniame amžiuje kokybės gerinimo kryptys

Diskutuojant apie ekonominio raštingumo priešmokykliniame amžiuje kokybės gerinimo kryptis pedagogų buvo klausama jų nuomonės dėl ekonominio raštingumo ugdymo turinio, formų, priešmokyklinio amžiaus programos tobulinimo, pedagogų darbo bei ugdymo šeimoje galimų tobulinimo krypčių.

Ekonominio raštingumo ugdymas, tyrime dalyvavusiųjų nuomone, turėtų būti orientuotas ne tik į vaiko amžių atitinkančias šios srities žinias, tačiau taip pat į atitinkamus gebėjimus bei asmenybės savybes ir vertybines nuostatas (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. **Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo turinys**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Ekonominio raštingumo žinios	Žinios apie darbo paskirtį	„Visų pirma svarbu, kad vaikučiai turėtų sužinoti: kodėl suaugusieji eina į darbą...“ (G2, I8).
	Žinios apie pinigų paskirtį	„Kam reikia pinigų...“ (G2, I8).
	Žinios apie taupymą	„Ką reiškia taupymas...“ (G2, I8).
	Žinios apie banką	„Kas yra bankas. Ne visi turi apie tai žinių, kokios funkcijos vyksta banke. Ką reiškia skolintis, pasiskolinti. Tokie dalykai.“ (G2, I8).
	Žinios apie sveiką gyvenseną	„Papildyti „sveika gyvensena“... baisy, ką valgo, ką pasirenka. Tai priklauso nuo tėvelių, bet skiepyti, kad vaikai auklėtų tėvelius.“ (G3, I12).
	Žinios apie vartojimą	„Ekologija, taupumas, vartotojiškas požiūris. Ką pirkti, kiek gali sau leisti pirkti.“ (G3, I16).
Ekonominio raštingumo gebėjimai	Gebėjimas dalintis	„Gebėjimą dalintis.“ (G1, I3).
	Gebėjimas taupyti	„Aktualiau taupymas, saugojimas – savo žaislų, knygelių, flomasterių ir kitų savo daiktų.“ (G3, I15). „Ugdyčiau taupumą.“ (G3, I12). „Gebėjimą saugoti žaislus, daiktus.“ (G1, I4).
	Gebėjimas planuoti	„Reikia ne tik teorinių žinių, bet kad vaikai mokytųsi planuoti turimus kišenpinigius.“ (G2, I7).
	Gebėjimas spręsti problemas	„Probleminis mąstymas... kad tai galėtų įvykti, turi visas eiti palaipsniui nuo mažesnių ikimokyklinio amžiaus grupių.“ (G3, I16).
	Mokėjimas mokytis	„Mokėjimas mokytis, kad patys ieškotų, o ne suaugusieji pateiktų.“ (G1, I6).
Asmenybės savybės ir vertybės nuostatos	–	„Ugdyti vaikuose nuostatą, kad reikia kažką mažinti, kad gamtos galimybės yra ribotos, jau nekalbant apie finansus...“ (G3, I12). „Prioritetas turėtų būti vertybinės nuostatos...“ (G3, I11). „Vertybes formuoti. Atsižvelgimo į teorinių, praktinių ir vertybinių nuostatų formavimą.“ (G2, I7). „Mokyti vaikus daryti gerą ir kitiems.“ (G2, I8).

Pedagogų teigimu, priešmokykliniame amžiuje ugdant ekonominį raštingumą vaikui turėtų būti perteikiamos žinios apie: darbo paskirtį („*Visų pirma svarbu, kad vaikučiai turėtų sužinoti: kodėl suaugusieji eina į darbą...*“ (G2, I8)), pinigų paskirtį, taupymą, sveiką gyvenseną („*Papildyti „sveika gyvensena“... baisy, ką valgo, ką pasirenka. Tai priklauso nuo tėvelių, bet skiepyti, kad vaikai auklėtų tėvelius.*“ (G3, I12)), vartojimą („*Ekologija, taupumas, vartotojiškas požiūris. Ką pirkti, kiek gali sau leisti pirkti.*“ (G3, I16)). Iš pateiktų atsakymų galima pastebėti, kad informantų atsakymuose ekonominis raštingumas siejamas ne tik su ekonominiais reiškiniais, tačiau ir tam tikras vertybes bei gyvenimo kokybę nusakančiu asmens gyvenimo būdu.

Ekonominio raštingumo turinyje, auklėtojų nuomone, dėmesys taip pat turėtų būti skiriamas tokiems gebėjimams, kaip: gebėjimas dalintis, gebėjimas taupyti („*Aktualiau taupymas, saugojimas – savo žaislų, knygelių, flomasterių ir kitų savo daiktų.*“ (G3, I15)), gebėjimas planuoti („*Reikia ne tik teorinių žinių, bet kad vaikai mokytųsi planuoti turimus kišenpinigius.*“ (G2, I7)), gebėjimas spręsti problemas, taip pat mokėjimui mokytis, kad vaikai, *patys ieškotų, o ne suaugusieji pateiktų.*“ (G1, I6).

Vis dėlto, pedagogų teigimu, ekonominio raštingumo ugdyme „*prioritetas turėtų būti vertybinės nuostatos...*“ (G3, I11), mokant vaikus „*daryti gerą ir kitiems*“ (G2, I8), ugdant nuostatą, kad „*gamtos galimybės yra ribotos...*“ (G3, I12).

Tarp ugdymo formų, kurios dažniau turėtų būti taikomos ugdant vaikų ekonominį raštingumą priešmokykliniame amžiuje, pedagogai paminėjo ir tradicines veiklas, kurias ir dabar organizuoja savo darbe bei jų pačių neišbandytas veiklas, pasitelkiant šiuolaikines technologijas ar išbandant naujas bendradarbiavimo su tėvais formas (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo formos

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Edukaciniai žaidimai	–	„Per kūrybinius – vaidmeninius žaidimus („Parduotuvė“, „Knygynas“ ir pan.) papildyčiau programos turinį. Žaidimai „Šeima“, vaikai važiuoja, keliauja.“ (G1, I1). „Daugiau žaidimų pagal savo iniciatyvą, kad patys vaikai norėtų, kad jie suprastų ir norėtų.“ (G1, I4).
Įstaigos renginiai vaikams ir jų tėvams	Pokalbiai, diskusijos, debatai	„Ugdymo įstaigos renginiai... tinka diskusijos, debatai vartojimo temomis.“ (G2, I7). „Rengti debatus...“ (G3, I14).
	Labdaros akcijos	„Labdaros akcijos yra labai geras būdas. Grupėje stiklainis, vaikučiai aukoja tik geltonus centus- vaikui padėti.“ (G2, I8).
Teminiai pokalbiai su vaikais	–	„Aš tai papildyčiau pokalbiais. Daugiau teminių pokalbių.“ (G1, I4). „Paiškinti apie gamtinių išteklių tausojimą, kalbėti apie vandens tausojimą, elektros taupymą.“ (G2, I10). „Reikėtų ekonominio raštingumo pamatų. Kaip pirkti, kiek pirkti ir kaip gyventi su kuo mažiau daiktų.“ (G3, I13).

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategorią iliustruojantys teiginiai
Į patirtinį mokymąsi orientuota projektinė veikla	–	„Papildyti praktine veikla, projektais.“ (G1, I3).
		„Sudarytų praktinis patyrimas. Surinkti plastikinius butelius ir sužinotų, kad galima taip gamtą tausoti.“ (G2, I10).
		„Aš manau, kad būtina vaikus įtraukti į visuomeninį gyvenimą (vaistines, parduotuves), rengti akcijas.“ (G2, I9).
		„Su kurti pasakas, susijusias su ekonominėmis sąvokomis, pvz. „Bankas“.“ (G1, I4).
Teminės išvykos	–	„Aš siūlau įtraukti praktiką ir patyrimą.“ (G2, I10). „Gali būti ir išvykos, ir kelionės...“ (G1, I3). „Daug ekskursijų ir išvykų.“ (G3, I11).
Susitikimai su skirtingų profesijų atstovais	–	„Gal tai galėtų būti išvykos, susitikimai su įvairių profesijų žmonėmis... matyti viską į ateitį, ir viską rinktis per susitikimus su įvairių specialybių žmonėmis.“ (G1, I5).
Veikla, taikant šiuolaikines technologijas	–	„Interaktyvios lentos vienas iš būdų.“ (G1, I2). „Ateities svajonė- kiekvienam vaikui po kompiuterį.“ (G1, I1). „Kompiuteriu žaidžiant, skaitant ir pačiam domintis.“ (G1, I5).

Iš tradicinių ugdymo formų, kurios, informantų nuomone, pasiteisintų ugdant ir vaikų ekonominį raštingumą, išskirti edukaciniai žaidimai („*Daugiau žaidimų pagal savo iniciatyvą, kad patys vaikai norėtų, kad jie suprastų ir norėtų.*“ (G1, I4)), teminiai pokalbiai su vaikais („*Aš tai papildyčiau pokalbiais. Daugiau teminių pokalbių.*“ (G1, I4)), projektinė veikla („*Papildyti praktine veikla, projektais.*“ (G1, I3)), teminės išvykos, susitikimai su skirtingų profesijų atstovais.

Kadangi kasdienis gyvenimas, kaip ir ugdymas, vis sunkiau įsivaizduojamas be šiuolaikinių technologijų, pedagogų manymu, ekonominis raštingumas galėtų būti skatinamas vaikui „*kompiuteriu žaidžiant, skaitant ir pačiam domintis.*“ (G1, I5), ar užsiėmimų vedimui panaudojant interaktyvias lentas.

Kalbėdami apie savo turimą patirtį ekonominio raštingumo ugdymo srityje tyrimo dalyviai viena iš taikomų ugdymo formų buvo nurodę bendrus vaikų ir tėvų renginius (žr. 12 lentelę), tačiau bendros diskusijos ar debatai vartojimo ir kitomis temomis, kuriose dalyvautų auklėtojai, tėvai ir vaikai, išskirta kaip nauja tėvų įtraukimo į ugdymo procesą forma.

Pateikdami savo siūlymus dėl priešmokyklinio ugdymo programos tobulinimo pedagogai nurodė tokias į ekonominio raštingumo ugdymo kokybės gerinimą orientuotą kryptis: a) konkrečių ugdymo gairių pateikimą; b) programos dermę su realia tikrove; c) vaiko poreikių ir gebėjimų įvertinimą; d) finansinį programos pagrindimą; e) kūrybinę laisvę pedagogui; f) gaires tėvų švietimui ekonominio raštingumo klausimais; g) ekonominio raštingumo ugdymo integravimą į kitas veiklas (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. Priešmokyklinio ugdymo programos tobulinimas

KATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Konkrečių ugdymo gairių pateikimas	„Parengti programą išsamią, konkrečią. Su patarimais, kad turėtume konkrečias gaires.“ (G1, I1). „Papildyti esamą programą gairėmis, nuostatomis, veiksenaomis.“ (G1, I2). „Nu matyti ugdymo gaires, kokius užsiėmimus vesti, konkretumo daugiau.“ (G1, I5). „Duoti konkrečias gaires, ko reikia iš mokyti.“ (G1, I6).
Programos dermė su realia tikrove	„Norisi, kad tas, kuris rašytų programą būtų praktikas, padirbtų su vaikais ir tada tik rašytų. Kad programa nebūtų atitrūkusi nuo realaus gyvenimo.“ (G3, I12). „Šiuolaikiškai pasižiūrėti į visą šitą dalyką, kadangi mūsų visuomenė yra sparčiai besikeičianti.“ (G2, I8).
Vaiko poreikių ir gebėjimų įvertinimas	„Labiau atsižvelgti į patį vaiką, nepamiršti, kas yra arti vaiko, kokia jį supa aplinka, neapkrauti sudėtingais neapčiuopiamais dalykais. Kuo elementariau, paprasčiau, arčiau šeimos... tai gali būti darbas, profesija ir svarbiausia – atsižvelgti daugiau į paties vaiko poreikius.“ (G2, I7). „Rengiant programą nepamiršti vaiko.“ (G3, I16). „Kad nenorėtų, kad mes juos čia paruošim tobulus ir labai taupius ar ypatingai skaičiuoti mokančius. Norisi, kad būtų realiai įvertintos vaikų galimybės.“ (G3, I11).
Finansinis programos pagrindimas	„Finansiškai apskaičiuoti, ar įmanoma tai vykdyti. Priemonės apskaičiuoti, numatyti lėšas edukacinėms išvykoms.“ (G1, I3). „Aprūpinti grupes materialiomis priemonėmis. Vaikams turi būti apčiuopiami dalykai, kad vaikai galėtų matyti, pačiuoipinėti.“ (G3, I16).
Kūrybinė laisvė pedagogui	„Kuriant programą daugiau laisvės pedagogui, daugiau pasirinkimo, nevaržyti rėmuose.“ (G1, I6).
Gairės tėvų švietimui ekonominio raštingumo ugdymo klausimais	„Paskaitas tėvams įtraukčiau, kad žinotų, kaip reikia ugdyti ekonomiškai raštingą vaiką.“ (G3, I15). „Visuomenės švietimas kad būtų vykdomas, kad žinotų šeima ir visuomenė sąvokas.“ (G3, I13).
Ekonominio raštingumo ugdymo integravimas į kitas veiklas	„Patarčiau integruoti ekonominio raštingumo ugdymą į visas veiklas į mūsų kasdienį gyvenimą. Nes paimti savaitę ir kalbėti vieną savaitę, o po to visus metus pamiršti apie tai būtų nelogiška. Reikėtų kasdien integruoti ir labiau akcentuoti... tai yra ekonominė nauda visiems.“ (G2, I9). „Ekonominis raštingumas, nebūtinai pinigai, galima būtų integruoti į visas veiklas. Galima kiekvieną dieną pritaikyti neakcentuojant sąvokos „ekonominis raštingumas“, o mokyti praktinių dalykų: dalintis, taupyti, skolinti.“ (G2, I9).

Pedagogai pripažįsta, kad, visų pirma, reikia „*papildyti esamą programą gairėmis, nuostatomis, veiksenaomis*“ (G1, I2), kad būtų aišku, į kokius konkrečius ekonominio raštingumo pasiekimus reikėtų orientuotis priešmokykliniame amžiuje. Taip pat akcentuoti labai svarbūs aspektai – programos dermė su realia šiandienine tikrove („*Šiuolaikiškai pasižiūrėti į visą šitą dalyką, kadangi mūsų visuomenė yra sparčiai besikeičianti*.“ (G2, I8)) bei vaiko poreikių ir gebėjimų įvertinimas („*Kad nenorėtų, kad mes juos čia paruošim tobulus ir labai taupius ar ypatingai skaičiuoti mokančius. Norisi, kad būtų realiai įvertintos vaikų galimybės*.“ (G3, I11)).

Programos turinį, informantų teigimu, turėtų atliepti ir konkrečios priemonės, kad „*vaikai galėtų matyti, pačiuoipinėti*“ (G3, I16), lėšos, skirtos edukacinėms išvykoms, todėl programos įgyvendinimas turėtų būti pagrįstas finansiškai.

Nors pedagogai nurodo, kad ugdymo programoje turėtų būti išskirtos konkrečios gairės, veiklos, pasiekti rezultatai, apibūdinantys vaiko ekonominio raštingumo lygį, tačiau tuo pačiu pageidauja, kad pedagogui būtų palikta kūrybinė laisvė bei neatmeta galimybės ekonominio raštingumo ugdymą integruoti į visas veiklas „*Ekonominis raštingumas, nebūtinai pinigai,*

galima būtų integruoti į visas veiklas. Galima kiekvieną dieną pritaikyti neakcentuojant sąvokos „ekonominis raštingumas“, o mokyti praktinių dalykų: dalintis, taupyti, skolinti.“ (G2, I9).

Priešmokyklinio ugdymo programoje, tyrimo dalyvių nuomone, turėtų būti numatytos ir gairės tėvų švietimui ekonominio raštingumo ugdymo klausimais („Paskaitas tėvams įtraukčiau, kad žinotų, kaip reikia ugdyti ekonomiškai raštinga vaiką.“ (G3, I15)).

Nurodydami pedagogų darbo tobulinimo kryptis diskusijų dalyviai išskyrė: a) aktyvesnį tėvų įtraukimą į ekonominio raštingumo ugdymą; b) orientaciją į praktinį bei patirtinį mokymą(si); c) orientaciją į vertybinių nuostatų formavimą; d) teminių pokalbių ir diskusijų vedimą; e) pedagogų tarpusavio bendradarbiavimą; f) bei pedagogų profesinę saviugdą (žr. 14 lentelę).

Minėdami aktyvesnį tėvų įtraukimą informantai akcentavo bendrus vaikų ir tėvų susirinkimus („Organizuoti bendrus tėvų ir vaikų susirinkimus, tartis, išklaudyti vieni kitų.“ (G1, I1)). Praktinis-patirtinis mokymas(is), pedagogų nuomone, turėtų būti vykdomas per eksperimentavimą ir atradimą ar mokymąsi realiose situacijose („Dažniau lankytis parduotuvėse su vaikais. Leisti vaikams patiems pirkti.“ (G1, I6)).

14 lentelė. Pedagogų darbo tobulinimo krypčių kategorijos

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Tėvų įtraukimas į ekonominio raštingumo ugdymą	Bendrų tėvų ir vaikų susirinkimų organizavimas	„Organizuoti bendrus tėvų ir vaikų susirinkimus, tartis, išklaudyti vieni kitų.“ (G1, I1). „Organizuoti bendrus susirinkimus – tėvų ir vaikų kartu.“ (G1, I3).
Orientacija į praktinį bei patirtinį mokymą(si)	Eksperimentavimo ir atradimo skatinimas	„Įvesti praktines užduotis, daugiau patirtinio ugdymo, praktiškai pabandyti.“ (G1, I2). „Daugiau išvykų, kad matytų vaikas kainas. Leisti vaikui klysti ir kad jis pats suprastų, kad nesutaupė pinigų ir jis negalės nusipirkti norimo daikto, mokytis iš savo klaidų.“ (G1, I5).
	Mokymosi realiose situacijose taikymas	„Dažniau lankytis parduotuvėse su vaikais. Leisti vaikams patiems pirkti.“ (G1, I6). „Leisti vaikams užsisakyti“ (G1, I3). „Pamokyti, kaip iš seno daikto padaryti naują.“ (G2, I8). „Plačiau panaudoti antrines žaliavas ugdyme.“ (G3, I13).
Orientacija į vertybinių nuostatų formavimą	–	„Gausa sunkiai siejama su taupymu. Ima kuo daugiau, netaupo. Mokyti taupumo, saugojimo.“ (G3, I15). „Plačiau atsižvelgti į vertybes, aptarti vertybes. Kad kažkas pasigaminta nauja gali būti pritaikyta kaip dovana, kad nereiktų eiti į parduotuvę.“ (G2, I9).
Teminių pokalbių ir diskusijų vedimas	–	„Nebijoti su vaikais drąsiai kalbėtis pirkimo pardavimo temomis“ (G1, I3). „Nebijoti su vaikais drąsiai kalbėtis, leisti vaikams išsakyti, išreikšti savo nuomonę.“ (G1, I1). „Plėtoti diskusiją apie taupymą, apie gebėjimą planuoti, aptarti kaip išleisti pinigėlius, taip pat kaip uždirbti, kalbėti apie darbą, darbo reikšmę“ (G2, I7). „Plėtoti ekologijos temą, nepamiršti saugoti, tausoti.“ (G2, I8). „Kalbėti apie gamtinių išteklių taupymą.“ (G2, I10).
Pedagogų tarpusavio bendradarbiavimas	–	„Diskutuoti tarpusavyje, daugiau veiklos bendros.“ (G1, I4).
Pedagogų profesinė saviugda	–	„Dometis, skaityti apie ugdymo naujoves.“ (G3, I16).

Pedagogai akcentuoja, kad ugdant ekonominį raštingumą reikėtų „*plačiau atsižvelgti į vertybes*“ (G2, I9), o teminių pokalbių metu „*plėtoti diskusiją apie taupymą, apie gebėjimą planuoti, aptarti kaip išleisti pinigėlius, taip pat kaip uždirbti, kalbėti apie darbą, darbo reikšmę*“ (G2, I7), „*kalbėti apie gamtinių išteklių taupymą*“ (G2, I10), „*nebijoti su vaikais kalbėtis pirkimo pardavimo temomis*“ (G1, I3).

Tyrimo dalyviai pripažįsta, kad ekonominio raštingumo ugdymas būtų efektyvesnis, būtinas ir aktyvesnis pedagogų tarpusavio bendradarbiavimas („*Diskutuoti tarpusavyje, daugiau veiklos bendros.*“ (G1, I4)), taip pat nuolatinė pedagogų saviugda („*Domėtis, skaityti apie ugdymo naujoves.*“ (G3, I16)).

Pateikdami patarimus tėvams, kaip šeimoje turėtų būti vykdomas ekonominio raštingumo ugdymas, tyrime dalyvavę pedagogai akcentavo: a) patirtinio mokymo(-si) taikymą; b) asmeninio pavyzdžio rodimą; c) vaiko įtraukimą į šeimos biudžeto planavimą; d) vaiko noro ir galimybių derinimą; e) tikslinės informacijos pateikimą; f) orientaciją į vertybines nuostatas; g) finansinį atlygį už atliktus darbus; h) susitarimų laikymąsi (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. **Ekonominio raštingumo ugdymo šeimoje kryptių kategorijos**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Patirtinio mokymo(-si) taikymas	Mokymasis iš klaidų	„Leisti klysti vaikui.“ (G1, I2). „Leisti vaikui klysti, kad mokytųsi iš klaidų.“ (G2, I7). „Leisti patiems vaikams pamėginti ir leisti suklysti, kad suvoktų, kodėl taip yra... kad nepavyko, kad išleido ir nėra ir atgal pinigų nesusigrąžinsi. Kad patys vaikai suprastų, kad pinigai jie yra kažkur, atsiranda, juos reikia planuoti, kaip išleisti, ką pirksi.“ (G2, I7). „Kad jis pats galėtų išleisti (savo sutaupytus pinigus), suvokti tą vertę.“ (G1, I1).
Asmeninio pavyzdžio rodimas	–	„Rodyti pavyzdį savo vaikams, mokyti taupumo, rūšiuoti atliekas.“ (G3, I12).
Vaiko įtraukimas į šeimos biudžeto planavimą	–	„Aš pasiūlyčiau vaiką įtraukti į šeimos biudžeto planavimą.“ (G2, I10). „Trūksta elementaraus bendravimo, aptarti ką pirks, kiek turi pinigų, kad nuėjus į parduotuvę nebūtų staigmenų. Turi būti išankstinis susitarimas, ką pirksime, kas mūsų šeimai šiandien yra svarbiausia. Elementariai manau, kad tėveliai turėtų su vaikais kalbėti nuolat, kiek kam skirti ir kur panaudos pinigus.“ (G2, I9). Planuoti kartu su vaiku, kai bus susitaupe pirkti didesnį daiktą.“ (G1, I4). „Tartis tėvams su vaikais ir planuoti savo šeimos biudžetą, aptari, kiek turime pinigėlių, kiek galime ką šį mėnesį pirksime, gal vaikui batai, o broliui – žaislo palaukti. Planuoti šeimos biudžetą, kartu įtraukiant vaikus.“ (G1, I6).
Vaiko norų ir galimybių derinimas	–	„Netenkinti visų vaiko norų, o tiesiog nuspręsti, kad kiek gali šiai dienai išleisti, tiek ir išleidžia.“ (G1, I4).

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Tikslinės informacijos pateikimas	–	„Pagal vaiko amžių kalbėti apie šeimos biudžetą, pasakoti vaikui, iš kur gaunami pinigai. Pagal galimybes, kad žinotų vaikas, kad ir tas pats televizorius eina, kad jis naudoja elektrą už kurią reikia naudoti pinigus.“ (G3, I13). „Kad neperžengtų ribos ir neperspaustų vaikų suteikdami jiems per daug informacijos.“ (G3, I14). „Nepateikti per daug informacijos vaikams. Teorinės informacijos reikia labai mažai ir jei mes bendrai tariamės, tai praktinės žinios yra daug vertingesnės, ir vaikas savaime įsijungia į šeimos gyvenimą.“ (G3, I16).
Orientacija į vertybines nuostatas	–	„Skatinti dalintis, pastebėti šalia esančius kitus, kuriems reikia pagalbos. Mokyti dalintis su skurdžiomis šeimomis.“ (G3, I15). „Dažnai matau, kad vaikas prašo mamos eiti į parduotuvę. Pastebiu, kad vaikai nebeskiria kas yra pirkimas ir ėjimas į parduotuvę. Pirkimą supranta, kaip laisvalaikio praleidimo būdą. Kažkaip reikia ugdyti supratimą, kad laisvalaikio praleidimo būdų yra daug ir jie gali būti kitokie. Kalbėtis ir patarti tėvams, kad neskatintų vaikų vartotojiškumo.“ (G2, I8).
Finansinis atlygis už atliktus darbus	–	„Duoti atlygį, kad ir mažiems vaikams už darbus.“ (G1, I1).
Susitarimų laikymasis	–	„Nemeluoti vaikui, neprižadėti vaikams.“ (G1, I5).

Taikydami patirtinį mokymą(si), informantų teigimu, tėvai turėtų leisti vaikui klysti ir mokytis iš savo klaidų (*„Leisti patiems vaikams pamėginti ir leisti suklysti, kad suvoktu, kodėl taip yra... kad nepavyko, kad išleido ir nėra, ir atgal pinigų nesusigrąžinsi.“* (G2, I7)). Taip pat, tyrimo dalyvių nuomone, labai svarbu, kad tėvai ne tik perteiktų reikalingas ekonominio raštingumo žinias, tačiau ir patys rodytų asmeninį pavyzdį (*„Rodyti pavyzdį savo vaikams, mokyti taupumo, rūšiuoti atliekas.“* (G3, I12)) bei formuotų vaikui tokias vertybines nuostatas, kaip pagalba kitiems (*„Skatinti dalintis, pastebėti šalia esančius kitus, kuriems reikia pagalbos. Mokyti dalintis su skurdžiomis šeimomis.“* (G3, I15)).

Pedagogai skatina tėvus įtraukti vaiką į šeimos biudžeto planavimą (*„Tartis tėvams su vaikais ir planuoti savo šeimos biudžetą, aptari, kiek turime pinigėlių, kiek galime ką šį mėnesį pirsime, gal vaikui batai, o broliui – žaislo palaukti. Planuoti šeimos biudžetą, kartu įtraukiant vaikus.“* (G1, I6)) ir nepildyti visų vaiko norų, paaiškinant jam šeimos finansines galimybes.

Perteikdami tikslią informaciją tėvai, informantų teigimu, turėtų „neperspausti“ vaiko, o pateikti jo amžių atitinkančias žinias (*„Pagal vaiko amžių kalbėti apie šeimos biudžetą, pasakoti vaikui, iš kur gaunami pinigai. Pagal galimybes, kad žinotų vaikas, kad ir tas pats televizorius eina, kad jis naudoja elektrą už kurią reikia naudoti pinigus.“* (G3, I13)).

Nustatydami šeimoje vaikui aiškią finansinę sistemą, tėvai, pedagogų siūlymu, galėtų numatyti finansinį atlygį už atliktus darbus (*„Duoti atlygį, kad ir mažiems vaikams už darbus.“* (G1, I1)), tačiau tuo pačiu griežtai laikytis abipusių susitarimų (*„Nemeluoti vaikui, neprižadėti vaikams.“* (G1, I5)).

3.2. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo pradžios ugdymo tikslai ir kokybės gerinimo priemonės įstaigos veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose

Atlikta ikimokyklinės įstaigos „N“ strateginio veiklos plano ir ugdymo programos „A“ kokybinė turinio analizė. Jos tikslas – nustatyti įstaigos veiklos kokybės požymius ir iširti priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo turinį. Dokumentų panaudojimas atliekant tyrimą tyrėjui suteikia vertingos informacijos apie įstaigoje dirbančius žmones, jų kultūrą, vidines nuostatas, vykdomą veiklą bei jos kryptis (Bitinas ir kt., 2008). Vidaus dokumentų turinio analizės metodo pasirinkimą lėmė mokslinės literatūros analizės metu išryškėjusios ugdymo kokybės svarba. Strateginiame veiklos plane ir ugdymo programoje „A“ yra pateikiamos įstaigos veiklos kryptys ir ugdymo gairės. Įstaigos strateginio veiklos plano turinio analizė atlikta pagal strateginio plano elementus.

Panagrinėsime šiuos elementus: vizija, misija, vertybės.

16 lentelė. **Strateginių plano elementai: vizija, misija, vertybės**

STRATEGINIO PLANO ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJĄ ILIUSTRUOJANTYS TEIGINIAI
Vizija ir misija	Kokybė orientuota į vartotojų poreikių tenkinimą	Tėvų lūkesčių tenkinimas	„Telkiant besimokančią bendruomenę, užtikrinti vaikų poreikių bei tėvų lūkesčių tenkinimą.“
		Vaikų poreikių tenkinimas	„Teikiamos švietimo, ugdymo ir socialinės paslaugos, patiesinančios šeimos, vaiko ir visuomenės lūkesčius.“
		Visuomenės poreikių tenkinimas	
Vertybės ir filosofija	Vertybių įvairovė	Vaikai ir pedagogai	„Pozytyvios vertybės“, „Nuolatinis tobulėjimas“, „Kūrybiškumas“, „Lankstumas“, „Lygiateisiškumas“, „Darnūs santykiai“, „Laimė augti ir būti kartu“, „Empatija“, „Globalumas“
		Pedagogai ir tėvai	„Pagalba, pasitikėjimas, orumas“, „Atvirumas“, „Kolektyvinis darbas“, „Išsipareigojimas“, „Orumas ir pagarba“
		Vadovai ir bendruomenė	„Profesionalumas“, „Partneriški santykiai“, „Nuolatinis tobulėjimas“, „Lyderystė“.

Išanalizavus strateginio plano vizijos, misijos, vertybių ir filosofijos formuluotes išaiškėjo (žr. 16 lentelę), kad ši ikimokyklinė ugdymo įstaiga kokybės sampratą realizuoja per vartotojų poreikių tenkinimą, tai atsispindi misijoje („Užtikrinti vaikų poreikių bei tėvų lūkesčių tenkinimą“). Ikimokyklinės įstaigos vizijoje kokybė akcentuojama kaip *vaikų saugumas* („saugi“), *sveika aplinka* („sveika“), *laiminga vaikystė* („Čia vaikystė laiminga“). Įstaigos vertybėse deklaruojamas *vaikas ir jo emocijos, pagarba ir pagalba, pozityvus santykiai, dalykiškumas, profesionalumas, tolerancija*. Misija yra orientuota į *pedagoginės sąveikos svarbą* („Telkti besimokančią bendruomenę“). Pasirinktos įstaigos veiklos vertybės dera su vizija,

misija ir yra paremtos šiuolaikinės visuomenės poreikiais. Įstaigos filosofija grįsta buvimo drauge („*Laimė augti ir būti kartu*“), o tai galima traktuoti kaip ekonominio raštingumo pradmenų ugdymo požymis. Akcentuojama, kad įstaigoje „N“ yra svarbios vertybės, kurios padeda formuoti(s) *harmoningą* asmenybę („*Darnūs santykiai*“, „*Empatija*“), gebančią gyventi moderniam pasaulyje, sėkmingai prisitaikant prie jo pokyčių. Išskiriama svarbi vertybė – „*Globalumas*“. Tai reiškia visa apimantis, visiems bendras. Šiandienis pasaulis siejamas su *globalumu*. *Globalumas* gali būti traktuojamas, kaip *lankstumas* ir *verslumas*. Šios vertybės padėtų įprasmiti ikimokyklinės įstaigos siekius ugdyti visapusišką asmenybę. Vertybių sąrašą pasigendama *verslumo*. Ši vertybė puikiai sąveikautų su įstaigoje akcentuojamomis vertybėmis: *globalumu*, *lyderystės skatinimu*, *lankstumu*, *komandiniu darbu*.

Apibendrinant galima teigt, kad įstaigos veiklos kokybė yra orientuota į vartotojų poreikių tenkinimą, kokybės siekiama ir per deklaruojamas vertybės, kuriose pasigendama verslumo.

Toliau analizuosime įstaigos strateginio veiklos plano tikslą ir uždavinius.

17 lentelė. **Strateginio plano tikslai ir uždaviniai**

STRATEGINIO PLANO ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJĄ ILIUSTRUOJANTYS TEIGINIAI
Tikslas	Švietimo politikos vykdymas	Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo poreikių tenkinimas	„Ugdymo poreikio tenkinimas.“ „Igyvendinsime modernios edukacijos principus vaikų poreikių tenkinimui, įtrauksime į šiuos procesus ugdytinius bei jų šeimas.“ „Didinamas ankstyvojo amžiaus vaikams paslaugų prieinamumas. Vaikų skaičius įstaigoje.“
		Edukacinės aplinkos tobulinimas	„Atliepiant valstybinės švietimo politikos įgyvendinimą, būtina sudaryti saugias ir sveikas ugdymosi sąlygas, aprūpinti edukacines erdves šiuolaikinėmis ugdymo priemonėmis bei kurti modernią ugdymosi aplinką.“ „Gerindami estetinį įstaigos įvaizdį, ketinama atlikti remontus.“
Uždaviniai	Paslaugų kokybė	Ugdymo turinio reglamentavimas, reflektavimas	„Programų ugdymo turinio įgyvendinimo reflektavimas.“ „Gerinti edukacinių paslaugų kokybę orientuojantis į „Geros mokyklos“ veiklos aspektus, skatinant personalizuotą, savivaldį, interaktyvų, lankstų ir partnerišką vaikų ugdymąsi.“ „Modernios edukacijos principų diegimas ugdymosi procese.“
		Mokymų ir švietimo organizavimas	„Įstaigos pedagogų mokymų, tėvų švietimo organizavimas ir idėjų sklaida.“
		Įsivertinimo sistemos atnaujinimas	„Įstaigos veiklos įsivertinimo sistemos atnaujinimas.“

Analizuojant įstaigos strategijoje suformuluotus tikslus matome (žr. 17 lentelę), kad jie sudaro dvi kategorijas: „*Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo poreikių tenkinimas*“ ir „*Edukacinės aplinkos tobulinimas*“. Pastebime, kad vienas iš numatytų tikslų atspindi dabartinės švietimo politikos esmę. Siekiama didinti švietimo aprėptį, teikiant švietimo paslaugas visiems ir

kiekvienam („*Didinamas ankstyvojo amžiaus vaikams paslaugų prieinamumas. Vaikų skaičius.*“). Taip pat numatoma modernizuoti edukacinę aplinką („*Atliepiant valstybinės švietimo politikos įgyvendinimą, būtina sudaryti saugias ir sveikas ugdymosi sąlygas, aprūpinti edukacines erdves šiuolaikinėmis ugdymo priemonėmis bei kurti modernią ugdymosi aplinką.*“). Galima daryti prielaidą, kad moderni edukacinė aplinka suteiks naujų galimybių veikti ir pažinti, plės vaiko akiratį bei sudarys galimybes ugdyti(s) probeminį mąstymą, mokėjimą mokytis, reikalingą ekonominio raštingumo pradmenų formavimui. Tačiau nėra nurodyta konkreti priemonė, ekonominio raštingumo pradmenų plėtotei. Pabrėžiama, kad įstaiga sieks įgyvendinti numatytus uždavinius remiantis „*Geros mokyklos*“ koncepcija t. y. per ugdymo *personalizavimą, savivaldų interaktyvų, lankstų ir partnerišką vaikų ugdymą(si)*. Taip pat akcentuojama *tėvų įtraukties* svarba. Edukacine aplinka yra suprantama kaip *saugi ir aprūpinta* (materialinė gerovė). Pagrindinis įstaigos veiklos uždavinys – „*Ugdymo paslaugų kokybė*“ įgyvendinama per ugdymo turinio *reflektavimą, mokymų ir švietimo organizavimą, įsivertinimo sistemos atnaujinimą*. Magistrinio tyrimo kontekste tai yra reikšminga, nes su kategorijos („*Ugdymo turinio reflektavimas, mokymų ir švietimo organizavimas, įsivertinimo sistemos atnaujinimas*“) liudija, jog įstaigo yra atvira pokyčiams, yra nuolat besimokanti organizacija, norinti tobulinti savo veiklą. Todėl ir ugdymo turinys gali būti keičiamas, naujinamas pagal vartotojų poreikius.

Panagrinėkime kaip įstaigoje suprantamas ugdymo(si) proceso organizavimas.

18 lentelė. **Ugdymo(si) proceso samprata**

STRATEGINIO PLANO ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJĄ ILIUSTRUOJANTYS TEIGINIAI	
Ugdymo(si) procesas	Ugdymo(si) proceso reglamentavimas	Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašu	„Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašu „Ikimokyklinio, priešmokyklinio ir „Sveikuoliai“ programų ugdymo turinio įgyvendinimo reflektavimas“	
		Bendroji priešmokyklinio ugdymo programa	„Ugdymo(si) planavimo sistema grindžiama Priešmokyklinio ugdymo bendrąja programa.“	
		Įstaigos pasirengta programa	„Įgyvendins ugdymo turinį remiantis įstaigos ugdymosi programa „A.“	
	Proceso metodai	Dialogas ir tyrinėjimas		„Organizuojant ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymąsi siekiama dialogu ir tyrinėjimu grįstos vaiko asmenybės ūgties.“ „Socialinės partnerystės plėtra.“ „Miesto ar respublikinių seminarų, konferencijų skaičius.“ „Bendruomenės tobulėjimas ir pedagogų gerosios darbo patirties idėjų sklaida.“
				„Ugdymo turinio planavimas perkeltas į IS „Mūsų darželis.“ „Didinti edukacinės aplinkos funkcionalumą.“ „Ugdymo reikmėms skirta 16 kompiuterių.“; „Bendruomenės tobulėjimas ir pedagogų gerosios darbo patirties idėjų sklaida.“ „Teikia švietimo paslaugas, atitinkančias nuolat kintančias visuomenės reikmes“, „Interaktyvumą“
		Inovatyvumas		

STRATEGINIO PLANO ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJA ILIustruojantys TEIGINIAI
	Proceso principai	Personalizavimas	„Siekiant ugdymo(si) kokybės, būtina skatinti ugdymo(si) proceso personalizavimą.“ „Įgyvendins ugdymo turinį pagal, suderintus ir patvirtintus individualius darželio planus ir programas.“
		Lankstumas	„Siekiant ugdymo(si) kokybės, skatinti savivaldą, interaktyvumą, lankstumą ir partneriškumą.“
		Šeimų įtraukimas	„Didinti edukacinės aplinkos funkcionalumą įtraukiant į šį procesą ugdytinius ir jų šeimas.“

Įstaigos veiklos strateginiame plane yra nurodoma (žr. 18 lentelę), kad ugdymo(si) proceso kokybės skiekiamą per veiklos *reglamentavimą, proceso metodus ir ugdymo principus*. Didžiausią dalį sudaro ugdymo proceso kokybės metodai: *Dialogas ir tyrinėjimas ir inovatyvumas* („Organizuojant ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymąsi siekiama dialogu ir tyrinėjimu grįstos vaiko asmenybės ūgties.“). *Inovatyvumas* yra dvejopas. Pirmiausia jis suprantamas kaip fizinės aplinkos modernizavimas („Ugdymo turinio planavimas perkeltas į IS „Mūsų darželis“, „Didinti edukacinės aplinkos funkcionalumą“, „Interaktyvumą“, „Ugdymo reikmėms skirta 16 kompiuterių“), taip pat inovatyvumas yra suprantamas kaip *socialinė partnerystė, seminarai, bendruomenės tobulėjimas ir pedagogų gerosios darbo patirties idėjų sklaida*. Įstaiga „N“ siekia tobulinti ugdymo proceso kokybę, nori patenkinti šiandieninio vartotojo lūkesčius („Bendruomenės tobulėjimas ir pedagogų gerosios darbo patirties idėjų sklaida“, „Teikia švietimo paslaugas, atitinkančias nuolat kintančias visuomenės reikmes“) norinti teikti modernias ugdymo paslaugas.

19 lentelė. Įstaigos veiklos įsivertinimo kategorijos

STRATEGINIO PLANO ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJA ILIustruojantys TEIGINIAI
Įstaigos veiklos įsivertinimas	Vertinimo matai	Stipriosios pusės	„Vaikų pasiekimai ir pažanga.“
			„Veiklų įvairovė ir gausa, vaikų savijauta, bendruomeniškumas, savivalda.“
			„Ugdymasis įdomus ir auginantis, atviras ir patirtinis, kontekstualus, aktualus.“
			„Darbuotojų nuostatų pozityvumas, profesionalumas, asmeninis tobulėjimas.“
			„Įgalinanti lyderystė ir vadyba.“
		Silpnosios pusės	„Ugdymosi personalizavimas ir savivalda, interaktyvumas.“
			„Ugdymo lankstumas ir partneriškumas.“
			„Darželio teritorijos pritaikymas ugdymuisi.“
			„Vaikų aktyvumas kuriant aplinką.“

Pasaulinėje praktikoje organizacijos vadovaujasi nepertraukiamu savo veiklos kokybės tobulinimo užtikrinimu, todėl yra sistemingai matuojamos ir vertinamos pastangos veikti kokybiškai. Iš lentelės (žr. 19 lentelę) matome, kad įstaigos veiklos įsivertinimas vyksta per stipriųjų ir silpnųjų veiklos pusių išskyrimą. Strateginiame veiklos plane pateikiamos penkios stiprybės („*Vaikų pasiekimai ir pažanga, veiklų įvairovė ir gausa, vaikų savijauta, bendruomeniškumas, savivalda, ugdymasis įdomus ir auginantis, atviras ir patirtinis, kontekstualus, aktualus, darbuotojų nuostatų pozityvumas, profesionalumas, asmeninis tobulėjimas, įgalinanti lyderystė ir vadyba.*“). Įstaigos stiprybės yra siejamos su pažangos vertinimu, veiklų įvairove, lyderystės skatinimu ir darbuotojų profesionalumu. Tačiau nėra kalbama apie ugdymo turinio vertinimą. Nagrinėdami silpnąsias puses yra konstatuojama ugdymo *personalizavimo* stoka, lauko edukacinės *aplinkos tobulinimo* būtinumas, pažymimas *vaikų dalyvavimo kuriant aplinką trūkumas*.

Analizuosime strateginio plano elementą „Įstaigos ugdymosi aplinka“.

20 lentelė. Įstaigos ugdymo(si) aplinka

STRATEGINIO PLANO ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJĄ ILIUSTRUOJANTYS TEIGINIAI
Ugdymosi aplinka	Ugdymo aplinkos pritaikymas vaiko poreikiams	Edukacinės erdvės	„Veikia menų ir sporto salės, biblioteka vaikams ir pedagogams, baseinas.“
		Žmogiškieji ištekliai	„Dirba socialinis pedagogas, kineziterapeutas, logopedas, judesio korekcijos mokytojas, meninio ugdymo mokytojas, plaukimo instruktorius.“, „Patvirtinti – 55 etatai, Pedagogų yra 30: iš jų su aukštuoju išsilavinimu – 27, su aukštesniu – 3. Magistro laipsnį įgiję – 10 pedagogų ir vyriausias buhalteris, Viena auklėtoja mokosi ŠU edukologijos fakultete magistrantūroje.“

Lentelė atskleidė, kad ugdymosi aplinka yra svarbus dėmuo įstaigos veiklai. Apibendrintai galima teigti, jog įstaigos vadovybė akcentuoja edukacinės aplinkos pritaikymą vaiko poreikiams, todėl įstaigoje dirba įvairių sričių specialistų („*Socialinis pedagogas, kineziterapeutas, logopedas, judesio korekcijos mokytojas, meninio ugdymo mokytojas, plaukimo instruktorius*“). Įstaigos vadovai yra orientuoti į aukštos kvalifikacijos darbuotojus („*Magistro laipsnį įgiję – 10 pedagogų*“).

Toliau analizuosime strateginio plano elementą „Vadyba“.

21 lentelė. Vadyba įstaigoje

STRATEGINIO PLANO ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJA ILIUSTRUOJANTYS TEIGINIAI
Vadyba	Kokybės valdymo sistema	Planavimas	„Įstaigos veikla planuojama rengiant strateginį veiklos planą, metinius veiklos planus, darbinių komandų veiklos planus. Rengiami metiniai grupių ugdomosios veiklos planai, meninio ugdymo, fizinio aktyvumo, plaukimo, socialinio pedagogo ugdomosios veiklos planai ir metiniai biudžeto programų sąmatų projektai.“
		Dalinamasi atsakomybe	„Vertinime dalyvavo įstaigos pedagogai ir ugdytinių tėvai.“
		Informacija ir komunikacija	„Įstaiga palaipsniui pereina prie elektroninių dokumentų valdymo sistemos.“ „Žinios apie įstaigos veiklą visuomenei, tėvams skelbiamos grupių stenduose, savivaldybės, įstaigos bei grupių internetiniuose puslapiuose.“
		Priežiūra	„Įstaigoje sėkmingai diegiama lopšelio-darželio priežiūros sistema, kuri apima administracinės, pedagoginės, sanitarinės higienos ir ūkinės veiklų priežiūrą.“

Analizuojamame įstaigos veiklos strateginiame plane vadyba yra grindžiama *valdymo sistema*, kurią sudaro: *planavimas, atsakomybės didinimas, priežiūra ir informacija – komunikacija*. Kokybės valdymas orientuotas į *komandų sudarymą, priežiūros vykdymą, metinių planų rengimą, biudžeto sąmatų rengimą, vertinimą, žinių visuomenei skelbimą ir ūkinės veiklos priežiūrą*. Nėra duomenų, kad įstaigoje veikia komanda skirta ugdymo programos turiniui vertinti ir tobulinti.

Toliau pereisime prie įstaigos *ugdymo programos analizės*. Ikimokyklinio ugdymo programa „A“ analizuosime pagal programos elementus: „Ugdymo principai“, „Pažanga ir pasiekimai“, „Ugdymos(si) programos turinio temos“, „Sąveika“, „Kita ugdomoji veikla“, „Teikiamų paslaugų savitumai“.

Analizę pradėsi nuo ugdymo programos principų.

22 lentelė. Ugdymo programos principai

UGDYMO PROGRAMOS ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJA ILIUSTRUOJANTYS TEIGINIAI
Ugdymo principai	Principų įvairovė	Humaniškumas	„Užtikrinti kiekvieno vaiko teisę būti skirtingam ir gerbiamam.“
		Sveikatingumas	„Ugdymas laidoja vaikui fiziškai ir psichologiškai saugią aplinką.“
		Integralumas	„Harmoningos visapusiškos asmenybės sklaidos.“
		Tęstinumas	„Nesibaigiantis ir nenutrūkstantis pasaulio pažinimas.“

Lentelėje (žr. 22 lentelę). pateikiama ugdymo programos principų įvairovė, suskirstyta į keturias subkategorijas: *humaniškumo, sveikatingumo, integralumo, tęstinumo*.

Humaniškumo principu grindžiamas vaiko *išskirtinumo* skatinimas, *pagarba* ugdytiniui. Galima daryti prielaidą, kad ugdymo procesas yra *personalizuojamas*, grindžiant jį humaniškumo principu. Kitas svarbus ikimokyklinio ugdymo principas – *integralumas*, užtikrinantis harmoningos, *visapusiškos* vaiko asmenybės sklaidą. Remiantis šiuo principu ugdymo(si) proceso metu dėmesys sutelkiamas ne tik į žinių perteikimą, psichinę, emocinę ugdymo darną, bet ir į *praktinę vaiko veiklą (patirtinį ugdymą)*. Dar vienas minimas principas – *tęstinumas*. Jis suprantamas kaip *nesibaigiantis, nenutrūkstantis savęs ir pasaulio pažinimo procesas*: ikimokyklinėje įstaigoje įgytos žinios, mokėjimai ir įgūdžiai tobulinami namuose, o vėliau mokykloje ir t. t. Šis gautas rezultatas patvirtina faktą, kad ugdymo programoje išdėstyti *principai* padeda teisingai pasirinkti pedagoginio poveikio kryptis bei sąveikos su ugdytiniu būdus.

Panagrinėkime programoje nurodomus vaikų pasiekimus ir pažangą (žr. 23 lentelę).

23 lentelė. **Pažangos ir pasiekimų vertinimas**

UGDYMO PROGRAMOS ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJĄ ILIUSTRUOJANTYS TEIGINIAI
Pažanga ir pasiekimai	Vertintojų įvairovė	Vertina tėvai	„Vaiko individualūs pasekimai aptariamai su šeima, du kartus per metus.“
		Vertina pedagogai	„Nuolat atliekas vaikų kokybinis ir kiekybinis vertinimas“, „Vaiko pažangą atspindintys darbai kaupiami segtuve.“
		Vertina vaikai	„Vaikai nuo keturių metų savo pažangą vertina sistemingai, pagal parengtą įstaigos vertinimo sistemą.“
		Vertina kiti specialistai	„Logopedas, sporto vadovė vertina du kartus per metus, o pažangą dažniau, pagal poreikį.“

Pateiktoje lentelėje matome pasiekimų ir pažangos vertintojų įvairovę: *pedagogai, vaikai, šeima, kiti specialistai*. Vaiko ugdymo(si) kryptis ir uždavinius nustato pedagogų kartu su pagalbos vaikui specialistais, šeima. Vaikai vertinami du kartus metuose. Tokiu būdu galime teigti, kad programoje deklaruotas *tęstinumo principas* įgyvendinamas atliekant kokybinį kiekvieno vaiko pasiekimų ir pažangos vertinimą. Taip pat pats vaikas turi galimybę reflektuoti, vertinant savo pasiekimus („*Vaikai nuo keturių metų savo pažangą vertina sistemingai, pagal parengtą įstaigos vertinimo sistemą.*“). Darome prielaidą, kad vertindamas savo pažangą vaikas mokosi apmąstyti savo poelgius, priimti atsakomybę, reflektuoti, o tai jau ekonominio raštingumo ugdymo elementas (atsakingos asmenybės, kritinio mąstymo ugdymas).

Toliau nagrinėsime ugdymo programos turinio temas.

24 lentelė. Ugdymo programos turinio temos

UGDYMO PROGRAMOS ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJĄ ILIustruojantys teiginiai
Ugdymo(si) programos turinio temos	Temos paskirtis	Matematinų vaizdinių formavimas	„Kai voveraitė riešutus skaičiavo, ežiukas obuolius rūšiavo“, „Lapų skaičiuotė“, „Eisime grybauti, baravykų rauti“, „Skaičiukų ratukas.“
		Ekologija ir taupymas	„Darom“, „Mažieji sveikuoliai“, „Už švarią žemę“
		Apie profesiją ir darbą	„Darbas darbą veja“, „Pilna kraitelė mano darbelių“

Lentelėje esančios temos buvo išrinktos iš programos turinio. Šios temos yra svarbios, nes yra susijusios su ekonominio raštingumo pradmenų ugdymu. Temos yra suskirstytos į tris subkategorijas: temos skirtos *matematinų vaizdinių formavimui* („Kai voveraitė riešutus skaičiavo, ežiukas obuolius rūšiavo“ ir kt.), temos susijusios su *ekologija ir taupymu* („Už švarią žemę“ ir kt.) ir temos *apie profesiją ir darbą* („Darbas darbą veja“ ir kt.). Kaip matome iš lentelės, didžiausią dalį sudaro temos skirtos *skaičiavimo gebėjimams ugdyti*. Išvardintos temos tobulina vaikų *skaičiavimo įgūdžius*, per patirtį ugdomas vaikų gebėjimas mokytis, dirbti drauge. Šių temų analizavimas ir praktinė ugdymoji veikla, didina vaikų *motyvaciją*. Kitos temos yra skirtos supažindinti su *ekologija*: „Švaros menas“, „Darom“, „Mažieji sveikuoliai“, „Už švarią žemę“. Ugdytiniams diegiamos vertybės: *atsakomybė, teisingas, šeiminiškas požiūris į ją, ekologijos svarba*. Programos turinyje pasigendama temų, skirtų ugdytinių supažindinimui su darbu, profesijomis.

25 lentelė. Ikimokyklinio ugdymo programos elementas „Sąveika“

UGDYMO PROGRAMOS ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJĄ ILIustruojantys teiginiai
Sąveika	Šeima	Tėvų požiūris į ugdymą	„Tenkina įstaigos pasirinkta ugdymo(si) kryptis – sveikatos stiprinimas“ „Įgalina įstaigos bendruomenę teikti kokybiškas ugdymo(si) paslaugas ir užtikrinti kiekvieno vaiko individualią ugtį.“
		Tėvų požiūris į ugdytinias kompetencijas	„Svarbiausi vaikų gebėjimai: sveikam kasdieniam gyvenimui reikalingi įgūdžiai; po mėgis aktyviai judėti ir leisti laiką; samsumas, domėjimasis viskuo, kas vyksta, stebėjimas, bandymas, gebėjimas samprotauti; mokymosi motyvacija ir mokėjimas džiaugtis tuo ką išmokai; gebėjimas geranoriškai bendrauti ir bendradarbiauti su suaugusiais ir bendraamžiais.“
	Bendruomenė	–	„Įstaigos pedagogų, pagalbos vaikui specialistų, administracijos bendravimas ir bendradarbiavimas grindžiamas sąveikos principu: keičiamasi informacija ir nuomonėmis, įžvalgomis, dalijamasi patirtimi, keliami klausimai ir kartu ieškoma atsakymų susijusių su vaikų ugdymo(si) aktualijomis.“

Kategorija „*Sąveika*“ atskleidžia, ugdymo programoje akcentuojamas sąveikos formas. Daugiausia dėmesio skiriama *šeimos įtraukčiai* į ugdymo procesą. Šeimos nuomonė buvo reikšminga pasirenkant įstaigos ugdymo kryptį bei ugdymo turinį. Kaip ekonominis raštingumas bus organizuojamas šeimoje, priklauso nuo tėvų turimų žinių ir kompetencijos. Todėl tėvų ekonominio raštingumo kompetencijos plėtojimas bei priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymo principų išmanymas būtina sąlyga sėkmingai perteikiant patirtį vaikui. Darome prielaidą, kad tikslingas yra šeimos švietimas ekonominio raštingumo pradmenų ugdymo klausimais. Kategorija „*Bendruomenė*“ yra mažiau išreikšta. Joje pabrėžiama įstaigoje dirbančių specialistų tarpusavio *bendradarbiavimo svarba* (keičiamasi informacija ir nuomonėmis, išvalgomis, dalijamasi patirtimi, keliami klausimai ir kartu ieškoma atsakymų susijusių su vaikų ugdymo(si) aktualijomis.“).

26 lentelė. **Ekonominio raštingumo pradmenis formuojanti veikla**

UGDYMO PROGRAMOS ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJA ILIUS TRUOJANTYS TEIGINIAI
Kita ugdomoji veikla	Akcijos	–	„Darom“, „Auginsiu „Gerumo medį“.
	Projektinė veikla	Probleminis mąstymas	„Į pagalbą gamtai“, „Ką pasėsi, tą ir pjausi“, „Taupyk, tvarkyk, turėsi“, „Moku padėkoti ir atsiprašyti“, „Aš tyrinėju žaisdamas“
		Gebėjimas mokytis	„Sukurkime patys“, „Pasakyk pasauliui labas“
	Stebėjimai	-	„Stebėti lauke dirbančius žmones“ „Skačiuoti inkilus, stebėti ar juose kas gyvena“, „Išmatuoti savo pėdų dydį antspaudoose ant darželio takelio“, „Aplankyti biblioteką, knygyną“, „Lankytis „Beržynėlyje, stebint kitų vaikų bendravimą, susirandant naujų draugų.“

Galima teigti, kad ugdymo programoje daug dėmesio skiriama *projektinei veiklai*, kuri ugdo vaikų probleminį mąstymą („*Aš tyrinėju žaisdamas*“, „*Į pagalbą gamtai*“, „*Ką pasėsi, tą ir pjausi*“, „*Sukurkime patys*“). Skatinamas gebėjimas mokytis („*Aš tyrinėju žaisdamas*“, „*Sukurkime patys*“). Analizuota projektinė veikla yra orientuota į vaikų ekonominio raštingumo pradmenų ugdymą. Įstaigos pedagogai skiria daug dėmesio projektinei veiklai, tačiau pasigendama ekonominio vaikų raštingumo pradmenis ugdančių renginių, paremtų principu „Moku žaisti – moku gyventi“. Projektų, kuriuose ugdytiniai būtų supažindinami su taupymu, žaliavomis, ekologija, verte, žaidybinės veiklos, kurioje būtų mokomasi elgtis paprastose dalykinėse situacijose, ekskursijų, vizitų į verslo įmones. Taip pat akcijų kurių metu ugdytiniai būtų supažindinami su taupymu, verte, žaidybinių-imitacinių veiklų, kurių metu būtų mokomasi elgtis paprastose dalykinėse situacijose, ekskursijų, vizitų į verslo įmones. galima būtų pasiūlyti „Mainymosi“, „Taupumo“ šventes. Toliau aptarsime teikiamų paslaugų savitumus.

27 lentelė. Teikiamų paslaugų savitumai

STRATEGINIO PLANO ELEMENTAS	KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	KATEGORIJĄ ILIUS TRUOJANTYS TEIGINIAI
Teikiamų paslaugų savitumai	Vaikai ir jų poreikiai	Specialistų įvairovė	„Logopedas, plaukimo instruktorius, socialinis pedagogas, kinziterapeutas“ „Dirbantys pedagogai ir pagalbos vaikui specialistai aktyvūs, iniciatyvūs, todėl kiekvienais metais vaikų ugdymą(si) pajvairina įvairia projektine veikla“
		Turtinga edukacinė aplinka	„Edukacinės aplinkos turtingumas, nuolatinis atnaujinimas“
		Besimokanti bendruomenė	„Darželio bendruomenė nuolat besimokanti, tobulinanti profesinę, asmeninę kompetenciją“.
		Pedagogai	„Aktyvūs pedagogai, nuolat dalyvaujantys projektuose pajvairina vaikų ugdymą įvairia projektine veikla“ „Bendradarbiavimas grindžiamas sąveikos principu: keičiamasi nuomonėmis, dalijamasi patirtimi ir ieškoma atsakymų“

Panagrinėkime įstaigos teikiamų paslaugų *savitumus*. „*Savitumai*“ yra išreiškiami per dirbančių *specialistų įvairovę, turtinga edukacinę aplinką, besimokančią bendruomenę, aktyvius ir pedagogus*. Vadinasi įstaigos savitumas – *žmogiškieji ištekliai*. Deja nėra skiriama dėmesio procesinei kokybei arba ugdymo turinio nuolatiniam pritaikymui prie vaiko poreikių. kalbama apie edukacinių erdvių tobulinimą („*Edukacinės aplinkos turtingumas, nuolatinis atnaujinimas*“). Edukacinės aplinkos tobulinimas gali neturėti jokios įtakos ekonominio raštingumo ugdymo plėtotei, jei nebus gilinamasi į šiuolaikinės visuomenės poreikius.

Šiuolaikinio socialinio ekonominio gyvenimo tendencijos verčia nuolatos tobulinti ugdymą, iš naujo apmąstyti visuomenės poreikius, vaikų poreikius, ugdymo tikslus ir uždavinius.

Reziumuojant atliktą įstaigos ugdymo programos analizę pastebėta, kad ugdymo proceso metu ekonominio raštingumo pradmenų ugdymas perteikiamas fragmentiškai, integraliu pavidalu per komunikavimo, socialinę, pažintinę kompetencijas. Ekonominio raštingumo pradmenys dalinai atsispindi temose ir projektinėje veikloje. Remiantis atliktu tyrimu rasta sąsajų su tam tikrų gebėjimų plėtojimu: *gebėjimas mokytis, probleminis mąstymas, komunikavimo*, pažintiniai gebėjimai. (Gebėjimai įgyjami pažįstant gamtą ir mokantis elementarių skaičiavimo, bendravimo, bendravimo ir tyrinėjimo būdų). Vyksta dalyvavimas projektinėje veikloje, bendradarbiavimas su socialiniais partneriais. Tačiau pastebėtas šios veiklos trūkumas: *Šeimos švietimo ekonominio raštingumo ugdymo klausimais ir ugdymo turinio kaitos, pritaikomumas pagal šiandieninės visuomenės poreikius*.

Trūksta sisteminio požiūrio į ekonominio raštingumo pradmenų ugdymą, kuris užtikrintų:

- 1) ekonominės veiklos plėtrą sužetinių žaidimų situacijose,
- 2) konkrečių ekonominių situacijų analizę,

- 3) produktyvią pažintinę veiklą bei dalyvavimą visuomenės gyvenime,
- 4) kognityvinių emocinių ir funkcinių procesų aktyvavimą.

Ekonominio raštingumo pradmenų ugdymo pagrindą turėtų sudaryti *asmeninė vaiko ir šeimos patirtis*, tokiu būdu ugdomas vaikas užaugęs taptų atsakingu žmogumi, gebančiu kritiškai mąstyti, išmaniai pasirinkti t. y. būti racionaliai ūkišku, taupiai ir atsakingai naudojančiu turimus išteklius.

3.3. Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymas šeimoje: tėvų požiūris ir patirtys

Atliktos anketinės apklausos tikslas buvo įvertinti tėvų požiūrį bei patirtis ugdant priešmokyklinio amžiaus vaiko ekonominio raštingumo pradmenis. Apklausoje dalyvavę tėvai išsakė savo nuomonę vertindami ekonominio raštingumo ugdymo turinį, nurodė savo turimą patirtį, žinių lygį šioje ugdymo srityje, pateikė pasiūlymus kitiems tėvams, pedagogams bei priešmokyklinio ugdymo programos rengėjams.

Pagal apklausoje dalyvavusių tėvų atsakymus, į kokias žinias turėtų būti orientuojamasi ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą, sudaryto žinių reitingo pirmąsias tris pozicijas užėmė žinios, padedančios rasti atsakymus, į dažniausiai ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų užduodamus su ekonomika susijusius klausimus: *žinios, kam reikalingi pinigai* (1 pozicija; M = 14,03); *žinios, kodėl suaugusiesiems reikia eiti į darbą* (2 pozicija; M = 14,00) bei *žinios, kaip šeimos biudžete atsiranda pinigai* (3 pozicija; M = 13,16). Ketvirtoji ir penktoji pozicijos atiteko žinioms, nusakančioms tarpusavyje glaudžiai susijusius reiškinius: *žinios, kas yra taupymas* (4 pozicija; M = 11,32) bei *žinios, kas yra pirkimas* (5 pozicija; M = 9,65).

28 lentelė. Ekonominio raštingumo ugdymo žinių reitingas (N=37)

R/Nr. (Reitingo numeris)	Ekonominio raštingumo ugdymo ŽINIOS	M (Aritmetinis vidurkis)	SD (Standartinis nuokrypis)	Mo (Moda)	Max (Didžiausia reikšmė)	Min (Mažiausia reikšmė)
1.	Žinios, kam reikalingi pinigai	<u>14,03</u>	2,409	14*	16	3
2.	Žinios, kodėl suaugusiesiems reikia eiti į darbą	<u>14,00</u>	3,317	16	16	3
3.	Žinios, kaip šeimos biudžete atsiranda pinigai	<u>13,16</u>	2,500	13	16	5
4.	Žinios, kas yra taupymas	<u>11,32</u>	3,241	12	16	2
5.	Žinios, kas yra pirkimas	<u>9,65</u>	3,075	11*	13	1
6.	Žinios, kas yra stoka (trūkumas)	<u>8,59</u>	3,663	11	16	2

R/Nr. (Reitingo numeris)	Ekonominio raštingumo ugdymo ŽINIOS	M (Aritmetinis vidurkis)	SD (Standartinis nuokrypis)	Mo (Moda)	Max (Didžiausia reikšmė)	Min (Mažiausia reikšmė)
7.	Žinios, kokia yra mūsų šalies ir kitų valstybių valiuta	<u>8,54</u>	4,628	13	16	1
8.	Žinios, ką reiškia skolinti (-s)	<u>8,19</u>	3,681	6	16	1
9.	Žinios, kas yra kaina	<u>7,95</u>	3,308	10	14	1
10.	Žinios, kas yra vartojimas	<u>7,95</u>	3,837	5*	16	2
11.	Žinios, kas yra pardavimas	<u>7,59</u>	3,013	9	12	1
12.	Žinios, kas yra gamyba	<u>6,24</u>	3,825	4*	16	1
13.	Žinios, kas yra mainai	<u>5,43</u>	3,760	1	14	1
14.	Žinios, kas yra ištekčiai	<u>5,00</u>	3,815	1	15	1
15.	Žinios, kas yra bankas	<u>4,30</u>	2,355	2	9	1
16.	Žinios, kas yra reklama	<u>3,78</u>	2,428	3	10	1

*Egzistuoja kelios modos, pateikiama mažiausia modos reikšmė.

Mažiausiai reikalingos žinios priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo turinyje, tėvų nuomone, yra: *žinios, kas yra reklama* (16 pozicija; $M = 3,78$) bei *žinios, kas yra bankas* (15 pozicija; $M = 4,30$). Galima daryti prielaidą, jog tokį žemą minėtų žinių vertinimą galėjo sąlygoti tėvų nuomonė, kad su reklama vaikas ir taip susiduria kiekvieną dieną, o bankų teikiamos paslaugos dar yra neaktualios priešmokykliniame amžiuje. Atkreiptinas dėmesys, kad apklausos dalyvių nuomonė vieningiausia buvo vertinant minėtose paskutinėse dviejose pozicijose nurodytas bei pirmoje reitingo pozicijoje esančias žinias: *žinias, kas yra bankas* ($SD = 2,355$); *žinias, kas yra reklama* ($SD = 2,428$) bei *žinias, kam reikalingi pinigai* ($SD = 2,409$).

29 lentelė. Ekonominio raštingumo ugdymo gebėjimų reitingas (N=37)

R/Nr. (Reitingo numeris)	Ekonominio raštingumo ugdymo GEBĖJIMAI	M (Aritmetinis vidurkis)	SD (Standartinis nuokrypis)	Mo (Moda)	Max (Didžiausia reikšmė)	Min (Mažiausia reikšmė)
1.	Gebėjimas skaičiuoti	<u>11,43</u>	2,844	14	14	3
2.	Gebėjimas planuoti	<u>9,49</u>	3,421	7*	14	2
3.	Gebėjimas taupyti	<u>8,57</u>	3,492	10	14	1
4.	Gebėjimas praktiškai taikyti įgytas žinias	<u>8,46</u>	3,776	11	14	1
5.	Gebėjimas pasirinkti (pvz., iš skirtingų savo norų)	<u>8,24</u>	4,193	9*	14	1
6.	Gebėjimas dalintis	<u>8,19</u>	3,650	9*	14	1
7.	Gebėjimas analizuoti	<u>7,78</u>	3,473	8*	13	1
8.	Gebėjimas atsakyti (pvz., nuo mažiau reikalingo, nuo nekokybiško)	<u>7,38</u>	3,995	9	14	1
9.	Gebėjimas savarankiškai priimti sprendimus	<u>7,24</u>	4,206	5	14	1

R/Nr. (Reitingo numeris)	Ekonominio raštingumo ugdymo GEBĖJIMAI	M (Aritmetinis vidurkis)	SD (Standartinis nuokrypis)	Mo (Moda)	Max (Didžiausia reikšmė)	Min (Mažiausia reikšmė)
10.	Gebėjimas vertinti (pvz., prekę / paslaugą pagal tokius kriterijus, kaip kaina, kokybė, nauda ir pan.)	<u>7,00</u>	2,769	6	13	1
11.	Gebėjimas apskaičiuoti savo veiksmus, numatant sprendimų pasekmes	<u>6,41</u>	4,193	4	14	1
12.	Gebėjimas derinti savo ir kitų interesus	<u>5,54</u>	3,097	2*	11	1
13.	Gebėjimas kritiškai mąstyti	<u>5,08</u>	3,897	1	14	1
14.	Gebėjimas pažinti save (pvz. įsivertinti save per apmąstymus, patiriamus praktinėje veikloje).	<u>4,70</u>	4,169	1	14	1

*Egzistuoja kelios modos, pateikiama mažiausia modos reikšmė.

Priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo gebėjimų reitinge pirmoji pozicija atiteko *gebėjimui skaičiuoti* (1 pozicija; M = 11,43). Tokį apklausoje dalyvavusių tėvų pasirinkimą galėjo sąlygoti tai, kad minėtas gebėjimas siejamas ne tik su vaiko ekonominiu raštingumu, bet ir konkrečiais pradinės mokyklos mokomaisiais dalykais – matematika ir pasaulio pažinimu. Atkreiptinas dėmesys, kad vertinant *gebėjimą skaičiuoti* tiriamųjų nuomonė sutapo bene labiausiai (SD = 2,844), kaip ir pasirenkant *gebėjimą vertinti* (SD = 2,769), kuriam atiteko dešimtoji pozicija (M = 7,00). Į pirmąjį reitingo penketą taip pat pateko: gebėjimas planuoti (2 pozicija; M = 9,49), gebėjimas taupyti (3 pozicija; M = 8,57), gebėjimas praktiškai taikyti įgytas žinias (4 pozicija; M = 8,46) bei gebėjimas pasirinkti (5 pozicija; M = 8,24).

Mažiausiai reikalingi gebėjimai, ugdant vaiko ekonominį raštingumą, apklausos dalyvių nuomone, yra socialiniai gebėjimai, siejami su savęs pažinimu ir įsivertinimu (*gebėjimas pažinti save* – 14 pozicija; M = 4,70; *gebėjimas apskaičiuoti savo veiksmus, numatant sprendimų pasekmes* – 11 pozicija; M = 6,41), kritiniu mąstymu (*gebėjimas kritiškai mąstyti* – 13 pozicija; M = 5,08), gebėjimu derinti skirtingus interesus (*gebėjimas derinti savo ir kitų interesus* – 12 pozicija; M = 5,54).

30 lentelė. **Ekonominio raštingumo ugdymo vertybinių nuostatų ir asmenybės savybių reitingas (N=37)**

R/Nr. (Reitingo numeris)	Ekonominio raštingumo ugdymo VERTYBINĖS NUOSTATOS ir ASMENYBĖS SAVYBĖS	M (Aritmetinis vidurkis)	SD (Standartinis nuokrypis)	Mo (Moda)	Max (Didžiausia reikšmė)	Min (Mažiausia reikšmė)
1.	Sąžiningumas	<u>6,59</u>	1,518	8	8	2
2.	Savarankiškumas	<u>5,78</u>	1,988	5*	8	2
3.	Mokėjimas mokytis	<u>5,57</u>	2,193	6	8	1
4.	Bendradarbiavimas	<u>4,22</u>	1,566	4	7	1
5.	Kūrybiškumas	<u>3,97</u>	1,803	3	8	1
6.	Iniciatyvumas	<u>3,59</u>	2,140	1*	8	1
7.	Taupumas	<u>3,27</u>	2,077	1	8	1
8.	Pagalba kitiems (pvz., labdaringa veikla)	<u>2,70</u>	2,053	1	8	1

*Egzistuoja kelios modos, pateikiama mažiausia modos reikšmė.

Svarbiausia asmenybės savybė, kuriai ekonominio raštingumo ugdyme turėtų būti skiriamas prioritetas, tėvų nuomone, yra *sąžiningumas* (1 pozicija; M = 6,59). Apsisprendimą dėl šios asmenybės savybės patvirtina ir respondentų atsakymų vieningumas (SD = 1,518). Panašų įvertinimą gavo bei į pirmąjį vertybinių nuostatų ir asmenybės savybių reitingo trejetą pateko *sąžiningumas* (2 pozicija; M = 5,78) ir *mokėjimas mokytis* (3 pozicija; M = 5,57). Toliau sudarytame reitingo sąrašė rikiuojasi: *bendradarbiavimas* (4 pozicija; M = 4,42), *kūrybiškumas* (5 pozicija; M = 3,97), *iniciatyvumas* (6 pozicija; M = 3,59), *taupumas* (7 pozicija; M = 3,27). Mažiausiai vertinga ekonominio raštingumo ugdymo turinyje, remiantis apklausos rezultatais, išskirta *pagalba kitiems* (8 pozicija; M = 2,70). Apibendrintai galima teigti, kad tėvams svarbesnės atrodo tos vertybinės nuostatos ir asmenybės savybės, kurios padeda vaikui socialiai adaptuotis ar atskleisti savo turimą potencialą, nei altruistiškas vaiko elgesys, pastebint šalia esančius, kuriems reikalinga pagalba.

31 lentelė. **Ekonominio raštingumo ugdymo situacija šeimoje (N=37)**

TEIGINIAI	Atsakymų pasiskirstymas (proc.)					SUTIKIMAS (procentai)
	Visiškai nesutinku	Iš dalies nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Iš dalies sutinku	Visiškai sutinku	
Pirkdami vaikui skirtą prekę tariatės su juo dėl prekės pasirinkimo	–	2,7%	2,7%	40,5%	54,1%	94,6%
Apsipirkti dažniausiai einate kartu su vaiku	2,7%	2,7%	5,4%	35,1%	54,1%	89,2%
Apsiperkant už jam priklausančius pinigus su vaiku diskutuojate, kokiu būdu ir kam gali būt im išleisti pinigai	-	-	10,8%	29,7%	59,5%	89,2%
Eidami apsipirkti į pirkinių sąrašo parengimą įtraukiate ir vaiką	5,4%	13,5%	8,1%	56,8%	16,2%	73%
Kartu su vaiku aptariate šeimos pajamas ir išlaidas, taupymą, pirkinių prioritetus	2,7%	2,7%	24,3%	54,1%	16,2%	70,3%
Bendraudami su vaiku laikotės finansinių susitarimų (neduodate papildomų finansų, jei vaikas savo turimus pinigus išleido neracionaliai).	2,7%	10,8%	21,6%	27%	37,8%	64,8%
Esate su vaiku aptarę, kam jis gali leisti kišenpinigius arba savo santaupas	5,4%	8,1%	21,6%	40,5%	24,3%	64,8%
Apsiperkant už jam priklausančius pinigus vaikui leidžiate klysti ir patirti nuostolius (jei jis neatsižvelgia į Jūsų patarimus)	5,4%	16,2%	24,3%	40,5%	13,5%	54%
Jam priklausančius pinigus vaikas gali leisti savo nuožiūra	8,1%	13,5%	27%	40,5%	10,8%	51,3%
Leidžiate vaikui apsipirkti savarankiškai	24,3%	8,1%	21,6%	37,8%	8,1%	45,9%
Esate numatę/taikote sankcijas, jei vaikas nevykdo finansinių susitarimų	18,9%	8,1%	27%	27%	18,9%	45,9%
Periodiškai vaikui duodate kišenpinigių	21,6%	16,2%	18,9%	24,3%	18,9%	43,2%

Analizuojant ekonominio raštingumo ugdymo situaciją šeimoje galima pastebėti, kad didžioji dalis (devyni iš dešimties) tėvų nurodė, jog pirkdami vaikui skirtą prekę tariasi su juo dėl prekės pasirinkimo (94,6% respondentų), apsipirkti dažniausiai eina kartu su vaiku (89,2% respondentų), apsiperkant už jam priklausančius pinigus su vaiku diskutuoja, koku būdu gali būti išleisti pinigai (89,2% respondentų). Šiek tiek mažiau nei trys iš keturių apklausos dalyvių nurodė, jog vaiką įtraukia į šeimos biudžeto planavimą: eidami apsipirkti kartu su vaiku rengia pirkinių sąrašą (73% respondentų), kartu su vaiku aptaria šeimos pajamas ir išlaidas, taupymą, pirkinių prioritetus (70,3% respondentų). Beveik du trečdaliai tiriamųjų teigia, kad bendraudami su vaiku laikosi finansinių susitarimų (64,8% respondentų), yra su vaiku aptarę, kam jis gali leisti kišenpinigius arba santaupas (64,8% respondentų). Patirtinis vaiko mokymasis skatinamas tik kas antroje šeimoje: apsiperkant už jam priklausančius pinigus tėvai leidžia vaikui klysti ir patirti nuostolius (54% respondentų), jam priklausančius pinigus leidžia vaikui leisti savo nuožiūra (51,3% respondentų), leidžia vaikui apsipirkti savarankiškai (45,9% respondentų). Atkreiptinas dėmesys, kad periodišką kišenpinigių davimą taiko tik du penktadaliai apklausoje dalyvavusių tėvų (43,2% respondentų).

Vertinant ekonominio raštingumo ugdymą šeimoje buvo atlikta ir faktorinė analizė, prieš tai įvertinus duomenų tinkamumą jos atlikimui (KMO = 0,671; Bartlett'sferišumo testas: $\chi^2 = 171,117$; $df = 66$; $p = 0,000$). Faktorinės analizės metu taikytas pagrindinių komponentių metodas su VARIMAX sukimu. Faktorių skaičiui išskirti pasirinktas faktorių tikrinių skaičių grafikas (Scree plot). Išskirti keturi faktoriai paaiškina 70,05% bendros visų kintamųjų dispersijos (F1 – 23,37%, F2 – 18,19%, F3 – 14,95%; F4 – 13,54%). Visi faktoriai ir kiekvienam iš jų priskirti kintamieji su faktoriniais svoriais (L) pateikiami 32 lentelėje.

32 lentelė. Ekonominio raštingumo ugdymo šeimosituacijų faktorinė analizė (N=37)

FAKTORIAI ir ITEM	L (F1)	L (F2)	L (F3)	L (F4)
F1 (Finansinės sistemos nustatymas)				
Esate su vaiku aptarę, kam jis gali leisti kišenpinigius arba savo santaupas	0,881			
Esate numatę/taikote sankcijas, jei vaikas nevykdo finansinių susitarimų	0,874			
Bendraudami su vaiku laikotės finansinių susitarimų (neduodate papildomų finansų, jei vaikas savo turimus pinigus išleido neracionaliai)	0,720			
Periodiškai vaikui duodate kišenpinigių	0,658			
F2 (Patirtinis mokymas(-is))				
Apsiperkant už jam priklausančius pinigus vaikui leidžiate klysti ir patirti nuostolius (jei jis neatsižvelgia į Jūsų patarimus)		0,806		
Jam priklausančius pinigus vaikas gali leisti savo nuožiūra		0,790		
Apsipirkti dažniausiai einate kartu su vaiku		0,763		
Leidžiate vaikui apsipirkti savarankiškai		0,518		

FAKTORIAI ir ITEM	L (F1)	L (F2)	L (F3)	L (F4)
F3 (Vaiko įtraukimas į šeimos finansų planavimą)				
Eidami apsipirkti į pirkinių sąrašo parengimą įtraukiate ir vaiką			0,866	
Kartu su vaiku aptariate šeimos pajamas ir išlaidas, taupymą, pirkinių prioritetus			0,660	
F4 (Vaiko įtraukimas į diskusijas)				
Apsiperkant už jam priklausančius pinigus su vaiku diskutuojate, koku būdu ir kam gali būti išleisti pinigai				0,829
Pirkdami vaikui skirtą prekę tariatės su juo dėl prekės pasirinkimo				0,820

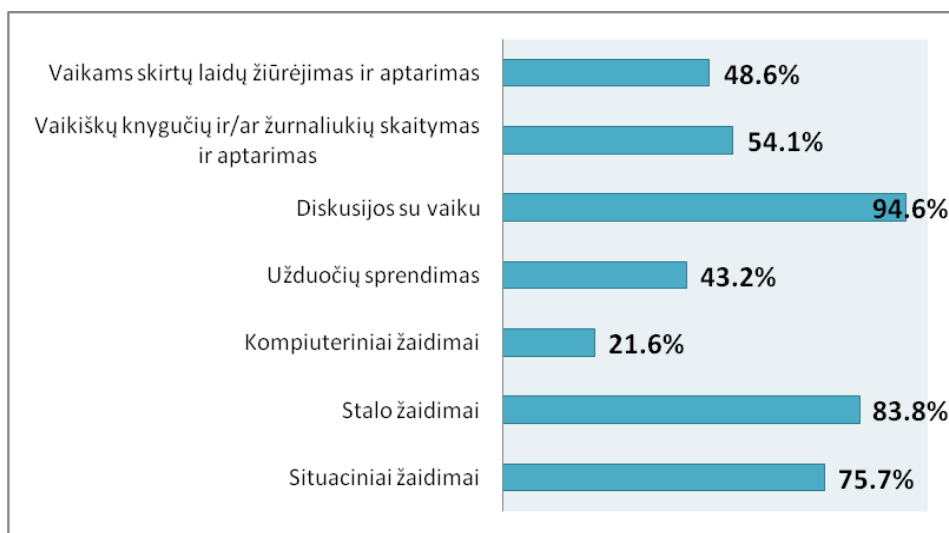
KMO=0,671; Pagrindinių komponentių metodas. VARIMAX rotacija po 5 iteracijų.

Pirmasis faktorius, paaiškinantis 23,37% bendrosios kintamųjų dispersijos, apjungia kintamuosius, siejamus su šeimoje sukurta finansine sistema, skirta vaiko ekonominio raštingumo ugdymui: periodišku kišenpinigių davimu vaikui; finansiniu susitarimu; sankcijomis, jei vaikas nevykdo finansinių susitarimų; aiškiu pirkinių sąrašu, kam vaikas gali leisti savo kišenpinigius arba santaupas.

Antrasis faktorius paaiškina 18,19% visos kintamųjų dispersijos. Latentiniam faktoriui priskirti kintamieji, nusakantys vaiko patirtinį mokymąsi: sąlygų sudarymą vaikui klysti ir patirti nuostolius; jam priklausančių pinigų panaudojimą savo nuožiūra; ėjimą apsipirkti kartu su vaiku; leidimą vaikui apsipirkti savarankiškai.

Trečiasis faktorius paaiškina 14,95% visos kintamųjų dispersijos. Jis apjungia du kintamuosius, iliustruojančius vaiko įtraukimą į šeimos finansų planavimą: šeimos pajamų ir išlaidų, taupymo, pirkinių prioritetų aptarimą; vaiko įtraukimą į pirkinių sąrašo parengimą prieš einant apsipirkti.

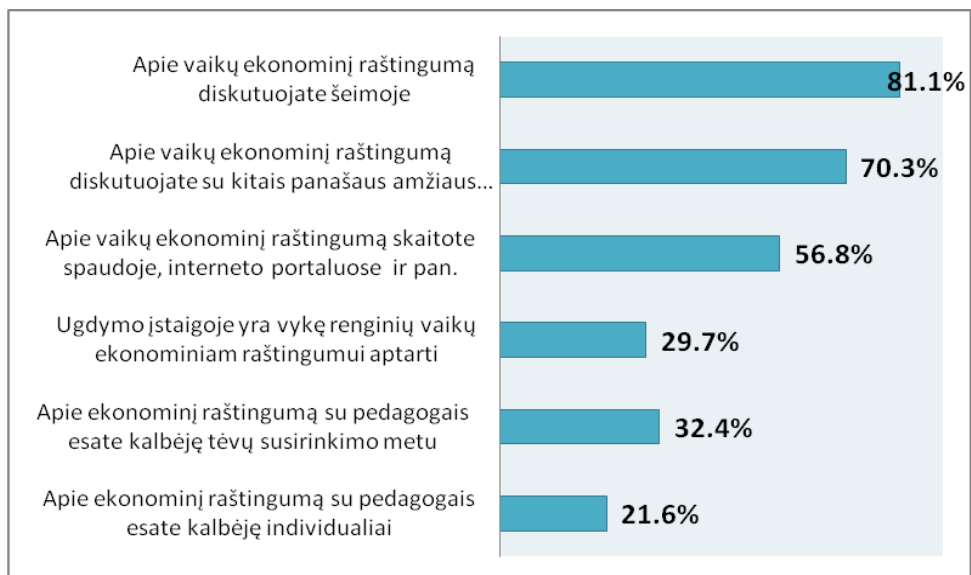
Ketvirtasis faktorius paaiškina 13,54% visos kintamųjų dispersijos. Latentinį faktorių su dviem jam priskirtais kintamaisiais sieja statistiškai stiprus ryšys. Šie kintamieji nusako vaiko įtraukimą į diskusijas: diskusijas su vaikui, koku būdu ir kam gali būti išleisti pinigai, apsiperkant už jam priklausančius pinigus; tarimąsi su vaiku dėl prekės pasirinkimo perkant jam skirtą prekę.

3 pav. Ekonominio raštingumo ugdymo šeimoje būdai (N=37)

Pagrindiniu vaikų ekonominio raštingumo ugdymo būdu, kurį taiko savo šeimoje, absoliuti dauguma (94,6%) tyrimo dalyvių nurodė *diskusijas su vaiku*. Antroji ir trečioji pozicijos pagal taikymo dažnumą atiteko *stalo žaidimams* bei *situaciniams žaidimams* (šiuos ugdymo būdus atitinkamai nurodė 83,8% ir 75,5% respondentų). Tuo tarpukompiuterinius žaidimus, kurie tampa įprasta kasdienybe ne tik vaikams, bet ir daugumai suaugusiųjų, ekonominio raštingumo ugdyme pritaiko tik kas penkta priešmokyklinio amžiaus vaiką auginanti šeima (21,6% respondentų). Remiantis šiais rezultatais galima konstatuoti faktą, kad dauguma tėvų nežino kompiuterinių žaidimų, kurie būtų skirti vaikų ekonominio raštingumo ugdymui.

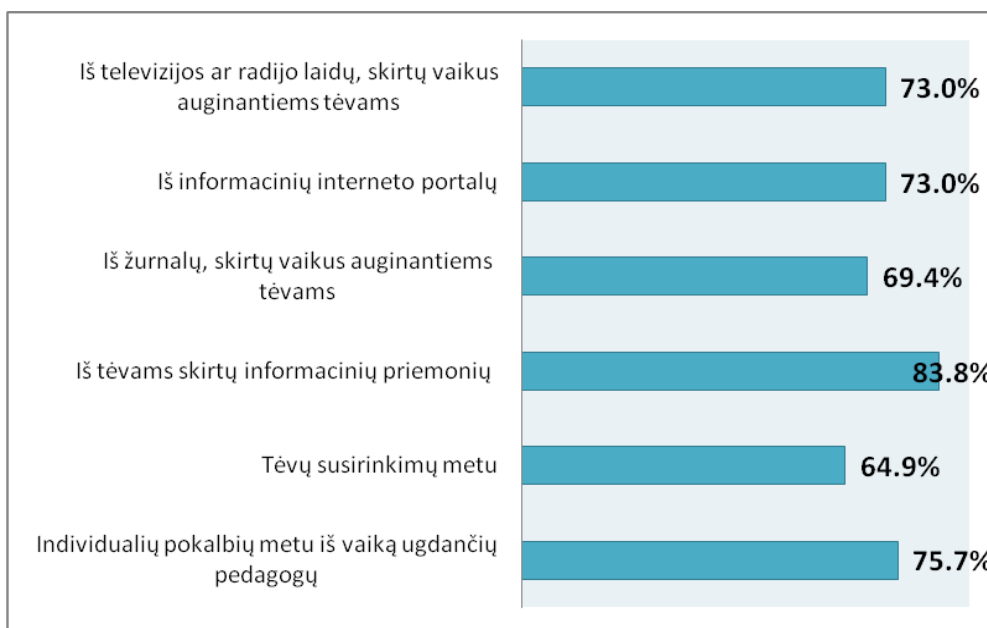
Priešmokykliniame amžiuje vaikas mokosi skaityti, gali atlikti nesudėtingas kūrybines ar skaičiavimo užduotis. Kaip rodo apklausos rezultatai, du penktadaliai (43,2%) apklausos dalyvių užduočių sprendimą naudoja plėtodami vaiko ekonominio raštingumo kompetencijas. Kiti vaikų ekonominio raštingumo ugdymo būdai, tokie kaip *vaikiškų knygučių ir/ar žurnaliukų skaitymas ir aptarimas* ar *vaikams skirtų televizijos laidų žiūrėjimas ir aptarimas* pritaikomi kas antroje šeimoje.

4 pav. Informacijos apie ekonominio raštingumo ugdymą gavimo būdai (N=37)

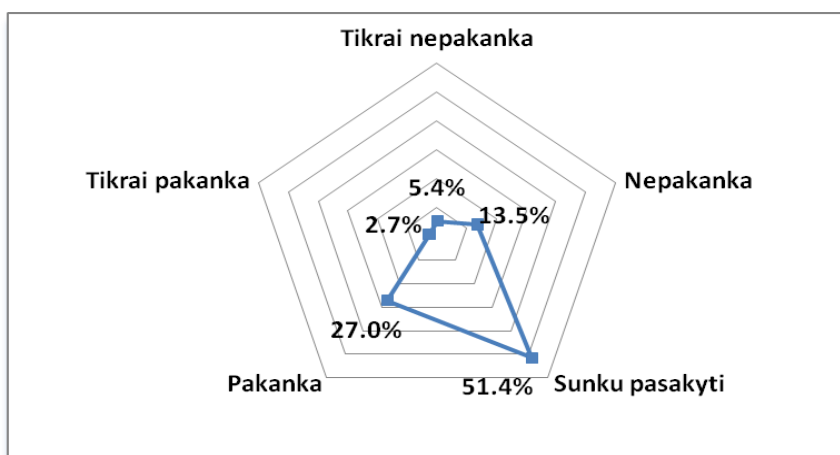
Atsakinėdami į klausimą apie informacijos gavimą, pagrindiniais būdais, kuriais jie gauna informaciją ekonominio raštingumo ugdymo klausimais, apklausiamieji nurodė diskusijas šeimoje (81,1% respondentų) beidiskusijas su kitais panašaus amžiaus vaikus auginančiais tėvais (70,3% respondentų). Taip pat priešmokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų dažnai naudojamas šaltinis, kuriame jie randa tikslios informacijos, yra įvairūs spaudos leidiniai bei interneto portalai (ši informacijos gavimo būdą nurodė 56,8% respondentų). Ugdymo įstaigos ir tėvų nepakankamą bendradarbiavimą ugdant vaikų ekonominį raštingumą, rodo tyrimo rezultatai, iliustruojantys, kokia dalis tėvų jiems reikalingą informaciją gauna organizuojamų tėvų susirinkimų (32,4% respondentų) ar kitų įstaigos organizuojamų renginių metu (29,7% respondentų), individualiai kalbėdami su vaikus ugdančiais pedagogais (21,6% respondentų).

Iš visų būdų, kuriais tėvai norėtų gauti informaciją apie vaikų ekonominio raštingumo ugdymą, apklausos dalyvių atsakymuose savo paklausa išsiskyrė *tėvams skirtos įvairios informacinės priemonės* (ši informacijos gavimo būdą pasirinko 83,8% respondentų). Antroji pozicija atiteko *individualiems pokalbiams su vaikų ugdančiais pedagogais* (pasirinko 75,7% respondentų). Kaip priešpriešą šiam informacijos gavimo būdai galima nurodyti ugdymo įstaigos organizuojamus *tėvų susirinkimus*, kuriuos pasirinko mažiau nei du trečdaliai (64,9%) anketuotų asmenų. Šis gautas rezultatas patvirtina faktą, kad bet kokio ugdymo, taip pat ir ekonominio raštingumo, procese daug svarbesnė individuali, konkrečius ugdytinio ar jo tėvų poreikius atliepanti prieiga. Kitus informacijos gavimo šaltinius (įvairias medijas) pasirinko panašus procentas tiriamųjų – *televizijos ar radijo laidas, skirtas vaikus auginantiems tėvams* kaip ir *informacinius interneto portalus* nurodė 73% respondentų, žurnalus, skirtus *vaikus auginantiems tėvams* pasirinko 69,4% respondentų.

5 pav. Būdai, kuriais tėvai norėtų gauti informaciją apie ekonominio raštingumo ugdymą (N=37)

Vertindami savo turimas žinias apie ekonominio raštingumo ugdymą tik kas ketvirtas apklausoje dalyvavęs priešmokyklinio amžiaus vaikų tėvas nurodė, jog jiems turimų žinių *pakanka* (27% respondentų). Kad žinių *tikrai pakanka* nurodė tik 2,7% respondentų. Kaip *nepakankamas* arba *tikrai nepakankamas* savo žinias įvertino beveik penktadalis respondentų – atitinkamai 13,5% ir 5,4% apklausos dalyvių. Tačiau didesnioji tiriamųjų grupė, daugiau nei pusė (51,4%) respondentų, nurodė, jog negali įvertinti, kokias ekonominio raštingumo ugdymo žinias jie turi. Tokį atsakymo pasirinkimą galima sieti su nepakankamu tėvų informavimu apie ekonominį raštingumą ir jo ugdymą. Atkreiptinas dėmesys, kad nustatytas statistinis ryšys tarp apklausoje dalyvavusių tėvų išsilavinimo ir jų turimų žinių apie ekonominio raštingumo ugdymą įsivertinimo yra nereikšmingas ($r_s=0,137$).

6 pav. Žinių apie ekonominio raštingumo ugdymą pakankamumas (N=37)

Paprašyti pateikti pasiūlymų kitiems tėvams, auginantiems priešmokyklinio amžiaus vaiką, respondentai įvardijo šias ekonominio raštingumo ugdymo šeimoje kryptis: ekonominio raštingumo gebėjimų ugdymą, ekonominio raštingumo žinių perteikimą, vertybinių nuostatų formavimą, patirtinio – praktinio mokymosi taikymą, vaiko finansinį skatinimą ir tėvų ekonominio raštingumo kompetencijos plėtojimą (žr. 33 lentelę).

33 lentelė. Pasiūlymai tėvams, auginantiems priešmokyklinio amžiaus vaiką

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Ekonominio raštingumo gebėjimų ugdymas	Gebėjimo vesti pinigų apskaitą ugdymas	„Mokyti vaikus vesti savo pinigų apskaitą.“ „Mokyti ir kartu apspręsti, kiek ir kaip gali būti išleidžiami kišenpinigiai.“
	Gebėjimo skolintis ugdymas	„Skolinti vaikui nedideles pinigų sumas, kurias jis galėtų grąžinti iš savo kišenpinigių.“
	Gebėjimo pasirinkti ugdymas	„Mokyti pasirinkimo tarp „noriu – reikia“.“ „Daugiau dėmesio skirti gebėjimams pasirinkti, atsisakyti kažko.“
Ekonominio raštingumo žinių perteikimas	Žinios apie šeimos biudžetą	„Aktyviau ugdyti supratimą, kad ne viską, ką turi kitas vaikas, gali nusipirkti ir mūsų šeima.“
Vertybinių nuostatų formavimas	Susilaikymas nuo prabangos demonstravimo	„Nesuteikti vaikui galimybių ugdymo institucijoje didžiulis prieš kitus vaikus atsineštu brangiu daiktu.“
Patirtinio-praktinio mokymosi taikymas	Patirtinio-praktinio mokymosi taikymas žaidybinėse situacijose	„Įvairi žaidybinė patirtis - leisti pasirinkti, skatinti, aktyvinti siekti rezultato.“
	Leidimas vaikui klysti	„Leisti vaikui klysti pasirenkant, leidžiant savo turimus pinigus“.
Vaiko finansinis skatinimas	Apmokėjimo už atliktą darbą nustatymas	„Paskirti vaikui namų ūkio darbą ir aptarti apmokėjimo už šį darbą sąlygas.“
Tėvų ekonominio raštingumo kompetencijos plėtojimas	Dalijimasis gerąja patirtimi su kitais tėvais tėvų susirinkimų metu	„Tėvų susirinkimų metu dalintis gerąja patirtimi, susijusia su priešmokyklinio amžiaus vaiko ugdymu, taip pat ir ekonominio raštingumo ugdymu.“
	Sėkmės istorijų skaitymas	„Skaityti patiems sėkmingų žmonių knygas ir biografijas, istorijas.“

Gebėjimai, į kuriuos turėtų orientuotis tėvai, ugdydami vaiko ekonominį raštingumą, apklausos dalyvių nuomone, turėtų būti susiję su: pinigų apskaitos vedimu („Mokyti vaikus vesti savo pinigų apskaitą.“), pinigų skolinimu („Skolinti vaikui nedideles pinigų sumas, kurias jis galėtų grąžinti iš savo kišenpinigių.“), tinkamu pasirinkimu („Mokyti pasirinkimo tarp „noriu – reikia.“). Nurodydami kitą ekonominio raštingumo ugdymo turinio elementą žinias, respondentai akcentavo žinias apie šeimos biudžetą („Aktyviau ugdyti supratimą, kad ne viską, ką turi kitas vaikas, gali nusipirkti ir mūsų šeima.“). Kaip vertybinė nuostata, kuri turėtų būti formuojama vaikui šeimoje, išskirtas susilaikymas nuo prabangos demonstravimo („Nesuteikti vaikui galimybių ugdymo institucijoje didžiulis prieš kitus vaikus atsineštu brangiu daiktu.“).

Bet koks mokymasis daug veiksmingesnis, jei jis siejamas su praktika, jos metu įgyjama ugdytinio patirtimi. Todėl ir ekonominio raštingumo ugdymas, tyrimo dalyvių teigimu, turėtų remtis praktiniu-patirtiniu mokymusi, jį taikant įvairiose žaidybinėse situacijose arba leidžiant

vaikui klysti („*Leisti vaikui klysti pasirenkant, leidžiant savo turimus pinigus.*“). Kaip vienas iš būdų ekonominio raštingumo plėtojimui buvo nurodytas vaiko finansinis skatinimas, numatant apmokėjimą už jam paskirtus darbus.

Kaip ekonominis raštingumas bus organizuojamas šeimoje, priklauso nuo tėvų turimų žinių ir kompetencijos. Todėl tėvų ekonominio raštingumo kompetencijos plėtojimas bei priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymo principų išmanymas būtina sąlyga sėkmingai perteikiant patirtį vaikui. Ekonominio raštingumo kompetenciją plėtoti, apklausoje dalyvavusiųjų nuomone, tėvai galėtų susirinkimų metu dalindamiesi gerąja patirtimi su kitais, taip pat skaitydami daug pasiekusių žmonių sėkmės istorijas („*Skaityti patiems sėkmingų žmonių knygas ir biografijas, istorijas.*“).

34 lentelė. Pasiūlymai pedagogams, dirbantiems su priešmokyklinio amžiaus vaiku

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Ugdymo formos	Edukaciniai žaidimai	„Su ekonomika supažindinti vaiką per edukacinius žaidimus.“ „Daugiau per žaidimus parodyti šiuolaikinius ekonomikos principus.“
	Olimpiados	„Organizuoti ekonomikos ir verslo olimpiadas, skirtas priešmokyklinio amžiaus vaikams.“
	Tėvų susirinkimai	„Organizuoti tėvų susirinkimus, kuriuose būtų galima padiskutuoti priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymo (taip pat ir ekonominio raštingumo) klausimais, aptariant efektyviausius ugdymo metodus, formas, tėvų daromas klaidas.“
	Bendri tėvų ir vaikų renginiai	„Organizuoti ekonominio raštingumo ugdymui skirtus renginius, skirtus ne tik vaikams, bet ir tėvams.“
	Integravimas į kitas veiklas	„Ekonominį raštingumą integruoti į visas veiklas, pasitelkiant turimus materialinius išteklius.“
Ugdymo metodų parinkimas	Aktyvių mokymo(-si) metodų taikymas	„Labiau pasitelkti tokias ugdymo formas kaip diskusijos, interviu, „minčių lietus“.“
Ekonominio raštingumo gebėjimų ugdymas	Gebėjimo taupyti ugdymas	„Mokyti taupumo, daiktų vertės suvokimą.“
Asmenybės savybių ugdymas	Pozityvaus mąstymo ugdymas	„Formuoti pozityvų mąstymą.“
	Draugiškumo ugdymas	„Svarbiausia išlaikyti vaikų draugiškumą...“

Pedagogų darbo tobulinimas, ugdant vaikų ekonominį raštingumą, apklausos dalyvių atsakymuose siejamas su tinkamų ugdymo formų ir metodų parinkimu, konkrečių vaiko gebėjimų ir asmenybės savybių ugdymu (žr. 34 lentelę). Tinkamiausios priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymo formos, tėvų nuomone, yra: edukaciniai žaidimai („*Su ekonomika supažindinti vaiką per edukacinius žaidimus.*“), olimpiados, tėvų susirinkimai („*Organizuoti tėvų susirinkimus, kuriuose būtų galima padiskutuoti priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymo (taip pat ir ekonominio raštingumo) klausimais...*“), bendri tėvų ir vaikų renginiai. Respondentų manymu, ekonominio raštingumo ugdymas galėtų būti sėkmingai integruotas ir į kitas veiklas („*Ekonominį raštingumą integruoti į visas veiklas, pasitelkiant turimus materialinius išteklius.*“). Ugdydami

priešmokyklinio amžiaus vaiką pedagogai, apklausos dalyvių teigimu, turėtų naudoti aktyvius mokymo(-si) metodus, tokius, kaip diskusijos, interviu, „minčių lietus“.

Ekonominio raštingumo ugdymo turinys, į kurį turėtų orientuotis pedagogai, tyrimo dalyvių atsakymuose siejamas su *gebėjimo taupyti* ugdymu bei tokių asmenybės savybių, kaip *pozityvus mąstymas* („*Formuoti pozityvų mąstymą.*“) ir *draugiškumas* ugdymu („*Svarbiausia išlaikyti vaikų draugiškumą...*“).

35 lentelė. Pasiūlymai priešmokyklinio ugdymo programų rengėjams

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	Kategoriją iliustruojantys teiginiai
Dėmesys ekonominio raštingumo kompetencijai ugdymo programoje	Ekonominio raštingumo įtraukimas į priešmokyklinio ugdymo programą	„Įtraukti ekonominį raštingumą į ugdymo programas.“ „Būtų šaunu, kad ekonominis raštingumas būtų įtrauktas į priešmokyklinio ugdymo programą.“ Į ugdymo programą įtraukti temas, susijusias su ekonominio raštingumo ugdymu.
	Konkrečių ugdymo gairių, veiksnių ir rezultatų numatymas	„Į programą įtraukti ekonominio raštingumo ugdymo gaires, nuostatas, veiksenas, rezultatus.“
Ekonominio raštingumo gebėjimų ugdymas	Orientacija į praktinių gebėjimų ugdymą	„Pagalvoti, kad šiuolaikiniam žmogui daugiau reikia praktinių įgūdžių.“
	Gebėjimo dirbti komandoje ugdymas	„Ugdyti gebėjimą dirbti komandoje.“
	Gebėjimo pasirinkti ugdymas	„Ugdyti gebėjimą pasirinkti iš to, kas siūloma.“
Vertybinių nuostatų ugdymas	Sąžiningumo ugdymas	„Labiau akcentuoti programoje bendrąsias vertybes ir nuostatas, tokias, kaip sąžiningumas.“
	Nuostatos pagalba kitiems ugdymas	„Labiau akcentuoti vertybes, tokias kaip pagalba kitiems.“
	Kūrybiškumo ugdymas	„Programose skirti daugiau dėmesio ugdant kūrybiškumą.“

Priešmokyklinio ugdymo programos rengėjams tėvai siūlo skirti ekonominiam raštingumui didesnę dėmesį pačioje programoje, o programos turinyje išskyrė ekonominio raštingumo gebėjimų bei vertybinių nuostatų ugdymą (žr. 35 lentelę).

Tėvų teigimu, ekonominis raštingumas, visų pirma, turėtų būti įtrauktas į priešmokyklinio ugdymo programą („*Būtų šaunu, kad ekonominis raštingumas būtų įtrauktas į priešmokyklinio ugdymo programą.*“), numatant šioje programoje konkrečias ugdymo gaires, veiklas ir rezultatus („*Į programą įtraukti ekonominio raštingumo ugdymo gaires, nuostatas, veiksenas, rezultatus.*“). Gebėjimai, kurie turėtų būti akcentuojami priešmokykliniame amžiuje ugdant ekonominį raštingumą, turėtų būti: įvairūs kasdienėje veikloje pritaikomi gebėjimai („*Pagalvoti, kad šiuolaikiniam žmogui daugiau reikia praktinių įgūdžių.*“), gebėjimas dirbti komandoje, gebėjimas pasirinkti vartotojiškoje aplinkoje („*Ugdyti gebėjimą pasirinkti iš to, kas siūloma.*“).

Priešmokyklinio ugdymo programoje ekonominis vaiko raštingumas, apklausos dalyvių nuomone, turėtų būti orientuotas ir į tokių vertybinių nuostatų, kaip sąžiningumas („*Labiau akcentuoti programoje bendrąsias vertybes ir nuostatas, tokias, kaip sąžiningumas.*“), pagalba kitiems, kūrybiškumas („*Programose skirti daugiau dėmesio ugdant kūrybiškumą.*“) ugdymą.

IŠVADOS

1. Ekonominis raštingumas, kaip socialinio raštingumo komponentas, siejamas su holistiškai suprantamu asmeniniu potencialu ir pasirengimu praktikoje taikyti ekonominių reiškinių supratimą nusakančias žinias bei tikslinius gebėjimus, priimant sprendimus vadovautis vertybinėmis nuostatomis. Tyrimas atskleidė, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogai ekonominio raštingumo ugdymą priešmokykliniame vaiko amžiuje sieja ne tik su ekonominių žinių suteikimu, vartotojiškumo mažinimu ar tikslinių gebėjimų ugdymu, tačiau ir su ekologinės nuostatos formavimu, vaiko rengimu gyvenimui. Tėvų nuomone, svarbiausi ekonominio raštingumo ugdymo priešmokykliniame amžiuje turinio komponentai yra vaiko supratimą apie pinigų reikalingumą, darbo paskirtį bei šeimos biudžetą formuojančios žinios, bendrieji gebėjimai, tokie kaip gebėjimas skaičiuoti, planuoti, taupyti ar praktiškai taikyti įgytas žinias bei svarbiausios vertybinės nuostatos: sąžiningumas, savarankiškumas bei mokėjimas mokytis.
2. Nors tyrimo vieta pasirinktos ikimokyklinės įstaigos strateginiame plane pateikiami misijos ir vizijos teiginiai siejami su šiandieninės visuomenės poreikiais, tačiau įstaigos ugdymo programoje vaiko ekonominio raštingumo pradmenų ugdymui skiriamas tik epizodinis dėmesys, ekonominį raštingumą integruojant į komunikavimo, socialinę ir pažintinę kompetencijas. Su ekonominio raštingumo ugdymu įstaigos ugdymo programoje siejamos tokios numatytos temos, kaip: „*matematinų vaizdinių formavimas*“, „*ekologija ir taupymas*“, „*apie profesiją ir darbą*“.
3. Ikimokyklinės įstaigos pedagogai nurodė turintys sukaupę patirties ugdydami priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą, vesdami teminius pokalbius, organizuodami situacinius žaidimus, projektinę veiklą ar praktinį mokymąsi, tačiau pripažįsta, kad jų pačių ekonominio raštingumo lygis yra nepakankamas. Kitomis ekonominio raštingumo ugdymo problemomis pedagogai nurodė nepakankamą dėmesį ekonominiam raštingumui priešmokyklinio ugdymo programoje, tėvų žemą ekonominio raštingumo lygį bei nenorą bendradarbiauti, nepritaikytą įstaigos materialinę bazę.
4. Nustatyta, kad priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominis raštingumas šeimoje vykdomas sukuriant vaikui aiškią finansinę sistemą, taikant patirtinį mokymąsi, įtraukiant vaiką į šeimos finansų planavimą bei bendras diskusijas dėl pinigų išleidimo ar vaikui skirtos prekės pirkimo. Pažymėtina, kad diskusijos, stalo bei situaciniai žaidimai yra dažniausiai taikomi ekonominio raštingumo ugdymo šeimoje būdai. Didžioji dalis tėvų informaciją apie ekonominio raštingumo ugdymą gauna ne iš pedagogų ar ikimokyklinio ugdymo įstaigos, o

diskutuodami apie tai šeimoje ar su kitais panašaus amžiaus vaikus auginančiais tėvais, skaitydami interneto portalus. Tėvai pripažįsta, kad jiems sunku įsivertinti savo turimas žinias apie ekonominio raštingumo ugdymą, todėl šalia kitų tradicijų informacijos gavimo būdų pageidautų dažnesnių individualių pokalbių su vaikų ugdančiais pedagogais ar šia tema organizuojamų tėvų susirinkimų.

DISKUSIJA

Lietuvos pažangos strategijoje 2030 deklaruojami esminiai visuomenės pokyčiai bei veiklus, savarankiškas, atviras, kūrybingas, atsakingas, norintis ir gebantis nuolat mokytis asmuo, kuriantis savo, valstybės ir pasaulio ateitį. Viena iš pagrindinių sričių, kurioje minimo dokumento rengėjų teigimu, turėtų vykti svarbūs pokyčiai, nurodyta *sumani ekonomika*, grindžiama žiniomis, verslumu ir atsakomybe bei galinti kurti aukštą pridėtinę vertę ir materialinį visuomenės gerovės pagrindą. Taigi, ekonominio raštingumo ugdymas tampa vis aktualesniu ne tik mokykliniame, bet ir priešmokykliniame, taip pat ikimokykliniame amžiuje. Tačiau tyrimo metu atlikta dokumentų analizė rodo, kad tiek *priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje*, tiek pasirinktos ikimokyklinio ugdymo *įstaigos ugdymo programoje* ekonominiam raštingumui skiriamas nepakankamas dėmesys.

Diskusinėse grupėse dalyvavę ikimokyklinės įstaigos pedagogai pripažino, kad ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą turėtų būti labiau orientuojamasi į praktinį bei patirtinį mokymąsi, skatinant eksperimentavimą bei atradimą, taikant mokymąsi realiose situacijose. Kitų autorių (Arkušauskienė, Jakimavičienė, Kamantauskienė, 2017) atlikti tyrimai patvirtina faktą, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai ugdydami įvairias vaiko pažintines kompetencijas prioritetą skiria tradiciniam ugdymui grupėje. Tačiau vaiko žinios ir gebėjimai daug labiau atsiskleidžia realioje ugdymo aplinkoje, kuri turėtų būti suvokiama ne vien tik kaip ikimokyklinės ugdymo įstaigos vidaus aplinkos (erdvių) tęsinys, tačiau kaip pastovi ir paveikesnė (socializacijos, individualizacijos bei vaiko atradimais) ugdymo aplinka (Burkšaitienė, 2011).

Ekonominis raštingumas yra glaudžiai susijęs su individo gebėjimu elgtis su pinigais. Todėl diskutuojant apie vaikų ekonominio raštingumo ugdymą šeimoje aptinkama nuomonė, kad ugdyti vaikų finansinį savarankiškumą pati geriausia priemonė yra kišenpinigiai (Navasaitienė, Stankevičienė, Markevičius, 2008). Mokslininkų teigimu, vaikas turi turėti galimybę savarankiškai disponuoti tam tikra pinigų suma, kad savarankiškai skirstydamas pinigus įgytų praktinių gebėjimų, išmoktų pasirinkti reikalingas prekes (Гyceва, 2005). Tačiau kaip rodo atlikto tyrimo rezultatai, tik mažiau nei pusė apklausoje dalyvavusių tėvų periodiškai duoda kišenpinigius priešmokyklinio amžiaus vaikui. Šie gauti rezultatai patvirtina R. Ponelienės (2014) tyrimo rezultatus, iliustruojančius 5-7 m. amžiaus vaikų kišenpinigių davimo dažnumą ir pastovumą.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant išsamesnės priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo situacijos analizės būtų tikslinga tęsti pagal parengtą metodiką pradėtą tyrimą, įtraukiant visų ar daugumos Šiaulių miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogus bei priešmokyklinio amžiaus vaikų tėvus. Taip pat tikslinga būtų organizuoti kokybinį tyrimą (giluminį interviu) su priešmokyklinio amžiaus vaikais.

REKOMENDACIJOS: EKONOMINIO RAŠTINGUMO PRADMENŲ UGDYMO(SI) KOKYBĖS GERINIMO KRYPTYS

Rekomendacijos priešmokyklinio ugdymo bendrosios programos rengėjams

Įtraukti ekonominio raštingumo kompetencijos ugdymą į priešmokyklinio ugdymo bendrąją programą, išskiriant programoje konkrečias ugdymo gaires, veiklas, formas bei pasiekimo rezultatus. Ugdymo turinyje akcentuoti: 1) žinias, formuojančias vaiko supratimą apie pinigų reikalingumą, darbo paskirtį, šeimos biudžetą, taupymą ir pirkimą; 2) bendruosius gebėjimus (gebėjimą skaičiuoti, planuoti, taupyti, praktiškai taikyti įgytas žinias, gebėjimą pasirinkti); 3) vertybines nuostatas: sąžiningumą, savarankiškumą, mokėjimą mokytis bei ekologinę nuostatą.

Numatyti priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje tėvų įtraukimo į ekonominio raštingumo ugdymą formas, išskirti tėvų švietimo ekonominio raštingumo klausimais skirtų paskaitų temas.

Rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo įstaigos vadovams

Įstaigos ugdymo programoje aiškiai išskirti ekonominio raštingumo kompetencijos ugdymo turinį, formas, metodus, numatant ir tėvų įtraukimą bei pedagogų bendradarbiavimą skatinančias veiklas.

Organizuoti įstaigos pedagogų kvalifikacijos kėlimą ekonominio raštingumo ugdymo srityje.

Įstaigoje esančias ugdymo priemones papildyti naujomis, skirtomis ekonominio raštingumo ugdymui.

Organizuoti paskaitas ar šviečiamojo pobūdžio bendrus tėvų susirinkimus ekonominio raštingumo ugdymo klausimais.

Rekomendacijos pedagogams, dirbantiems su priešmokyklinio amžiaus vaikais

Ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą dažniau taikyti aktyvius, patirtinį-praktinį mokymą(si) skatinančius metodus, organizuoti bendras vaikų ir jo tėvų veiklas.

Skirti didesnę dėmesį individualiems pokalbiams su tėvais ekonominio raštingumo ugdymo klausimais.

Kelti savo kompetenciją ekonominio raštingumo ugdymo klausimais, dalyvaujant kvalifikacijos kėlimo kursuose, dalinantis gerąja patirtimi su kolegomis, užsiimant savišvieta.

Rekomendacijos tėvams, auginantiems priešmokyklinio amžiaus vaikus

Aktyviau bendradarbiauti su pedagogais, domintis vaiko individualiais pasiekimais, aptariant išskylančias ugdymo problemas.

Ugdant vaiko ekonominį raštingumą, dažniau taikyti patirtinį praktinį mokymąsi, sudarant vaikui sąlygas klysti, savarankiškai priimti sprendimus, rodant asmeninį pavyzdį ar diskutuojant dėl tinkamiausios alternatyvos pasirinkimo.

Periodiškai duoti vaikui kišenpinigių, aptariant sumą, davimo periodiškumą, galimų pirkinių sąrašą bei numatant sankcijas, jei nebus laikomasi susitarimų.

LITERATŪRA

1. Adler, A. (2015). *Žmogaus pažinimas*. Vilnius: Vaga.
2. Allport, G. (1998). *Tapsmas*. Vilnius: Vaga.
3. Andrijauskienė, T. (2014). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo pasiekimų vertinimo tobulinimas ikimokyklinio ugdymo įstaigose: vadybinis aspektas: magistro darbas*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
4. Arendt, H. (1995). *Auklėjimo krizė: Tarp praeities ir dabarties*. Vilnius: Aidai.
5. Arkušauskienė, R., Jakimavičienė, A. ir Kamantauskienė, V. (2017). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymas/-is įprastoje ir praturtintoje lauko aplinkoje*. Prieiga per internetą:
http://dspace.kauko.lt/bitstream/handle/1/1114/ikimokyklinio%20ir%20priesmokyklinio%20ugdymo%20Pedagogu%20rengimo%20problema_1.pdf?sequence=1
6. Arndt, A., Rothe, A., Urban, M. ir kt. (2013). Supporting and stimulating the learning of socioeconomically disadvantaged children – perspectives of parents and educators in the transition from preschool to primary school. *European Early Childhood Education Research Journal*, 21(1), 23–38.
7. Baudrillard, J. (2010). *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos.
8. Baudrillard, J. (2010). *Vartotojų visuomenė mitai ir struktūros*. Vilnius: Baltos lankos.
9. Bauman, Z. (2011). *Vartojamas gyvenimas*. Vilnius: Apostrofa.
10. Berger, P. L. ir Luckmann, T. (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius: Pradai.
11. Berne, E. (2008). *Žaidimai, kuriuos žaidžia žmonės: žmogiškųjų santykių psichologija*. Vilnius: Vaga.
12. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008a). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. D. 1. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
13. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008b). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. D. 2. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
14. Blaževičienė, K. (2008). *Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų plėtotė, kuriant ugdymo programas: magistro darbas*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
15. Braudel, F. (1994). *Kapitalizmo dinamika*. Vilnius: Baltos lankos.
16. Burškaitienė, R. (2011). Ugdomosios aplinkos tradicinėje Lietuvos ikimokyklinėje įstaigoje: eksperimentinis vertinimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4, 6-11.

17. Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design. Choosing Among Five Approaches* (3rd ed.). Los Angeles: Sage.
18. Čekanavičius, V. ir Murauskas, G. (2002). *Statistika ir jos taikymai*. T. 2. Vilnius: TEV.
19. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas*. (2014). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
20. *Ekonomikos mokymo programa ir standartai*. (2001). Vilnius: ŠMM.
21. *Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija*. (2004). Vilnius: ŠMM.
22. Fromm, E. (2008). *Pabėgimas iš laisvės*. Kaunas: Verba Vera.
23. Fromm, E. (2008). *Žmogus sau*. Kaunas: Verba Vera.
24. Jakutis, A. (2000). *Ekonomikos teorijos pagrindai*. Vilnius: VGTU.
25. Jarvis, P. (2001). *Mokymosi paradoksai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
26. Jelagaitė, A. ir Lukoševičius, V. (2011). *Mokinių verslumo ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje: mokytojų požiūris*. Vilnius.
27. Jelagaitė, A. ir Vijeikis, J. (2012). *Verslumo ugdymo sistemos tobulinimas bendrojo lavinimo mokyklų vyresnėse klasėse*. Prieiga internetu:
<http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/viewFile/182/211>
28. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
29. Klimašauskienė, D. (2010). *Ekonomika ir ekonomikos teorija*. Vilnius [žiūrėta 2017 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą:
<http://web.vu.lt/ef/d.klimasauskiene/files/2010/11/Ekonomika-ir-ekonomikos-teorija.pdf>
30. Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. New Jersey: Prentice-Hall.
31. Legkauskas, V. (2012). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga.
32. Lenkauskaitė, S. (2014). *Ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir šeimos bendradarbiavimo reikšmė vaikų kompetencijų ugdymui: magistro darbas*. Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas.
33. *Lietuvos švietimo įstatymas*. (2011). Prieiga per internetą: http://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/Lietuvos-Respublikos-svietimo-istatymas_svietstrat.pdf
34. *Lietuvos švietimo koncepcija*. (1992). Prieiga per internetą:
<http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/koncepcija1.htm>
35. Mayring, Ph. (2010). *Qualitative Inhaltsanalyse. Grundlagen und Techniken*. Weinheim: Beltz Verlag.

36. Martišauskienė, D. (2011). *Ikimokyklinio ugdymo paslaugų kokybės valdymo modeliavimas tiriant tėvų-vartotojų poreikius: daktaro disertacija*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
37. Mason, M. (2010). *Sample Size and Saturation in PhD Studies Using Qualitative Interviews*. *Forum: Qualitative Sozial Research*, 11 (3). [žiūrėta 2017 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1428/3027>
38. Piaget, J. (2011). *Vaiko pasaulėvoka*. Vilnius: Žara.
39. Ponelienė, R. (2012). Vaikų atsparumo vartotojiškai kultūrai ugdymo teorinių konstrukčių pagrindimas postmodernizmo kontekste. *Mokytojų ugdymas*, 18 (1), 30–46.
40. Ponelienė, R. (2014). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų atsparumo vartotojiškumui ugdymo(si) šeimoje pedagoginės sąlygos: daktaro disertacija*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
41. *Priešmokyklinio ugdymo programa*. (2014). Vilnius: ŠMM.
42. Rand, A., Misesas, L. ir Kirzneris, I. (1994). *Verslininko vaidmuo*. Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas.
43. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
44. Simmel, G. (2007). *Sociologija ir kultūros filosofija*. Vilnius: Margi raštai.
45. Skarbalius, D. (2000). *Ekonominių žinių pagrindai*. Vilnius: Valstiečių laikraštis.
46. Stagniūnienė, A. (2008). *Ikimokyklinio ugdymo pedagogo kompetencijos ir jų plėtojimo perspektyva: magistro darbas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
47. Šukienė, D. (2014). *Tėvų ir ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogų įgalinimas ugdymui: magistro darbas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
48. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: LTU Leidybos centras.
49. *UNESCO raštingumo koncepcija*. (2012). Prieiga per internetą: <http://www.unesco.lt/svietimas/mokymasis-visa-gyvenima/rastingumas>
50. Vainienė, R. (2000). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
51. *Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija 2030“* [žiūrėta 2017 m. gegužės 11 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=425517&p_query=&p_tr2=2
52. Vasiljevienė, N. (2000). *Verslo etika ir elgesio kodeksai*. Kaunas: Naujasis Lankas.
53. Zaleskienė, I., Žadeikaitė, L. (2008). Mokytojų požiūris į verslumo ugdymo prielaidas. *Pedagogika*, 89, 99-101.
54. Žydžiūnaitė, V., Merkys, G. ir Jonušaitė, S. (2005). Socialinio pedagogo profesinės adaptacijos kokybinė diagnostika. *Pedagogika*, 76, 23-33.

55. Župerka, A. (2009). Moksleivių verslumo ugdymo tobulinimo kryptys Lietuvoje. In *Verslas, vadyba ir studijos*. Vilnius.
56. Župerka, A. (2010). *Studentų verslumo ugdymo plėtra Lietuvoje: daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
57. Беляева, Н. (2008). *Экономическое воспитание детей старшего дошкольного возраста: диссертация*. Елабуга.
58. Выготский, Л. С. (1991). *Педагогическая психология*. Москва: Педагогика.
59. Козлова, Е. (1998). *Психологические особенности экономической социализации на разных этапах детства*. Дис. канд. психол. наук. Москва.
60. Курак, Е. (2002). *Экономическое воспитание для дошкольников*. Москва: Сфера.
61. Сидякина, Е. (2012). Экономические представления у детей дошкольного возраста в России и зарубежом. *Вектор науки ТГУ*, 4(11).
62. Смоленцева, А. А. (2001). *Введение в мир экономики, или как мы играем в экономику*. Санкт-Петербург: Детство-пресс.
63. Сорокова, М. Г. (1998). *Современное дошкольное образование: США, Германия, Япония*. Москва: Владос.
64. Стельмалшук, А. (2010). Экономическая социализация как фактор становления инновационного мышления. *Психология в экономике и управлении*, 2.
65. Фенэм, А. (1986). *Понимание детьми мира экономики*. Москва: Просвещение.
66. Фенэм, А., Дейнека О., Журавлев А, Карнышев А. и др. (2005). *Психическая регуляция экономической социализации детей старшего дошкольного возраста*. Владимир. Prieiga per internetą: <http://www.dslib.net/psixologia-vozrasta/psihicheskaja-reguljacija-jekonomicheskaj-socializacii-detej-starshego-doshkolnogo.html>
67. Шатова, А. (2005). *Экономическое воспитание дошкольников: учеб.-метод. пособ.* Москва: Педагогическое общество России.
68. Шевцова, Н. (2014). Исследование проблемы экономического воспитания детей в условиях семьи и дошкольного учреждения. In *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Москва.
69. Шлат, Н. (2014). *Логические игры и задачи для дошкольников и младших школьников: учебное наглядное пособие*. Псков: ЛОГОС Плюс.

ANKETA

PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ TĖVAMS/GLOBĖJAMS

Mieli tėveliai/globėjai, šiuolaikinėje visuomenėje kiekvienam asmeniui ypač aktualus ekonominis raštingumas, kurio ugdymas, edukologijos mokslininkų nuomone, turėtų prasidėti kuo ankstesniame vaiko amžiuje.

Prašome Jus dalyvauti apklausoje, kurios tikslas – atskleisti priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo situaciją šeimoje. **Jūsų nuomonė labai svarbi,** todėl kviečiame būti aktyviais ekonominio raštingumo ugdymo tobulinimo dalyviais. **Tyrimo rezultatai bus panaudoti moksliniais ir praktiniais tikslais.**

Ši **APKLAUSA** yra **ANONIMINĖ.** Nei Jūsų, nei Jūsų vaiko vardo ar pavardės nurodyti nereikia. Remdamiesi mokslininko etika, tyrėjai įsipareigoja ir garantuoja, kad rezultatai bus pateikiami tik apibendrinti.

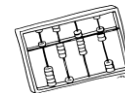
Labai svarbu, kad atsakytumėte į VISUS anketos klausimus taip, kaip galvojate Jūs, o ne taip, kaip manote, kad turėtų būti atsakyta. Anketoje *teisingų* arba *neteisingų* atsakymų nėra. Tiesiog svarbu, kad pareikštumėte savo nuomonę. Pirmasis sugalvotas atsakymas, perskaičius klausimą, paprastai yra pats teisingiausias.

Su tyrimo organizatoriais galima susisiekti el. paštu: n.starazinskiene@gmail.com.

Anketos pildymas užtruks 20-25min.

ŽYMĖJIMO PAVYZDYS →	☒
<p>1. Jūs esate:</p> <p>☐ Vyras</p> <p>☐ Moteris</p>	
<p>2. Jūsų amžius:</p> <p>☐ Iki 29 m.</p> <p>☐ Nuo 30 iki 45 m.</p> <p>☐ Nuo 46 iki 60 m.</p> <p>☐ Daugiau kaip 60 m.</p>	
<p>3. Jūsų išsilavinimas:</p> <p>☐ Pradinis (nebaigtas pagrindinis)</p> <p>☐ Pagrindinis (10 kl.)</p> <p>☐ Vidurinis (12 kl.)</p> <p>☐ Aukštesnysis</p> <p>☐ Nebaigtas aukštasis (šiuo metu studijuoju)</p> <p>☐ Aukštasis</p> <p>☐ Kita (įrašykite).....</p>	
<p>4. Jūsų socialinis statusas:</p> <p>☐ Dirbu viešajame sektoriuje</p> <p>☐ Dirbu privačiame sektoriuje</p> <p>☐ Turiu savo verslą</p> <p>☐ Šiuo metu laikinai nedirbu (motinystės/tėvystės atostogos, liga ir pan.)</p> <p>☐ Esu studentas</p> <p>☐ Esu namų šeimininkas (-ė)</p> <p>☐ Esu bedarbis (-ė)</p> <p>☐ Kita (įrašykite).....</p>	
<p>5. Jūs gyvenate:</p> <p>☐ Šiaulių mieste</p> <p>☐ Šiaulių rajone</p> <p>☐ Kita (įrašykite).....</p>	
<p>6. Jūsų šeimyninė padėtis:</p> <p>☐ Nevedęs/netekėjusi</p> <p>☐ Vedęs/ištekėjusi</p> <p>☐ Gyvenu su partneriu (-e)</p> <p>☐ Esu išsituokęs (-usi)</p> <p>☐ Esu našlys (-ė)</p> <p>☐ Kita (įrašykite).....</p>	
<p>7. Jūsų šeimoje esančių vaikų skaičius:</p> <p>☐ Vienas</p> <p>☐ Du</p> <p>☐ Trys</p> <p>☐ Daugiau kaip trys</p>	
<p>8. Jūsų šeimoje esančių priešmokyklinio amžiaus (5–7 m.) vaikų skaičius:</p> <p>☐ Vienas</p> <p>☐ Du</p> <p>☐ Daugiau kaip du</p>	
<p>9. Jūsų šeimoje esančių priešmokyklinio amžiaus (5–7 m.) vaiko (-ų) lytis:</p> <p>☐ Berniukas (-ai)</p> <p>☐ Mergaitė (-s)</p>	

KLAUSIMAI APIE EKONOMINIO RAŠTINGUMO UGDYMO TURINĮ

10. Sureitinguokite nuo 1 iki 16 ŽINIAS, į kurias, Jūsų nuomone, priešmokykliniame amžiuje turėtų būti orientuotas ekonominio raštingumo ugdymo turinys? (1 - pačios svarbiausios žinios; 2 – antroje vietoje pagal svarbumą esančios žinios; ... 16 – mažiausiai svarbios žinios)

ŽINIOS	Vertinimo balai
... kodėl suaugusiems reikia eiti į darbą	
... kam reikalingi pinigai	
... kaip šeimos biudžete atsiranda pinigai	
... kokia yra mūsų šalies ir kitų valstybių valiuta	
... kas yra pirkimas	
... kas yra pardavimas	
... ką reiškia skolinti (-s)	
... kas yra taupymas	
... kas yra stoka (trūkumas)	
... kas yra mainai	
... kas yra bankas	
... kas yra reklama	
... kas yra kaina	
... kas yra ištekliai	
... kas yra vartojimas	
... kas yra gamyba	

11. Sureitinguokite nuo 1 iki 14 GEBĖJIMUS, į kuriuos, Jūsų nuomone, priešmokykliniame amžiuje turėtų būti orientuotas ekonominio raštingumo ugdymo turinys? (1 – pats svarbiausias gebėjimas; 2 – antroje vietoje pagal svarbumą esantis gebėjimas; ... 14 – mažiausiai svarbus gebėjimas)

GEBĖJIMAI	Vertinimo balai
Gebėjimas skaičiuoti	
Gebėjimas planuoti	
Gebėjimas taupyti	
Gebėjimas dalintis	
Gebėjimas analizuoti	
Gebėjimas pasirinkti (pvz., iš skirtingų savo norų)	
Gebėjimas atsisakyti (pvz., nuo mažiau reikalingo, nuo nekokybiško)	
Gebėjimas vertinti (pvz., prekę/paslaugą pagal tokius kriterijus, kaip kaina, kokybė, nauda ir pan.)	
Gebėjimas derinti savo ir kitų interesus	
Gebėjimas praktiškai taikyti įgytas žinias	
Gebėjimas kritiškai mąstyti	
Gebėjimas savarankiškai priimti sprendimus	
Gebėjimas apskaičiuoti savo veiksmus, nu matant sprendimų pasekmes	
Gebėjimas pažinti save (pvz. įsivertinti save per apmąstymus, patiriamus praktinėje veikloje).	

12. Sureitinguokite nuo 1 iki 8 VERTYBINES NUOSTATAS ir ASMENYBĖS SAVYBES, į kurias, Jūsų nuomone, priešmokykliniame amžiuje turėtų būti orientuotas ekonominio raštingumo ugdymo turinys? (1 – pati svarbiausia vertybinė nuostata ar asmenybės savybė; 2 – antroje vietoje pagal svarbumą esanti vertybinė nuostata ar asmenybės savybė; ... 8 – mažiausiai svarbi vertybinė nuostata ar asmenybės savybė)

VERTYBINĖS NUOSTATOS IR ASMENYBĖS SAVYBĖS	Vertinimo balai
Sąžiningumas	
Taupumas	
Savarankiškumas	
Bendradarbiavimas	
Iniciatyvumas	
Kūrybiškumas	
Mokėjimas mokytis	
Pagalba kitiems (pvz., labdaringa veikla)	

KLAUSIMAI APIE EKONOMINIO RAŠTINGUMO UGDYMĄ ŠEIMOJE

13. Pažymėkite, kaip sutinkate/nesutinkate su lentelėje pateiktais teiginiais, kiekvienoje eilutėje pažymėdami Jums labiausiai tinkantį vieną atsakymo variantą. Atsakinėdami į klausimus galvokite apie priešmokyklinio amžiaus vaiką.

Teiginiai		Visiškai nesutinku	Iš dalies nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Iš dalies sutinku	Visiškai sutinku
1.	Apsipirkti dažniausiai einate kartu su vaiku	☐	☐	☐	☐	☐
2.	Eidami apsipirkti į pirkinių sąrašo parengimą įtraukiate ir vaiką	☐	☐	☐	☐	☐
3.	Kartu su vaiku aptariate šeimos pajamas ir išlaidas, taupymą, pirkinių prioritetus	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Pirkdami vaikui skirtą prekę tariatės su juo dėl prekės pasirinkimo	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Leidžiate vaikui apsipirkti savarankiškai	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Jam priklausančius pinigus vaikas gali leisti savo nuožiūra	☐	☐	☐	☐	☐
7.	Apsiperkant už jam priklausančius pinigus vaikui leidžiate klysti ir patirti nuostolius (jei jis neatsižvelgia į Jūsų patarimus)	☐	☐	☐	☐	☐
8.	Apsiperkant už jam priklausančius pinigus su vaiku diskutuojate, koku būdu ir kam gali būti išleisti pinigai	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Bendraudami su vaiku laikotės finansinių susitarimų (neduodate papildomų finansų, jei vaikas savo turimus pinigus išleido neracionaliai).	☐	☐	☐	☐	☐
10.	Periodiškai vaikui duodate kišenpinigių	☐	☐	☐	☐	☐
11.	Esate su vaiku aptarę, kam jis gali leisti kišenpinigius arba savo santaupas	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Esate numatę/taikote sankcijas, jei vaikas nevykdo finansinių susitarimų	☐	☐	☐	☐	☐

14. Pažymėkite, kokiais kitais būdais Jūsų šeimoje vyksta vaiko ekonominio raštingumo ugdymas (kiekvienoje lentelės eilutėje pažymėkite Jums tinkamą atsakymą)

Ekonominio vaikų raštingumo ugdymo būdai	NE	TAIP
Žaidžiate situacinius žaidimus (parduotuvė, bankas ir pan.)	☐	☐
Žaidžiate stalo žaidimus	☐	☐
Kartu su vaiku žaidžiate į ekonominį raštingumą orientuotus kompiuterinius žaidimus	☐	☐
Kartu su vaiku sprendžiate į ekonominį raštingumą orientuotas užduotis	☐	☐
Diskutujete su vaiku įvairiomis ekonominėmis temomis (darbas, pinigai, taupymas ir pan.)	☐	☐
Kartu su vaiku skaitote bei aptariate vaikiškas knygytes ir/ar žurnaliukus, kuriuose mokoma ekonominio raštingumo	☐	☐
Kartu su vaiku žiūrint bei aptariant vaikiškas laidas, kuriose mokoma ekonominio raštingumo	☐	☐
Kita (įrašykite).....	☐	☐

15. Pažymėkite, kokiais būdais gaunate informacijos apie vaikų ekonominio raštingumo ugdymą? (kiekvienoje lentelės eilutėje pažymėkite Jums tinkamą atsakymą)

Informacijos gavimo būdai	NE	TAIP
Apie ekonominį raštingumą su pedagogais esate kalbėję individualiai	☐	☐
Apie ekonominį raštingumą su pedagogais esate kalbėję tėvų susirinkimo metu	☐	☐
Ugdymo įstaigoje yra vykę renginių vaikų ekonominiam raštingumui aptarti	☐	☐
Apie vaikų ekonominį raštingumą skaitote spaudoje, interneto portaluose ir pan.	☐	☐
Apie vaikų ekonominį raštingumą diskutuojate su kitais panašaus amžiaus vaikus auginančiais tėvais	☐	☐
Apie vaikų ekonominį raštingumą diskutuojate šeimoje	☐	☐
Kita (įrašykite).....	☐	☐

16. Pažymėkite, kokiais būdais norėtumėte gauti informacijos apie vaikų ekonominio raštingumo ugdymą? (kiekvienoje lentelės eilutėje pažymėkite Jums tinkamą atsakymą)

Informacijos gavimo būdai	NE	TAIP
Individualių pokalbių metu iš vaikų ugdančių pedagogų	☐	☐
Tėvų susirinkimų metu	☐	☐
Iš tėvams skirtų informacinių priemonių	☐	☐
Iš žurnalų, skirtų vaikus auginantiems tėvams	☐	☐
Iš informacinių interneto portalų	☐	☐
Iš televizijos ar radijo laidų, skirtų vaikus auginantiems tėvams	☐	☐
Kita (įrašykite).....	☐	☐

17. Kaip manote, ar Jums pakanka žinių apie vaikų ekonominio raštingumo ugdymą

- Tikrai ne
- Ne
- Sunku pasakyti
- Taip
- Tikrai taip

18. Jūsų pasiūlymai prieš mokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo klausimais:

tėvams, auginantiems priešmokyklinio amžiaus vaiką.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

pedagogams (auklėtojams)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ugdymo programų rengėjams

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Apklausa baigta!

Dėkojame už dalyvavimą ir linkime sėkmės!

- Kaip Jūs suprantate ekonominį vaikų raštingumą? Papasakokite apie tai.
- Kokia Jūsų nuomonė apie ekonominio raštingumo ugdymo reikalingumą priešmokykliniame amžiuje?
- Ar yra skiriama dėmesio ekonominio raštingumo ugdymui ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programoje?
- Kaip reiškiasi vaikų ekonominis raštingumas?
- Kaip manote, koks turėtų būti priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo turinys (į kokias žinias, kokius gebėjimus, kokias vertybines nuostatas jis turėtų būti orientuotas)?
- Kokiomis formomis turėtų būti organizuojamas priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymas?
- Kaip vertinate savo ugdytinių ekonominį raštingumą?
- Papasakokite apie savo patirtį ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą (Kokiomis temomis diskutuojate su vaikais? Kokias formas taikote? Kokius metodus naudojate?).
- Kokie Jūsų pasiekimai (turite ar neturite) vaikų ekonominio raštingumo ugdymo srityje?
- Su kokiomis problemomis ugdydami priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominį raštingumą susiduriate?
- Kaip į įstaigos vaikų ekonominio raštingumo ugdymą įtraukiami tėvai?
- Jūsų siūlymai priešmokyklinio amžiaus vaikų ekonominio raštingumo ugdymo klausimais:
a) programų rengėjams, b) pedagogams, c) ugdytinių tėvams.